

Näennäisaikamenetelmä ja kielen muutoksen ennustaminen

Mikko Laasanen
Tampereen yliopisto
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö
Suomen kieli
Pro gradu -tutkielma
Helmikuu 2014

Tampereen yliopisto
Suomen kieli
Kieli-, käännös- ja kirjallisuustieteiden yksikkö

LAASANEN, MIKKO: Näennäisaikamenetelmä ja kielen muutoksen ennustaminen

Pro gradu -tutkielma, 87 sivua
Helmikuu 2014

Yksi kielitieteen keskeisistä kysymyksistä on se, missä määrin kielen muutos on ennustettavissa. Tämä on vaikea kysymys jo siitäkin syystä, että parhaillaan tapahtuvan kielen muutoksen havaitsemista pidettiin pitkään mahdottomana. Sosiolingvistisen käänteen myötä tämä kuitenkin muuttui. Tällöin yhteisössä tapahtuva kielellinen vaihtelu nostettiin tutkimuksen keskeiseen asemaan ja ikäryhmittäisestä vaihtelusta tuli parhaillaan etenevän muutoksen ilmentäjä.

Näennäisaikamenetelmä on nykyään yksi sosiolingvistisen vaihtelun ja muutoksen tutkimuksen perusmetodeista. Sen keskeinen ajatus on se, että yhteisössä havaitut ikäryhmittäiset erot heijastavat meneillään olevia muutoksia. Näennäisaikamenetelmän avulla tehtyjä kielen muutoksen ennusteita pidetään yleensä melko luotettavina. Sittenkin näennäisaikamenetelmää on vielä täydennetty reaaliaikaisella tutkimuksella, jonka avulla näennäisaikaennusteiden testaaminen on mahdollista.

Näennäisaikamenetelmän suurimpana ongelmana pidetään sitä, ettei se kykene erottamaan toisistaan varsinaista kielen muutosta ja kielen iän mukana muuttumista. Perinteisen käsityksen mukaan ikäsidonnaiset piirteet ovat kuitenkin melko harvinaisia. Uusimpien reaaliaikaisten tutkimusten mukaan tämä käsitys saattaa vaatia korjausta, sillä tutkimuksissa on havaittu idiolektien voivan muuttua vielä vanhemmallakin iällä.

Tarkastelen työssäni suomalaisissa reaaliaikaisissa tutkimuksissa esitettyjä näennäisaikaennusteita. Tutkimukseni perusteella näyttää siltä, että näennäisaikaennusteiden käsittelyssä on puutteita. Näennäisaikaennusteiden paikkansapitävyyden arviointi suoritetaan yleensä tarkastelemalla varianttien edustusta eri-ikäisissä nuorten ryhmissä. Lisäksi arviointiin voidaan ottaa mukaan muiden ikäryhmien käyttäytyminen. Paikkansapitävyyden arvioinnissa pohditaan yleensä myös sitä, onko kyse aidosta kielen muutoksesta vai ikäsidonnaisesta ilmiöstä. Näin ei kuitenkaan menetellä ennusteita laadittaessa vaan ennusteet perustetaan lähes poikkeuksetta ikäryhmittäiseen jakaumaan. Ennusteiden asettaminen ja arviointi suoritetaan siis eri kriteerein. Tämä on ongelmallista, sillä mikäli ennusteiden asettamiseen ei käytetä yhtä paljon aikaa kuin niiden arviointiin, on ennusteen paikkansapitävyyden hyödyllisyys kyseenalaista.

Esitän työni tulosten pohjalta näennäisaikamenetelmän täsmentämistä niin, että ikäkausivaihtelu otetaan paremmin huomioon ennusteita asetettaessa. Tämä tarkoittaa samalla ikäkausivaihtelun uudelleenarviointia. Kyse ei ole ainoastaan nuoruuteen liittyvästä ilmiöstä vaan lähes koko idiolektin elinkaaren mittaisesta kehityksestä. Tarkastelmieni reaaliaikaisten tutkimusten ja näennäisaikaennusteiden perusteella näyttää siltä, että uusia ennusteita laadittaessa on otettava huomioon ainakin kaksi tendenssiä: työelämän ja aikuistumisen mukanaan tuoma yleiskielistyminen ja työelämästä poistumisen mukanaan tuoma murteellistuminen.

Avainsanat: kielen muutos, näennäisaikamenetelmä, vaihtelu, ikäkausivaihtelu

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
2 TAUSTAA	3
2.1 Näennäis- ja reaaliaikamenetelmä	4
2.2 Yksilön ja yhteisön suhde	7
2.3 Muutoksen suunta	8
2.4 Tulkinta	9
2.5 Kielimuotojen terminologiaa	10
2.6 Ryhmien terminologiaa	12
3 NÄENNÄISAIKAENNUSTEET	14
3.1 Vaskiveden murre	15
3.1.1 Välivokaali	17
3.1.2 Yleisgeminatio	18
3.1.3 <i>t:n</i> heikon asteen vastineet <i>d</i> ja kato	18
3.1.4 Yleiskielen <i>ts</i> -yhtymän vastineet <i>ts</i> ja heikon asteen yksinäis- <i>t</i>	20
3.1.5 <i>Olla</i> -verbin ja <i>minä</i> -pronominin pikapuhemuodot	21
3.1.6 <i>eA</i> - ja <i>OA</i> -vokaaliyhtymien assimilaatio	23
3.1.7 <i>i:n</i> loppuheitto konditionaalissa ja supistumaverbien imperfektissä	23
3.1.8 Painottoman tavun <i>i</i> -loppuisen diftongin jälkikomponentin kato konditionaalissa	24
3.1.9 Yleiskielen <i>tk</i> -yhtymän assimiloituminen	25
3.1.10 Tunnuksen MA-infinitiivin illatiivi	26
3.1.11 Muutoksen tyypeistä ja näennäisaikaennusteista	26
3.2 Alastaron murre	32
3.2.1 Yleiskielen <i>t:n</i> heikon asteen vastineet <i>d</i> , <i>r</i> ja kato	33
3.2.2 <i>sA</i> -inessiivi	36
3.2.3 Jälkitavujen <i>A</i> -loppuiset vokaaliyhtymät	39
3.2.4 Kokoavia huomioita	42
3.3 Tampereen puhekieli	43
3.3.1 Tunnuksen MA-infinitiivin illatiivi	45
3.3.2 Loppuheittoinen <i>s</i> -inessiivi	46
3.3.3 Yleiskielen <i>ts</i> -yhtymän vastineet <i>tt</i> ja <i>t</i>	48

3.3.4	<i>nk</i> -yhtymän vaihteluton <i>ŋk</i>	55
3.3.5	Jälkitavujen <i>eA-</i> , <i>OA-</i> , <i>UA-</i> ja <i>iA-</i> vokaaliyhtymien assimiloituminen	56
3.3.6	Jälkitavujen <i>i</i> -loppuisen diftongin jälkikomponentin kato	60
3.3.7	Diftongien avartuminen	61
3.3.8	Yleiskielen <i>t</i> :n heikon asteen vastineet <i>r</i> , <i>l</i> , <i>ð</i> , ja kato	62
3.3.9	Eräitä huomioita	66
4	TEORIAA	69
4.1	Näennäisaikamenetelmän täsmentämisestä	69
4.1.1	Vaskiveden murre ja <i>tk</i> -konsonanttiyhtymä	73
4.1.2	Alastaron murre ja inessiivin päätteet	74
4.1.3	Tampereen puhekieli ja <i>t</i> :n heikon asteen vastineet	76
4.2	Metateoriaa	77
5	LOPUKSI	81
	LÄHTEET	83

1 JOHDANTO

Näennäisaikamenetelmään perustuva kuvaus on kartta parhaillaan tapahtuviin diakronisiin prosesseihin, mutta se on myös sidoksissa siihen synkroniseen hetkeen, jolloin kielellinen poikkileikkaus on tehty. Enempää tietoa siihen ei sisälly. (Paunonen 2005a: 49.)

Menetelmä on käyttökelpoinen, vaikka idiolektien diakroninen muuttuminen ei olisikaan säännöllistä, kunhan tutkimuksessa kyetään erottamaan idiolektien diakroninen muuttuminen varsinaisista kielenmuutoksista (Kurki 2005: 35).

Näennäisaikamenetelmää pidetään yleisesti yhtenä sosiolingvistisen kielen muutoksen tutkimuksen perusmenetelmistä. Sen perusajatuksena on, että yhteisössä havaitut ikäryhmittäiset erot heijastavat meneillään olevia muutoksia (ks. Chambers & Trudgill 2004 [1980]: 76; Labov 1994: 45–46). Näennäisaikamenetelmää ja sen avulla tehtyjä kielen muutoksen ennusteita on totuttu pitämään kohtuullisen luotettavina ja uusimmat reaaliaikaiset tutkimukset ovat vahvistaneet tätä käsitystä. Samanaikaisesti näyttää kuitenkin siltä, että perinteinen käsitys muuttumattomista idiolekteista saattaa vaatia korjausta (ks. Nahkola & Saanilahti 2001; Paunonen 2005a; Kurki 2005; Mustanoja 2011).

Näennäisaikamenetelmän ja sen avulla tehtyjen ennusteiden luotettavuus on osa laajempaa kysymystä kielen muutoksen ennustettavuudesta. Yleisesti hyväksytyn käsityksen mukaan kielen muutos ei ole deterministinen tai lainalainen (ks. Lass 1980; Itkonen 1984). Tästä seuraa se, ettei kielen muutos ole kokonaan ennustettavissa. Ennustamattoman ja ennustettavan väliin jää kuitenkin jatkumo *jossain määrin* ennustettavissa olevaa ja on epäselvää, mihin kohtaan jatkumoa kielen muutos sijoittuu. Esimerkiksi Määttä (1994: 93) puhuu erivahvaisista ennusteista ja Itkonen (1984: 212) heikosta ennustettavuudesta. Kielen muutoksen ennustettavuutta voidaankin pitää avoimena kysymyksenä, joka odottaa vastausta. Sosiolingvistinen näennäis- ja reaaliaikainen muutoksen tutkimus voidaan nähdä yrityksenä vastata tähän kysymykseen. Tämä on esimerkiksi Nahkolan ja Saanilalahden (2001) reaaliaikaisen tutkimuksen teoreettinen päätavoite.

Tämän tutkimuksen tavoitteena on osaltaan niinkään valaista kysymystä kielen muutoksen ennustettavuudesta. Metodikseni olen valinnut suomalaisissa reaaliaikaisissa tutkimuksissa käsiteltyjen näennäisaikaennusteiden tarkastelun. Reaaliaikaisten tutkimusten osalta en ole pyrkinyt kattavaan otantaan vaan valinnut mukaan ennustamisen kannalta oleellisia teoksia. Tarkasteltavia reaaliaikaisia tutkimuksia on kolme: Nahkolan ja Saanilalahden (2001) reaaliaikainen trendi- ja paneelitutkimuksen yhdistelmä Vaskiveden murteesta, Kurjen (2005) reaaliaikainen trendi- ja

paneelitutkimuksen yhdistelmä Alastaron murteesta sekä Mustanojan (2011) reaaliaikainen paneelitutkimus Tampereen puhekielestä. Käsiteltyjä ennusteita on noin 35 kappaletta riippuen laskentatavasta. Tutkimukseni kannalta keskeiset kysymykset ovat seuraavat:

- (i) Missä määrin kielen muutoksen ennustaminen on mahdollista?
- (ii) Miten tarkkoja ovat näennäisaikaennusteet?
- (iii) Onko näennäisaikaennusteiden paikkansapitävyyttä mahdollista parantaa?

Ensimmäinen kysymys on laaja ja ehdottomasti yhden pro gradu -työn tavoittamattomissa, mutta toivoakseni työni tulokset voivat osaltaan hiukan valaista tätä kysymystä. Näennäisaikaennusteiden tarkkuudesta on jo saatu viitteitä mutta on mahdollista, että kokoamalla ennusteita yhteen voi tämänkin kysymyksen vastaus hiukan tarkentua. Kolmas kysymys on tutkimukseni kannalta tärkein ja pyrin siihen vastaamaan ainakin alustavasti. On kuitenkin huomattava, että vaikka tarkasteltuja ennusteita on yli kolmekymmentä, on aineistopohja silti melko rajallinen. Tästä syystä tutkimuksen tuloksia onkin syytä pitää suuntaa antavina. Jatkotutkimuksen kannalta ensimmäinen tavoite tuleekin olla aineistopohjan laajentaminen.

Tutkimukseni etenee siten, että seuraavassa luvussa käsittelen tutkimukseni teoriataustaa. Aloitan luvun käymällä läpi tutkimukseni historiallista taustaa, josta jatkan näennäis- ja reaaliaikamenetelmän määrittelyyn. Lisäksi pohdin lyhyesti yksilön ja ryhmän suhdetta, muutoksen suuntaa, tulkinnan osuutta sekä aiheeseen liittyvää terminologiaa. Luku kolme käsittelee näennäisaikaennusteita ja kattaa suurimman osa työstäni. Ennusteiden tarkastelu etenee siten, että esittelen ensin tarkastelevana olevan piirteen ja siihen liittyvän näennäisaikaennusteen, jonka jälkeen siirryn ennusteen paikkansapitävyyden tarkasteluun. Mikäli ennuste on selkeästi asetettu ja siinä ei ole epäselvyyksiä, kommentoin kyseistä tutkimusta ja käsiteltyjä ennusteita vasta viimeisessä alaluvussa. Epäselvissä tapauksissa kommentoin ennusteita myös piirteiden kohdalla. Luku neljä kokoaa yhteen saatuja tuloksia, ja lisäksi esitän saatujen tulosten pohjalta esimerkkejä ja pohdin aiheeseen liittyvää metateoriaa. Viimeisessä luvussa hahmottelen lyhyesti jatkotutkimuksen mahdollisia suuntia.

2 TAUSTAA

Kielitieteen työnjaossa kielen muuttumista tutkii perinteisesti ja ensisijaisesti historiallinen kielitiede, jonka yleensä katsotaan syntyneen 1700–1800-lukujen vaihteessa. Historiallisen kielentutkimuksen ja samalla koko modernin kielitieteen metodiikkaa kehitti vahvasti 1800-luvun loppupuolella saksalainen nuogrammatikoiksi kutsuttu tutkijoiden ryhmä, joilta on peräisin tunnettu teesi äännelakien poikkeuksettomuudesta. (Erkki Itkonen 1966: 33–34; Anttila 1989a [1972]: 85; Karlsson 1998 [1976]: 39–40, 253–254; Labov 1994: 18–19; Kunnas 2007: 79.) Historiallinen lingvistiikka tarkastelee menneisyyttä ja tutkii pääasiassa jo päättyneitä muutoksia, esimerkiksi vertailemalla eriaikaisia synkronisia aineistoja keskenään. Tästä näkökulmasta katsottuna muutos tapahtuu synkronisten tilannekuvien välillä mutta se, mitä näiden synkronisten tilojen välillä varsinaisesti tapahtuu, jää arvoitukseksi (Chambers 2003 [1995]: 204–205; ks. myös Paunonen 2003: 187). Parhaillaan tapahtuvan kielen muutoksen havaitsemista pidettiin käytännössä mahdottomana ennen 1960-lukua ja sociolingvistiikan syntyä (ks. Bloomfield 1933: 347; Labov 1994: 44–45). Tällöin tutkimuksen keskeiseen asemaan nousi kielellinen variaatio yhteisössä. Kielensisäiset ja -ulkoiset tekijät yhdistettiin kielelliseen variaatioon ja variaatio kvantifioitiin ilmentämään parhaillaan tapahtuvaa muutosta. Näennäisaikamenetelmästä tuli muutoksen tutkimuksen perusmetodi. (Bailey 2002: 312; Kurki 2005: 23.) Sittemmin näennäisaikamenetelmää on vielä täydennetty reaaliaikaisella tutkimuksella.

Suomessa sociolingvistinen tutkimus käynnistyi 1970-luvulla.¹ Tätä ennen tutkimus on ollut perinteistä murteentutkimusta, joka on keskittynyt etenkin paikallismurteisiin ja suomen murteiden historiaan (ks. tarkemmin esim. Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11–12). Vuonna 1972 käynnistyi ensimmäinen suomalainen sociolingvistinen tutkimushanke Helsingin puhekielestä. Neljä vuotta myöhemmin tutkimus laajentui Turkuun, Tampereelle ja Jyväskylään Nykysuomalaisen puhekielen murros -hankkeen (tästä eteenpäin NPM) myötä. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksessa käynnistettiin murteenseuruhanke vuonna 1989, jonka tavoitteena on seurata yksilöiden kielen kehittymistä kymmenen vuoden välein kymmenellä eri paikkakunnalla. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11–14; Kurki 2007: 148–149; Paunonen 2009: 557, 560; Mustanoja 2011: 13–15.) Hankkeen ensimmäisen kierroksen loppuraportti ilmestyi vuonna 2005². Tutkimusprojektien tuloksista on raportoitu monissa eri yhteyksissä ja hankkeiden pohjalta on syntynyt lukuisia pro gradu -tutkimuksia (ks. tarkemmin esim. Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 12 ja Mustanoja 2011: 13).

1 Paunosen mukaan kielisosiologista tutkimusta on Suomessa esiintynyt jo 1960-luvun lopulla (ks. Paunonen 2009: 558).

2 Ks. Nuolijärvi & Sorjonen (2005).

Reaaliaikaisia tutkimuksia on Suomessa ilmestynyt 1990-luvun puolivälistä lähtien.³

2.1 Näennäis- ja reaaliaikamenetelmä

Sosiolingvistisen käänteen myötä huomio alkoi kiinnittyä yhä enemmän parhaillaan tapahtuvaan muutokseen ja sen tutkimiseen. Meneillään olevaa muutosta alettiin tutkia näennäisaikamenetelmän ja myöhemmin reaaliaikamenetelmän kautta. Näennäisaikamenetelmä on ollut yksi sosiolingvistisen kielen muutoksen tutkimuksen perusmenetelmiä Labovin Martha's Vineyard -tutkimuksesta (1963) lähtien. Reaaliaikaisia tutkimuksia on puolestaan tehty vasta 1980-luvun lopulta lähtien.⁴

Näennäisaikamenetelmä perustuu oletukselle idiolektien ikäryhmittäisestä muuttumattomuudesta. Oletuksena on esimerkiksi se, että 20-vuotiaiden puhujien kieli vuonna x heijastelee 40-vuotiaiden kieltä vuonna $x + 20$ ja 60-vuotiaiden kieltä vuonna $x + 40$. Eri ikäryhmien kielenkäytössä havaittavien erojen ajatellaan heijastavan yhteisössä meneillään olevaa kielen muutosta. Näennäisaikamenetelmää hyödyntävissä tutkimuksissa tehdään usein hypoteeseja muutoksen suunnasta. Näitä näennäisaikaennusteita on totuttu pitämään melko luotettavina. Reaaliaikamenetelmässä puolestaan tutkitaan samaa puhujayhteisöä tai samoja puhujia eri aikoina, esimerkiksi kymmenen vuoden välein. Reaaliaikainen tutkimus voidaan toteuttaa joko trendi- tai paneelitutkimuksena. Trenditutkimuksen kohteena on yksi ja sama puhujayhteisö, ja sen tarkoituksena on kopioida edellinen tutkimus mahdollisimman tarkasti. Täten puhujien on edustettava samoja ikäryhmiä ja täytettävä samat sosio-ekonomiset tunnusmerkit kuin aiemmassa tutkimuksessa. Myös aineiston käsittely on suoritettava samalla tavalla. Trenditutkimuksen on ajateltu tarjoavan luotettavaa tietoa yhteisössä parhaillaan tapahtuvasta muutoksesta. Edellytyksenä on kuitenkin se, että yhteisö on pysynyt jokseenkin stabiilina tutkimusten välillä. Suuret väestötason muutokset todennäköisesti vinouttavat tuloksia. Paneelitutkimuksen kohteena puolestaan ovat jo kertaalleen haastatellut puhujat. Tutkimuksessa pyritään tällöin selvittämään näiden puhujien kielessä ajan kuluessa tapahtuneita mahdollisia muutoksia. Paneelitutkimuksessa voidaan myös seurata yhtä yksilöä ja hänen kielenkehitystään jopa vuosikymmenien ajan. Paneelitutkimuksen ajatellaan tarjoavan luotettavaa tietoa etenkin yksilön kielen vaihtelusta ja muutoksesta. (Chambers & Trudgill 2004 [1980]: 76; Labov 1994: 45–46, 75–77; Kurki 2005: 31–33; Palander 11–19.)

Molemmilla menetelmillä on omat ongelmansa. Yksi näennäisaikamenetelmän suurimmista puutteista on se, ettei se kykene erottamaan varsinaista kielenmuutosta kielen ikäsidonmaisesta

3 Esimerkiksi 1990-luvulta Paunonen (1995b); Rautanen (1999), 2000-luvulta Nahkola & Saanilahti (2001); Kurki (2005); Palander (2005); Kunnas (2007), 2010-luvulta Mustanoja (2011).

4 Ks. kuitenkin Paunonen (2005a: 25–26).

muuttumisesta (eng. *age-grading*, ks. Hockett 1950: 453). Esimerkiksi jotkin puhujan käyttämistä varianteista voivat olla vain tiettyyn ikään liittyviä piirteitä. Näennäisaikamenetelmän perusteella nämä piirteet saattavat kuitenkin antaa illuusion meneillään olevasta muutoksesta. (Labov 1994: 84; Kurki 2005: 37; Paunonen 2005a: 14–15.) Eckert (1997: 151–152) kuitenkin toteaa, että mikäli ikäkausivaihtelu on luonteeltaan säännöllistä ja ennustettavissa olevaa, voidaan näennäisaikamenetelmän tuloksia pitää luotettavina. Kurki (2005: 35) lisää, että näennäisaikamenetelmä on käyttökelpoinen, vaikka ikäkausittainen vaihtelu ei olisikaan ennustettavissa, kunhan tutkimuksessa kyetään erottamaan idiolektien muutos varsinaisesta kielenmuutoksesta. Tätä voidaan pitää lähtökohtaisesti ristiriitaisena, sillä näennäisaikamenetelmä perustuu juuri ajatukselle idiolektien muuttumattomuudesta (vrt. Mustanoja 2011: 61). Vaatimus ikäkausittaisen vaihtelun huomioonottamisesta voidaan kuitenkin nähdä myös näennäisaikamenetelmän täsmentämisenä (Chambers 2003 [1995]: 213). Menetelmä ei tällöin perustuisi yksinomaan ajatukseen idiolektien muuttumattomuudesta, vaan muuttumattomuus loisi yhteisötasolla kehykset, joiden sisällä idiolektien muutos on mahdollista. Tämä muutos puolestaan olisi huomioitava näennäisaikaennusteita tehdessä. Paunonen on todennut, että mikäli yksilöt muuttavat idiolektiaan näennäisaikaennusteen mukaisesti, on muutos todellisuudessa ennustetta nopeampaa. Samoin mikäli yksilöt muuttavat idiolektejään ennusteen vastaisesti, on muutos todellisuudessa ennustetta hitaampaa. (Paunonen 2005a: 16.) Voisi ehkä ajatella niin, että idiolektien muutoksen huomioonottaminen tekisi ennusteista tarkempia ja samalla lisäisi tutkijan merkitystä aineiston tulkinnassa.

Reaaliaikaisen trenditutkimuksen keskeiset vaatimukset sekä yhteisön stabiiliudesta että tutkimusmenetelmien samanlaisuudesta ovat todennäköisesti myös sen suurimpia ongelmia. Esimerkiksi puhujayhteisössä sosio-ekonomiset tekijät ovat voineet vuosikymmenien aikana muuttua niin paljon, että samanlaista otosta puhujaryhmistä on vaikea toteuttaa. Myös haastattelutilanteet eri vuosikymmeninä saattavat helposti erota toisistaan ja näin vaikuttaa tuloksiin. (Paunonen 2005a: 18.) Luotettavien tulosten saamiseksi tutkijan onkin kyettävä erottamaan kielen muutokseen vaikuttavat kielenulkoiset tekijät kielensisäisistä tekijöistä (Labov 1994: 76; Bailey 2002: 326–327). Trenditutkimus ei myöskään paljasta idiolekteissa tapahtuneita muutoksia (Labov 1994: 85; Paunonen 2005a: 17). Toisaalta trenditutkimus on – ainakin suhteessa paneelitutkimukseen – verrattaen helppo toteuttaa (Palander 2005: 14).

Paneelitutkimus on menetelmistä selvästi hankalin ja hitain toteuttaa. Jo samojen puhujien etsiminen uudelleen haastateltaviksi on työlästä ja vaikeaa. Puhujat ovat saattaneet muuttaa pois paikkakunnalta tai ovat muuten tavoittamattomissa. Lisäksi he voivat kieltäytyä uudesta haastattelusta. Tyypillistä paneelitutkimuksille onkin myöhemmän otoksen pienempi koko, mikä

saattaa joissain tapauksissa jopa vaarantaa tuloksien luotettavuuden. On myös mahdollista, että uudelleen haastateltaviksi saadut puhujat edustavat vain joitain tiettyjä puhujaryhmiä, mikä voi puolestaan vinouttaa tuloksia suuntaan tai toiseen. Nämä tekijät tekevät reaaliaikaisista paneelitutkimuksista verrattaen harvinaisia, mutta niiden ajatellaan silti tarjoavan korvaamatonta tietoa idiolekteissä tapahtuvasta muutoksesta. Koska paneelitutkimukset keskittyvät juuri idiolektien tarkasteluun, ne eivät välttämättä kykene antamaan luotettavaa kuvaa yhteisötason muutoksesta tai sen nopeudesta. (Chambers & Trudgill 2004 [1980]: 149; Labov 1994: 76, 84; Bailey 2002: 328–329; Palander 2005: 16; Paunonen 2005a: 17–18.) Labov lisäksi huomauttaa, että jo etukäteen paneelitutkimukseksi suunnitellussa tutkimuksessa myöhempi otos on todennäköisesti kattavampi kuin tutkimuksessa, jota ei ole etukäteen suunniteltu paneelitutkimukseksi (1994: 76).

Koska trenditutkimus ei kykene havaitsemaan idiolekteissa tapahtuneita muutoksia eikä paneelitutkimus yhteisötason muutoksia, on tavallaan luonnollista, että useat eri tutkijat ovatkin päätyneet toteuttamaan tai suosittamaan molempien tapojen käyttöä reaaliaikaisessa tutkimuksessa (ks. esim. Labov 1994: 85; Bailey 2002: 327, 329; Kurki 2005; Paunonen 2005a: 17, 49). Voisi ehkä ajatella niin, että molempien menetelmien käyttö yhdessä ja samassa tutkimuksessa antaisi tarkimman kokonaiskuvan muutoksesta. Tämä ei kuitenkaan mitään ilmeisemmin ole aina mahdollista jo resursseista johtuen. Lisäksi tutkimukset voidaan fokusoida tiettyä tarkoitusta varten, esimerkiksi keräämään tietoa juuri idiolekteissa tapahtuvasta muutoksesta. Perinteisen käsityksen mukaan idiolektit pysyvät melko muuttumattomina vakiinnuttuaan lapsuus- tai nuoruusiässä. Vaikka ikäkausivaihtelun onkin todettu aiheuttavan muutoksia idiolekteissä, on näiden muutosten ajateltu olevan lähinnä sukupolvittain toistuvia ja ennustettavissa olevia muoti-ilmiöitä. Lisäksi niiden on ajateltu olevan suhteellisen harvinaisia. (ks. Chambers 2003 [1995]: 202–203, 206⁵.) Uudemmat reaaliaikaiset paneelitutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että yksilön kieli saattaa muuttua vielä aikuisiälläkin (Kurki 2005: 36; Mustanoja 2011: 76). Täten paneelitutkimukset saattavatkin olla tällä hetkellä tärkeässä asemassa.

Reaaliaikaiset tutkimukset ovat mahdollistaneet näennäisaikaennusteiden osuvuuden tarkastelun. Useissa kirjoituksissa näennäisaikaennusteita onkin alettu pitää hypoteeseina, joita testataan reaaliaikaisten havaintojen perusteella (esim. Chambers 2003 [1995]: 219–225; Bailey 2002: 314–319; Kurki 2005: 34; Paunonen 2005a: 32–47). Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että synkronisesta tilannekuvasta tehdään diakronisia ennusteita, joita testataan myöhemmän synkronisen tilannekuvan pohjalta. Tutkimuksen tuloksia voisi ajatella käytettävän hyväksi uusien, mahdollisesti entistä tarkempien ennusteiden laatimiseen.

5 Ks. myös Kurki (2005: 34–35) ja Mustanoja (2011: 76) ja niissä mainitut lähteet.

2.2 Yksilön ja yhteisön suhde

Sosiolingvistiksessä tutkimuksessa paljon keskustelua on herättänyt myös yksilön ja puhujayhteisön välinen suhde. Tätä aihetta voidaan mielestäni lähestyä ainakin kahdesta eri näkökulmasta. Ensinnäkin voidaan tarkastella sitä, esiintyykö muutosta yksilö- vai yhteisötasolla ja millaisin menetelmin sitä pitäisi kulloisessakin tapauksessa tutkia. Labov (1994: 83) on havainnollistanut tilannetta taulukon 1 kuvaamalla tavalla.⁶

Taulukko 1. Muutosmallit yksilön ja yhteisön kielessä.

	Yksilö	Yhteisö
1. Vakaus	vakaa	vakaa
2. Ikäkausivaihtelu	epävakaa	vakaa
3. Sukupolvittainen muutos	vakaa	epävakaa
4. Yhteisöllinen muutos	epävakaa	epävakaa

Ensimmäisessä tapauksessa sekä yksilön että yhteisön kieli pysyy muuttumattomassa tilassa. Labov sanoo, että tällaisessa tilanteessa kielessä ei ole vaihtelua, jota analysoida (1994: 83). Tämä on kuitenkin mielestäni liian vahva päätelmä, sillä muuttumattomuus ei voi tarkoittaa samaa kuin vaihtelemattomuus. Mikäli näin olisi, tarkoittaisi muutos käänteisesti samaa kuin vaihtelu eikä näitä voisi tällöin mitenkään erottaa toisistaan. Vaihtelu on muutoksen edellytys, mutta muuttumattomuudesta ei seuraa vaihtelemattomuutta. Pikemminkin on siis niin, että sekä yksilön että yhteisön kielessä voi esiintyä vaihtelua, mutta eri varianttien vaihtelusuhteet pysyvät vuodesta toiseen ennallaan. Täten kielessä elää muutoksen potentiaali, mutta se ei koskaan reaalistu. Yllä olevaa voidaan pitää teoreettisena saivarteluna ja myönnän, että tilannetta voidaan aina muokata niin ettei kielessä esiinny muutosta eikä vaihtelua. Nähdäkseni on kuitenkin parempi, että vaihtelu ja muutos pyritään pitämään selkeästi erillään toisistaan, sillä mikäli vaihtelua ei voida erottaa muutoksesta, on muutoksen tunnistaminen käytännössä mahdotonta. Labovin taulukon toisessa tapauksessa on kyse kielen ikäsidonnaisesta muutoksesta. Tällöin yksilön kieli muuttuu iän myötä, mutta yhteisössä käytetty kieli ei muutu. Kolmannessa tapauksessa yhteisön kieli muuttuu mutta yksilön ei. Neljännessä tapauksessa sekä yksilön että yhteisön kieli muuttuu. Labovin mukaan kolmas malli eli kielen sukupolvittainen muutos, on kielen muutoksen tavallisin malli ja käsittää etenkin äänteellisiä ja morfologisia muutoksia. Neljännen malli hän näkee kattavan etupäässä

⁶ Taulukon suomenkielinen nimi sekä kohtien 2–4 suomennokset on lainattu Paunoselta (2005a: 15).

syntaktisia ja leksikaalisia muutoksia. Näennäisaikamenetelmä sopii juuri kolmannen mallin mukaisen muutoksen analysointiin (ks. Paunonen 2005a: 16). Sen sijaan yksilön kielen muutosta se ei pysty havaitsemaan, vaan tilalle tarvitaan reaaliaikainen paneelitutkimus. (Ks. Labov 1994: 83–85.)

Toiseksi voidaan pohtia sitä, missä määrin tutkimuksen kohteena pitäisi olla yksilö ja missä määrin yhteisö. Esimerkiksi Nuolijärvi ja Sorjonen (2005) esittävät, että puhujaryhmät ovat yleensä heterogeenisiä ja että keskiarvojen takaa paljastuu usein eri suuntaan vievää liikettä. Yksikin muusta ryhmästä selkeästi poikkeava puhuja voi vaikuttaa keskiarvoon merkittävästi. Heidän mukaansa ryhmät eivät olekaan sosiaalisesti muotoutuneita, vaan ne on muodostettu tutkimuksen tarpeiden mukaisesti. He ehdottavat, että tutkimuksessa pitäisi lähteä liikkeelle yhteisössä elävien yksilöiden kielestä, minkä perusteella voitaisiin sitten rakentaa kuvaa yhteisössä olevista ryhmistä ja niiden eri kielimuodoista. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 126, 135.) Kurki kuitenkin toteaa, että mikäli tutkimuksessa keskitytään vain yksittäisiin puhujiin, on tulosten yleistettävyyden vaarassa. Hän lisää, että ryhmät eivät voi olla koskaan täysin homogeenisiä, koska puhujien henkilöhistoriat ovat erilaisia. Lisäksi puhujat kuuluvat jo lähtökohtaisesti moneen eri ryhmään eri taustamuuttujien perusteella. (Kurki 2007: 148.) Kurjen näkemyksiin on helppo yhtyä. On totta, että ryhmät ovat tavallaan keinotekoisesti luotuja ja ryhmien sisällä voi esiintyä paljonkin yksilövariaatiota, mutta kyse on samalla metodologisesta välttämättömyydestä. Mikäli tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, miten kieli on yhteisössä x muuttunut esimerkiksi 20 vuodessa, ei tähän kysymykseen voida vastata tarkastelemalla pelkästään yksittäistä puhujaa, koska kuten Nuolijärvi ja Sorjonen yllä toteavat, yksittäinen puhuja voi aina poiketa keskiarvosta merkittävästi. On kuitenkin huomattava, että vaikka yksilön kielellinen käyttäytyminen on vapaata ja tästä johtuen yksittäisissä tapauksissa mahdotonta ennustaa, toimii tämä vapaus kieliyhteisön asettamien rajoitusten sisällä (ks. tarkemmin Itkonen 1984: 211; ks. myös Popper 1972: 232). Muutoksen näkökulmasta yhteisötason tutkimuksen tulisikin olla ensisijaista ja yksilövariaation tarkastelun tätä täydentävää (vrt. Labov 1994: 85). Keskiarvoja suuntaan tai toiseen vinouttavat yksilöt tuloksissa tunnistaa ja käsitellä tapauskohtaisesti. Esimerkiksi Nahkola ja Saanilahti määrittelevät muutoksen hallitsevaksi suunnaksi sen, mitä ilmentää kaksi kolmasosaa ikäryhmästä (2001: 116). Myös Mustanojan (2011: 149, 257) tutkimuksessa esiintyy tilanteita, joissa kaksi kolmasosaa puhujista käyttäytyy samantapaisesti.

2.3 Muutoksen suunta

Sosiolingvistikissa kielen muutoksen tutkimuksessa erotetaan yleensä toisistaan kielen

muuttuminen ylhäältä alaspäin (eng. *change from above*) ja alhaalta ylöspäin (eng. *change from below*).⁷ Ylhäältä alaspäin tapahtuva muutos lähtee liikkeelle hallitsevasta sosiaaliryhmästä. Labov sanoo, että kyse on yleensä lainoista, jotka on otettu arvostetummassa asemassa olevan puhujayhteisön kielestä ja korostaa, että lainojen otto on tällaisessa tilanteessa yleensä tietoista toimintaa. Tällaiset lainat ilmenevät useimmiten lähinnä harkitussa puheessa. Alhaalta ylöspäin tapahtuvassa muutoksessa kyse on kielen sisäisestä muuttumisesta. Tämä on Labovin mukaan täysin tiedostomatonta ja ilmenee ensimmäisenä yhteisön tavallisessa puhekielessä. Labov toteaa, että tällainen muutos voi periaatteessa lähteä liikkeelle mistä tahansa sosiaaliryhmästä, mutta käytännössä yhtään sellaista tapausta ei ole havaittu, jossa muutos olisi lähtenyt liikkeelle ensimmäisestä sosiaaliryhmästä. (Labov 1994: 78.) Nähdäkseni näitä Labovin esittämiä termejä käytetään useimmiten juuri siten, että ylhäältä alaspäin tapahtuvassa muutoksessa muutos lähtee liikkeelle ylemmästä sosiaaliryhmästä ja mahdollisesti leviää alempaan sosiaaliryhmään kun taas alhaalta ylöspäin tapahtuvassa muutoksessa muutos etenee vastakkaiseen suuntaan.

2.4 Tulkinta

Näennäisaikaennusteiden arviointiin liittyy myös olennaisena osana eriaikaisten aineistojen arviointi ja tulkinta ja niihin liittyvät ongelmat. Paunonen esittää, että eriaikaisten aineistojen erot voivat johtua jo siitä yksinkertaisesta syystä, että haastateltava on käyttänyt eri tilanteissa eri rekisteriä. Ylipäätään haastateltavan suhtautuminen haastattelutilanteeseen voi eri aikoina olla erilaista, ja täten vinouttaa tuloksia suuntaan tai toiseen. Lisäksi tilanteeseen voi vaikuttaa se, toimiiko haastattelijana molemmilla kerroilla eri vai sama henkilö. Paunonen päättelee, että kaikkea vaihtelua ei voidakaan lukea muutoksena, vaan osa voi selittyä yksilöllisellä vaihtelulla. (Paunonen 2005a: 21.) Kurjen (2005: 63) mukaan jo tieto nauhoituksesta saattaa muuttaa puhujan kieltä yleiskielisemmäksi ja huolitellummaksi.

Haastattelutilanne on siis tutkimukselle potentiaalinen virhelähde. Mutta tämä on vain ensimmäinen taso. Mikäli tutkittavana on esimerkiksi äänteiden eri varianttien suhteissa tapahtuneet muutokset, voi jo äänteiden tulkinta yhdeksi tai toiseksi variantiksi vaikuttaa tuloksiin (ks. esim. yleiskielen *d:n* vastineista Mustanoja 2011: 307–336). Edelleen, mikäli reaaliaikaisessa tutkimuksessa halutaan tutkia aiemmasta aineistosta jonkun toisten tutkijoiden tekemien näennäisaikaennusteiden paikkansapitävyyttä, on kyse aineiston tulkintojen tulkinnasta. Täten kyseessä on potentiaalisten virhelähteiden kerrostuma, jossa nousu ylemmälle tasolle aina moninkertaistaa virheiden mahdollisuuden. Aihepiiristä johtuen näiden potentiaalisten

⁷ Englanninkieliset termit Labovin (1994: 78).

virhelähteiden eliminoiminen tutkimuksessa on todennäköisesti mahdotonta, mutta nähdäkseni niitä tulisi silti pyrkiä minimoimaan. Koska nykyisessä sociolingvistisessä tutkimuksessa suositaan paljon tilastollisia menetelmiä, on ehkä aiheellista pohtia myös sitä kuinka suuria erojen tulee olla, jotta niiden voidaan katsoa heijastavan muutosta eikä vaihtelua. Erojen merkitsevyys tulee esille tässäkin tutkimuksessa. Esimerkiksi Kurjen (2005: 196–197) tutkimuksessa *OA*-yhtymän esiintymiä on 773 kappaletta, mikä on Kurjen mukaan sen verran vähäinen määrä, että tulokset saattavat olla vääristyneitä (ks. 3.2.3 alla). Samanaikaisesti Tampereen puhekielen käsittelyn yhteydessä näennäisaikaennusteet perustetaan huomattavasti pienempiin otoksiin (ks. etenkin 3.3.3 alla).

2.5 Kielimuotojen terminologiaa

Sociolingvistisessä tutkimuksessa viitataan usein puhutun kielen eri muotoihin. Yleisiä termejä ovat mm. yleiskieli, puhekieli, murre ja aluepuhekieli. Vaikka suurin osa näistä peruskäsitteistä on ollut käytössä jo pitkään, ei niiden käytäntö ole kuitenkaan vielä aivan vakiintunutta (Mustanoja 2011: 33). Hyvin tavallista onkin, että tutkimuksissa käytetään aikaa käsitteiden määrittelyyn. Esimerkiksi Palander (2005: 19–22) erottaa toisistaan aluemurteen ja paikallismurteen sekä yleiskielen ja yleispuhekielen. Vierasta ei ole myöskään se, että termien määrittelylle omistetaan koko artikkeli tai suuri osa artikkelista (esim. Mielikäinen 1989 [1986]).

Ihmistieteissä käsitteiden määrittely on olennainen osa tutkimustyötä (Mustanoja 2011: 35, alaviite 16). Kielen eri muotoihin viittaava terminologia ei ole poikkeus. Kuten Mielikäinen (1989 [1986]: 241) toteaa, termien on hyvä olla täsmällisiä ja objektiivisia. Nuolijärven ja Sorjosen (2005) mukaan erityisen ongelmallisia käsitteitä ovat murre, standardi ja yleispuhekieli. Heidän mukaansa jonkin variantin nimeäminen murteenmukaiseksi viittaa siihen, että puheyhteisössä käytetty kieli olisi aiemmin ollut homogeeninen. Standardilla taas viitataan yleensä kirjakielen mukaiseen puhetapaan. Tämä voi Nuolijärven ja Sorjosen mukaan olla hämäävää, sillä tavoiteltava standardi voi jollakin alueella olla myös jokin muu kuin kirjakieli. He kuitenkin toteavat, että standardi on ollut käyttökelpoinen käsite jo siksi, että se on tarjonnut vertailukohtan muille muodoille ilman normatiivisia painotuksia. Standardin käyttämistä vertailukohtana voi toisaalta pitää heidän mukaansa normatiivisena. Yleispuhekielestä voitaisiin taas käyttää hyvin nimitystä eteläsuomalainen puhekieli, koska suuri osa yleispuhekielessä yleistyvistä piirteistä on peräisin etelä- ja länsimurteista (ks. Nuolijärvi & Tiittula 2000: 222–223, 277). Nuolijärvi ja Sorjonen pitävät myös ongelmallisena kielimuotojen liian jyrkkää erottamista toisistaan. Esimerkiksi murteen ja yleiskielen välinen ero esitetään monesti liian selvänä ja vieläpä niin, että yleiskieli on ensisijaisessa asemassa. Nuolijärven ja Sorjosen mukaan tulisi ylipäätään pohtia sitä, onko eri

kielimuotojen vertaileminen yleiskieleen relevanttia. (Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 16–17.)

Kielimuotojen terminologiasta käyty keskustelu johtuu ensisijassa perinteisten murrerajojen rikkoutumisesta ja sekoittumisesta, jonka seurauksena on syntynyt joukko vaihtelevia kielimuotoja (ks. Paunonen 1989 [1982]; Mielikäinen 1989 [1986]). En näe tilannetta kuitenkaan niin ongelmallisena, kuin Nuolijärvi ja Sorjonen yllä. Esimerkiksi jonkin variantin nimittäminen murteenmukaiseksi ei mielestäni samalla viittaa aiemman kieliyhteisön homogeenisuuteen vaan siihen, että kyseinen variantti on alueelle vanhastaan ominainen. Vaikka dialektologiaa onkin kritisoitu siitä, että ”murteentutkijat ovat etsineet vain »aitoa, puhdasta» murretta ja valikoineet haastateltavansa iän ja koulutuksen mukaan [...]” (Mielikäinen 1982: 278), on tilanne ainakin käsittääkseni nykyään toinen. Vaihteluton *tt* on hämäläismurteille vanhastaan ominainen variantti (Rapola 1990 [1947]: 116, 118), mutta ei kai tämä tee hämäläismurteista *tt*:n suhteen homogeenisiä (vrt. 3.3.3 alla). Kuten ihmistieteissä on usein tapana, sijoittuvat kielimuotojen termit jonkinlaiselle jatkumolle, jossa yhden termin erottaminen toisesta on usein vaikeaa tai jopa mahdotonta. Rajat ovat häilyviä ja tekevät termien täsmällisestä määrittelystä hankalaa. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö termejä tulisi pyrkiä määrittelemään vaan sitä, että määrittelyssä on hyväksyttävä tietty määrä epäselvyyttä. Olisi kohtuutonta pyrkiä kieltämään jonkin termin käyttö siitä syystä, että sitä ei pystytä täsmällisesti määrittelemään. Tästä hyvänä esimerkkinä on *kliitti*⁸. Joseph (2002) päätyy artikkelissaan viittaamaan kliitteihin erilaisin kiertoilmauksin (esim. pienet elementit), koska hän ei halua käyttää termiä *kliitti* sen epäselvyyden takia.⁹ Itse viittaamisen tarve ei kuitenkaan katoa mihinkään, joten käytännössä kyse on ainoastaan käsiteltävän asian turhasta monimutkaistamisesta. Tulisi ymmärtää, että epäselvyys johtuu käsiteltävästä asiasta, ei terminologiasta. Täten termien korvaaminen toisilla on vain näennäinen ratkaisu ongelmaan. Nähdäkseni tilanne on samankaltainen kielimuotojen terminologian kohdalla. Puhekielen murren myötä syntyneet kielimuodot ovat sekakielimuotoja (ks. Paunonen 1989 [1982]: 218), joiden täsmällinen määrittely voi olla vaikeaa. Tästä johtuu myös se, että eri kielimuotoja voi olla hankalaa erottaa toisistaan (vrt. Nuolijärvi & Sorjonen yllä). Esimerkiksi Mielikäinen (1989) [1986]: 239–240 näyttäisi sijoittavan kielimuodot jatkumolle, jonka toiseen päähän hän asettaa paikallis- tai aluemurteen ja toiseen päähän normitetun yleiskielen, väliin jäävät alue- ja yleispuhekieli. Jatkumo lähtee siis liikkeelle perinteisestä aluemurteesta ja kulkee murteiden tasoittumisen ja laajalevikkisten piirteiden lisääntymisen myötä kohti normitettua yleiskieltä.

Käytän omassa tutkimuksessani kielimuodoista lähinnä niitä termejä, joita käsittelemissäni tutkimuksissa käytetään. Tämä johtuu kahdesta syystä. Ensinnäkin en tarpeettomasti monimutkaista

8 Kliiteistä ks. esim. Aikhenvald (2002) ja siinä esiintyvät lähteet.

9 Ks. Joseph (2002: esim. 244, 248, 252).

esitystä, sillä tutkimuksen fokuksena on näennäisaikaennustaminen eikä kielimuotojen terminologia. Toiseksi näennäisaikaennusteet ovat ennusteita kielen muuttumisesta, minkä vuoksi varianttien edustussuhteet ja niissä tapahtuvat muutokset ovat tutkimuksen keskiössä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että variantit ja niistä käytetyt nimikkeet ovat lähes poikkeuksetta keskenään oppositiossa. Esimerkiksi murteellinen variantti *x* on oppositiossa yleiskielisen variantin *y* kanssa ja tutkimuksessa tarkastellaan sitä, onko muutos vienyt kehitystä enemmän yleiskieliseen vai murteelliseen suuntaan. Tämä seikka tuo esille myös Nuolijärven ja Sorjosen epäilyn siitä, ettei eri kielimuotojen vertaaminen yleiskieleen olisi relevanttia (ks. yllä). Nimittäin lähes poikkeuksetta käsittelyn alla olevissa tutkimuksissa yksi kilpailevista varianteista on yleiskielinen variantti. Nahkolan ja Saanilahden (2001) tutkimuksessa yksi keskeisistä teemoista on yleiskielistyminen. Mustanoja (2011: 337–370) puolestaan asettaa puhujia varianttien suhteissa tapahtuneiden muutosten perusteella yleiskielisyyden ja murteellisuuden jatkumolle. On vaikea ajatella, miten tällainen tutkimus olisi ylipäätään mahdollista mikäli eri piirteitä tai kielimuotoja ei voisi verrata yleiskieleen.

2.6 Ryhmien terminologiaa

Sosiolingvivistisissä tutkimuksissa puhujat on tapana jaotella ryhmiin eri tekijöiden perusteella. Tässä tutkimuksessa näistä tulee esille lähinnä kaksi: ikä ja sosio-ekonominen asema. Iän kohdalla käytetyin tapa ryhmitellä puhujia näyttäisi olevan kolmijako vanhoihin, keski-ikäisiin ja nuoriin. Sosio-ekonomisessa jaottelussa taas puhutaan yleensä ylemmästä tai alemmasta sosiaaliluokasta. On kai sanomattakin selvää, että tällainen karkea jaottelu ei tee oikeutta todellisille tilanteille. Kyse on pikemminkin metodologisesta yleistämisestä, joka tehdään puhtaasti heuristisista syistä (vrt. Lappalainen 2004: 15; ks. myös Kurki 2007: 150). Tarkempi jaottelu on tietenkin myös mahdollista, esimerkiksi iän kohdalla puhujat jaetaan ryhmiin monesti syntymävuoden perusteella.

Tarkastelmissani tutkimuksissa ikäryhmiin viitataan hieman eri tavoin. Yhtäällä ryhmiin viitataan tunnuksilla, esimerkiksi ryhmä A, ryhmä B jne. Toisaalla ryhmiä kutsutaan kolmijaon perusteella yksinkertaisesti vanhojen, keski-ikäisten tai nuorten ryhmiksi. Tapojen yhdistäminenkin on mahdollista: ryhmälle annetaan esimerkiksi tunnus A, mutta puhujiin viitataan aineiston vanhimpina puhujina. Olen itse päätenyt käyttämään iän kohdalla yksinkertaista kolmijakoa vanhoihin, keski-ikäisiin ja nuoriin. Tämä lähinnä siitä syystä, että tarkempi jaottelu ei ole tutkimukseni kannalta relevanttia. Lisäksi tällä tavoin käytetty terminologia pysyy samana läpi tutkimuksen. Koska tutkimuksen fokuksena on näennäisaikaennustaminen, on varianttien ikäryhmittäisen edustuksen vertailu yleistä. Yksinkertainen kolmijako nähdäkseni myös helpottaa

erojen havaitsemista. Niissä tapauksissa, kun uudemmassa aineistossa on mukana sellainen nuorten ryhmä, jota vanhemmassa aineistossa ei ole, viitataan tähän ryhmään uutena nuorten ryhmänä. Uuden aineiston vanhempaa nuorten ryhmää nimitän puolestaan vanhaksi nuorten ryhmäksi. Käytän eriaikaisten aineistojen ikäryhmistä siis seuraavia termejä:

Taulukko 2. Ikäryhmien terminologia.

<u>vanha aineisto</u>		<u>uusi aineisto</u>
vanhat	→	vanhat
keski-ikäiset	→	keski-ikäiset
nuoret	→	vanhat nuoret uudet nuoret

Sosio-ekonominen jaottelu tulee tässä tutkimuksessa esille lähinnä luvussa 3.3. Tällöin seuran tarkastelmieni tutkimusten terminologiaa, mikä tarkoittaa sitä, että käytössä on yksinkertainen jako ensimmäiseen ja kolmanteen sosiaaliluokkaan.

3 NÄENNÄISAIKAENNUSTEET

Tutkimukseni aineisto koostuu suurimmaksi osaksi kolmesta suomalaisesta reaaliaikaisesta tutkimuksesta, joissa tarkastellaan näennäisaikamenetelmän perusteella tehtyjä ennusteita kielen muuttumisesta. Käsitellyt tutkimukset ovat Nahkolan ja Saanilahden tutkimus Vaskiveden murteesta (2001), Kurjen tutkimus Alastaron murteesta (2005) ja Mustanojan tutkimus Tampereen puhekielestä (2011). Nahkolan ja Saanilahden tutkimus on reaaliaikainen paneelitutkimus, jossa aineistoa on kahdelta eri vuosikymmeneltä aikavälin ollessa kymmenen vuotta. Lisäksi uudemmassa aineistossa on mukana uusi nuorten ryhmä. Kurjen tutkimus on puolestaan reaaliaikainen trendi- ja paneelitutkimuksen yhdistelmä, jossa aineistoa on kolmelta vuosikymmeneltä: 1970-, 1990- ja 2000-luvun taitteista. Mustanojan tutkimus on niinkään paneelitutkimus, jossa aineistoa on kahdelta eri vuosikymmeneltä aikavälin ollessa kaksikymmentä vuotta. Mustanojan tutkimuksen ja Tampereen puhekielen yhteydessä käyn läpi myös Rautasen (1999) reaaliaikaista tutkimusta seuraavien piirteiden kohdalla: yleiskielen *ts*-yhtymä, jälkitavujen vokaaliyhtymien assimilaatio sekä yleiskielen *t:n* heikon asteen vastineet.

Ennusteiden asema on erilainen kaikissa kolmessa mukana olevassa tutkimuksessa ja tämä heijastuu suoraan esitystapaani. Nahkolan ja Saanilahden (2001) tutkimus on ennusteiden osalta selkeä: he esittelevät piirteen, varianttien edustussuhteet, niissä tapahtuneet muutokset ja tämän jälkeen arvioivat ennusteiden paikkansapitävyyttä. Nahkolan ja Saanilahden esitystavasta johtuen minulla on hyvin vähän sanottavaa yksittäisten piirteiden käsittelyn kohdalla. Käyn kuitenkin läpi ennusteita yleisellä tasolla luvussa 3.1.11 ja lisäksi palaan aiheeseen laajemmin luvussa 4. Myös Kurjen (2005) tutkimuksessa ennusteiden asema on selkeä, tosin kommentoin ennusteita jonkin verran myös yksittäisten piirteiden kohdalla. Mustanojan (2011) tutkimus on ennusteiden esityksen osalta hankalin ja samalla työläin, mikä näkyy jo esityksen pituudessa. Syy tälle on se, että ennusteet ovat peräisin NPM:n aineiston pohjalta tehdyistä pro gradu -tutkimuksista. Ennusteet ovat kuitenkin vain muutamassa tapauksessa selkeästi esitettyjä. Suurimmassa osassa kyse on enemmänkin Mustanojan tulkinnasta niin, että joko kyse on Mustanojan itse esittämästä ennusteesta tai siitä että Mustanoja lukee pro gradun tekijän esittävän ennustetta. Tämä kaikki tekee ennusteiden arvioinnista Mustanojan tutkimuksessa varsin hankalaa. Vastatakseni tähän haasteeseen olen avannut ennusteet auki siten, että tarkastelen ennusteiden asettamista NPM:n pohjalta tehdyissä pro gradu -töissä, ennustusten paikkansapitävyyttä Mustanojan reaaliaikaisessa tutkimuksessa sekä Mustanojan tulkintaa ennusteista. Nähdäkseni ennusteiden perusteellinen tarkastelu on välttämätöntä niiden aseman ja paikkansapitävyyden selvittämiseksi. Lisäksi ennusteiden avaaminen tuo hyvin esiin tulkinnan merkityksen ennusteita arvioitaessa.

3.1 Vaskiveden murre

Vaskivesi on kylä Virtain kaupungissa Pirkanmaan maankunnassa. Kettusen murrekartaston perusteella Vaskiveden murre lasketaan osaksi hämäläismurteita – tosin Virtain alue sijaitsee lähellä eteläpohjalaismurteiden eteläosaa. (Kettunen 1981 [1940]; Rapola 1990 [1947]: 103; Nahkola & Saanilahti 2001: 1.)

Nahkola ja Saanilahti (2001) tarkastelevat reaaliaikaisessa tutkimuksessa kielen muuttumista Vaskiveden murteessa sekä yhteisö- että yksilötasolla kymmenen vuoden aikana. Ensimmäiset nauhoitteet on tehty vuonna 1986, jolloin puhujat jaettiin neljään ryhmään syntymävuoden perusteella: 1900–1919 syntyneet, 1920–1939 syntyneet, 1940–1959 syntyneet ja 1960–1972 syntyneet. Näissä ryhmissä on puhujia kaikissa 10, 5 miestä ja 5 naista. Lisäksi mukana on vanhemmasta nauhoiteaineistosta vuosina 1880–1899 syntyneiden ryhmä, joka käsittää 6 puhujaa. Toinen nauhoituskierron toteutettiin 1996, pyrkimyksenä tavoittaa mahdollisimman moni alkuperäisen aineiston puhujista toista haastattelua varten. Luonnollisista syistä johtuen kahteen vanhimpaan ryhmään kuuluvia puhujia ei ollut enää mahdollista haastatella, joten uudessa aineistossa vanhimmat puhujat ovat syntyneet 1923–1932. Keski-ikäiset ovat syntyneet 1943–1954 ja nuoret 1961–1972. Toistamiseen haastateltuja puhujia on kaikkiaan 24. Lisäksi mukana on uusi 1978–1983 syntyneiden ryhmä, jotta kielenmuutosten tarkastelu yhteisötasolla on mahdollista. Tässä ryhmässä puhujia on yhteensä 10, 4 miestä ja 6 naista. (Nahkola & Saanilahti 2001: 5–7.)

Nahkolan ja Saanilahden vanhemmassa aineistossa on siis yhteensä viisi ikäryhmää ja uudemmassa aineistossa neljä ikäryhmää. Vanhemman aineiston kaksi vanhinta ryhmää eivät ole mukana uudemmassa aineistossa, vaan vanhemman aineiston keskimmaisestä ryhmästä (1920–1939 syntyneet) on tullut uudemman aineiston vanhin ryhmä (1923–1932 syntyneet).¹⁰ Mikäli syntymävuodet muutetaan puhujien iäksi, jakaantuvat vanhemman aineiston kolmen vanhimman ryhmän puhujat 87–106 vuotiaisiin, 67–86 vuotiaisiin ja 47–66 vuotiaisiin. Ymmärrettävästi 87–106 vuotiaiden ryhmä on lähinnä teoreettinen. Kyse on kuitenkin siitä, että periaatteessa näitä kaikkia kolmea ryhmää voitaisiin kolmijaon perusteella kutsua vanhojen ryhmiksi – tosin 47–66 vuotiaiden ryhmää mahdollisesti myös jonkinlaiseksi vanhojen ja keski-ikäisten yhdistelmäryhmäksi. Koska 47–66 vuotiaiden ryhmä edustaa 1996 aineistossa vanhojen ryhmää, kutsun kaikkia vanhemman aineiston kolmea vanhinta ryhmää yksinkertaisesti vanhoiksi ryhmiksi. Tämä on mahdollista, koska näiden ryhmien väliset erot eivät ole tämän tutkimuksen kannalta juurikaan relevantteja. Lisäksi esittelen piirteiden varianttien ikäryhmittäisen edustuksen vanhemmassa aineistossa siten, että

¹⁰ Syntymävuosien välinen kolmen vuoden ero johtuu siitä, että uudemmassa aineistossa ryhmässä on neljä puhujaa vähemmän kuin vanhemmassa aineistossa.

lähden liikkeelle kaikkein vanhimmista puhujista (1880–1899 syntyneet) ja hyppään siitä suoraan joko keski-ikäisten tai nuorten ryhmään. Näin käytetty terminologia vastaa taulukossa 1 esitettyä tilannetta (ks. 2.6 yllä). Ainoastaan taulukossa 3 (luku 3.1.11) minulla on esillä kaikki kolme vanhojen ryhmää muutoksen suunnan selventämiseksi.

Nahkola ja Saanilahti tarkastelevat tutkimuksessaan seuraavia kielenpiirteitä: välivokaalia, yleisgeminaatiota, *t:n* heikkoasteisia vastineita, *ts*-yhtymää, *olla*-verbin ja *minä*-pronominin pikapuhemuotoja, *eA-* ja *OA*-vokaaliyhtymiä, *-si*-loppuisia verbejä konditionaalissa ja supistumaverbien imperfektissä, konditionaalin jälkitavun diftongia, *tk*-yhtymää sekä *MA*-infinitiivin illatiivia. Välivokaalin osalta he tarkastelevat edustusta vielä erikseen vahvassa ja heikossa asemassa sekä *t:n* heikkoasteisten vastineiden osalta vokaalin ja *h:n* jälkisessä asemassa. (Nahkola & Saanilahti 2001: 8, 25–30, 45–51.) Näin Nahkola ja Saanilahti tarkastelevat kaikkiaan neljätoista kielenpiirrettä ja samaa määrää näennäisaikaennusteita. Omassa tutkimuksessani ennusteiden määrä kohoaa kuitenkin kuuteentoista, sillä tarkastelen myös kahta Nahkolan ja Saanilahden ohimennen mainitsemaa ennustetta: yleiskielen *t:n* heikon asteen vastinetta katoa ja yleiskielen *ts*-yhtymän heikon asteen yksinäis-*t:tä*.

Nahkolan ja Saanilahden tutkimus on reaaliaikainen paneelitutkimus, jossa on mukana uusi nuorten ryhmä. Kyse ei siis ole puhtaasta paneelitutkimuksesta vaan pyrkimyksenä on tarkastella kielen muuttumista myös yhteisötasolla. Tässä mielessä tutkimusta voisi kuvata myös eräänlaiseksi paneeli- ja trenditutkimuksen yhdistelmäksi. Tällainen on myös Kurjen (2005, ks. 3.2 alla) reaaliaikainen tutkimus. Erona näiden kahden tutkimuksen välillä on kuitenkin se, että Kurjen tutkimuksen uudemmassa aineistossa on mukana myös sellaisia puhujia, joita ei aiemmissa aineistoissa ole. Paneelitutkimuksesta poisjääneet on täten Kurjen tutkimuksessa korvattu uusilla puhujilla trenditutkimukselle ominaisten vaatimusten mukaisesti (ks. 2.1 yllä). Nahkolan ja Saanilahden tutkimuksessa näin ei ole tehty vaan pyrkimyksenä on ollut tavoittaa mahdollisimman moni jo kertaalleen haastatelluista. Tältä kannalta katsottuna kyse on ensi sijassa paneelitutkimuksesta. Sillä, että tutkimus kategorisoidaan yhdeksi tai toiseksi tyyppiä, ei varmaankaan ole tässä yhteydessä kuitenkaan suurta merkitystä. Merkillepantavaa on se, että Nahkolan ja Saanilahden tutkimuksessa uusi nuorten ryhmä on otettu mukaan juuri sen tähden, että tutkimuksissa kyetään seuraamaan kielen muuttumista idiolektitason lisäksi yhteisötasolla ja että näennäisaikaennusteiden paikkansapitävyyttä pystytään arvioimaan. Näennäisaikaennusteet tehdään siis vanhemman aineiston nuorten ryhmässä havaitun kehityksen perusteella. Mikäli uusi nuorten ryhmä on jatkanut vanhan aineiston nuorten ryhmässä havaittua kehitystä, laskevat Nahkola ja Saanilahti näennäisaikaennusteen onnistuneen. Vastaavasti mikäli uusi nuorten ryhmä ei ole jatkanut vanhan aineiston nuorten ryhmässä havaittua kehitystä, laskevat he näennäisaikaennusteen

epäonnistuneeksi.

3.1.1 Välivokaali

Kettusen murrekartaston mukaan Virtain alueella esiintyy heikkoa tai ylilyhyttä välivokaalia. Varsinaista välivokaalia esiintyy kuitenkin heti Virtain ympärillä: laajasti idässä ja pohjoisessa eteläpohjalaismurteiden eteläosassa. Hämmäläismurteille varsinainen välivokaali ei ole Kettusen mukaan ominainen. (Kettunen 1981 [1940]: kartat 199 ja 200.)

Nahkolan ja Saanilahden vuoden 1986 aineiston perusteella välivokaali on kuitenkin vanhalle Vaskiveden murteelle ominainen. Kaikilla vanhojen ryhmään kuuluvilla puhujilla välivokaalin osuus on nimittäin yli 70 prosenttia. Keski-ikäisten ryhmässä välivokaalin osuus tippuu 60 prosenttiin ja nuorten ryhmässä 40 prosenttiin. Vuoden 1986 aineiston perusteella muutoksen suunta on siis kohti välivokaalin vähentymistä. Vuoden 1996 aineistossa välivokaalin edustus on jatkanut laskemistaan niin, että uudessa nuorten ryhmässä välivokaalia on enää alle 30 prosenttia esiintymistä. Verrattaessa vuoden 1986 aineiston vanhinta ryhmää vuoden 1996 uuteen nuorten ryhmään, on varianttien yleisyysuhde kääntynyt täten kutakuinkin yläsalaisin: vanhemman aineiston vanhoilla puhujilla välivokaalia on n. 70 prosenttia esiintymistä, kun taas uudessa nuorten ryhmässä yleiskielisen variantin osuus on n. 70 prosenttia. Sukupuolittaisen jakauman mukaan miehet näyttäisivät käyttävän välivokaalia enemmän kuin naiset. Tämä heijastuu myös uuteen nuorten ryhmään, jossa miehillä yleiskielisen variantin osuus on yllättäen hieman pienempi kuin vanhan nuorten ryhmän miehillä. Nahkola ja Saanilahti näkevätkin uuden nuorten ryhmän miesten muuttaneen muutoksen suuntaa tai ainakin hidastaneet kehitystä kohti yleiskielistä varianttia. Nahkola ja Saanilahti arvelevat, että kyse voi olla maskuliinisuuden ilmaisemisesta tai identiteetin korostamisesta. (Nahkola & Saanilahti 2001: 20–22.)

Nahkola ja Saanilahti tarkastelevat lisäksi erikseen välivokaalin esiintymistä vahvassa ja heikossa asemassa. Vahvalla asemalla he tarkoittavat konsonanttiyhtymiä *hd*, *hj*, *hm*, *hn*, *hr*, *hv*, *lh*, *lk(k)*, *lm*, *lp(p)* ja *lv*. Heikkoja asemia he tarkastelevat yhtymissä *lj* ja *rj*. Nahkolan ja Saanilahden mukaan välivokaalia esiintyy huomattavasti enemmän vahvoissa asemassa kuin heikoissa. Kaikki ikäryhmät yhdistettynä välivokaalin osuus vahvassa asemassa on 26,7 prosenttia ja heikossa asemassa 64,8 prosenttia. Idiolektitasolla vahva ja heikko asema erottelevat puhujia voimakkaasti. Esimerkiksi joillain puhujilla välivokaali voi olla yleinen vahvassa asemassa mutta harvinainen heikossa asemassa. Toisilla puhujilla tilanne voi olla päinvastoin. Edelleen kymmenen vuoden aikana muutosta on yhdellä puhujalla voinut tapahtua eri asemassa eri suuntiin. Nahkola ja Saanilahti pohtivatkin, että kyseessä voi olla kaksi erillistä ja limittäistä äänne muutosta. (Nahkola

& Saanilahti 2001: 22–24.)

Nahkola ja Saanilahti toteavat tulosten perusteella, että muutos on edennyt vuoden 1986 aineistosta tehdyn näennäisaikannusteen mukaisesti. Vahvassa asemassa muutos on ollut vakaata ja häiriötöntä. Heikossa asemassa puolestaan muutos on joillain vanhoilla puhujilla edennyt vastakkaiseen suuntaan. Nahkolan ja Saanilahden mukaan näyttää siltä, että murteessa on ollut meneillään muutos kohti välivokaalin vahvistumista, mikä on kuitenkin keski-ikäisten toimesta pysähtynyt ja alkanut peruuntua. Nuorten ryhmä on vienyt tätä muutosta eteenpäin kohti yleiskielistä varianttia. Täten myös heikossa asemassa muutos on edennyt ennusteen mukaisesti. (Nahkola & Saanilahti 2001: 20–21, 27–28, 106–107, 117–119.)

3.1.2 Yleisgemaatio

Virtain alue sijaitsee konsonanttien yleisgemaation osalta levikkialueen rajalla (Kettunen 1981 [1940]: kartta 2). Nahkolan ja Saanilahden vuoden 1986 aineiston perusteella yleisgemaatio kuuluu kuitenkin melko selvästi vanhaan Vaskiveden murteeseen: aineiston vanhimmilla puhujilla gemaatan osuus on n. 97 prosenttia (Nahkola & Saanilahti 2001: 36, taulukko 2–2A).

Gemaatan osuus laskee selvästi ja nopeasti ikäryhmittäin niin, että vuoden 1986 aineiston keski-ikäisillä sen osuus on enää alle 40 prosenttia ja nuorilla alle 10 prosenttia. Uudessa nuorten ryhmässä gemaation edustus on laskenut alle prosenttiin. Vanhassa ryhmässä gemaatio on kääntynyt kymmenessä vuodessa nousuun, sen edustuksen vahvistuessa vajaat 8 prosenttiyksikköä. Keski-ikäisten ryhmässä tämä kehitys on kuitenkin taas pysähtynyt ja peruuntunut. Yleisgemaation käyttö korreloi myös sukupolven kanssa siten, että miehillä gemaatio on yleisempää kuin naisilla, tosin mitä nuoremmista puhujista on kysymys, sitä pienempi tämä ero on. (Nahkola & Saanilahti 2001: 35–38.)

Nahkola ja Saanilahti toteavat, että yleisgemaation edustus ja siinä tapahtuneet muutokset muistuttavat tilannetta heikkoasemaisen välivokaalin kohdalla: muutos on edennyt ennusteen mukaisesti lukuunottamatta vanhojen ryhmää, jossa gemaatan osuus on vuosikymmenessä hiukan lisääntynyt. Erona on kuitenkin muutoksen nopeus, sillä yleisgemaation kohdalla tilanne on käytännössä muuttunut pääläelleen runsaassa sadassa vuodessa. (Nahkola & Saanilahti 2001: 38, 108, 119.)

3.1.3 *t*:n heikon asteen vastineet *d* ja kato

Virtain alue on Kettusen murrekartaston mukaan vanhastaan neljän variantin puristuksessa: idässä

on kato, etelässä *l*, lännessä *ð* ja pohjoisessa *r*. Kehitys on alueella kulkenut siten, että *l* on korvautunut *r*:llä ja *r* sittemmin hiljalleen yleiskielen mukaisella *d*:llä. (Kettunen 1981 [1940]: kartat 65 ja 79; Rapola 1990 [1947]: 119; Nahkola & Saanilahti 2001: 41.)

Nahkola ja Saanilahti tarkastelevat aiemmasta tutkimuksesta poiketen pääasiassa yleiskielisen *d*:n edustusta. Kilpailevana varianttina on tällöin *r*. Vuoden 1986 aineistossa *d*:n osuus on kaikissa asemissa yhteensä vanhimmilla puhujilla 7,7 prosenttia ja nuorimmilla 24,7 prosenttia. Kehitys on siis yleiskielisen variantin vahvistumisen suuntaan. Vuoden 1996 aineistossa tämä kehitys jatkuu siten, että uudessa nuorten ryhmässä *d*:n osuus on jo 46 prosenttia. Kaikissa paneelitutkimuksessa mukana olleissa ryhmissä *d*:n osuus on kuitenkin kymmenessä vuodessa hiukan vähentynyt. Eniten *d*:n edustus on laskenut vanhassa nuorten ryhmässä, hieman yli 5 prosenttiyksikköä. Koska vanha nuorten ryhmä on aikuistuessaan vähentänyt *d*:n käyttöä, päättelevät Nahkola ja Saanilahti, että kyseistä piirrettä ei liitettäisi ainoastaan yleiskieliseen puheeseen vaan mahdollisesti myös nuorten puheeseen. Täten *d*:n osuus saattaakin vähentyä puhujien aikuistuessa. Tästä seuraa myös, että *d*:n suuri osuus uudessa nuorten ryhmässä ei välttämättä kerrokaan aidosta muutoksesta vaan ikäkausivaihtelusta. Mikäli tämä pitää paikkansa, tulisi *d*:n edustuksen vähentyä myös uudessa nuorten ryhmässä tulevana vuosina. Tarkasteltaessa sukupuolten välisiä eroja voidaan naisten todeta käyttävän enemmän yleiskielistä *d*:tä. Tämä näkyy etenkin keski-ikäisten ja uusien nuorten ryhmissä. Nahkola ja Saanilahti toteavat, että sukupuolten välillä näkyvä ero *d*:n käytössä ilmentää myös *d*:n kaksinormista asemaa. Yhtäältä se on naisten suosima yleiskielinen variantti ja toisaalta osa nuorisokieltä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 42–44.)

Nahkola ja Saanilahti tarkastelevat erikseen *t*:n astevaihtelua vokaalin ja *h*:n jälkisissä asemissa. Vokaalinjälkeisessä asemassa *d*:n edustus on hiukan suurempi kuin kaikissa asemissa yhteensä. Vanhoilla puhujilla ero on noin prosenttiyksikkö mutta uudessa nuorten ryhmässä n. 15 prosenttiyksikköä. Nuorten ryhmässä *d*:n edustus on laskenut vielä enemmän kuin kaikissa asemissa yhteensä. Naisilla *d* on jälleen huomattavasti yleisempi kuin miehillä, ja uuden nuorten ryhmän naisilla edustus kohoaa yli 70 prosentin. *h*:n jälkeisessä asemassa *d*:n osuus on pienempi kuin vokaalinjälkeisessä asemassa. Etenkin uudessa nuorten ryhmässä tämä ero on huomattava, yli 40 prosenttiyksikköä. Vanhassa nuorten ryhmässä puolestaan *d*:n osuus on jonkin verran kasvanut, kun se vokaalinjälkeisessä asemassa oli laskenut. Huomionarvoista on kuitenkin se, että molemmissa aineistoissa *d*:n edustus on alhaisempi vanhassa nuorten ryhmässä kuin keski-ikäisten ryhmässä. Sukupuolten välinen ero on samankaltainen kuin vokaalinjälkeisessä asemassa, eli naiset käyttävät *d*:tä enemmän. Uudessa nuorten ryhmässä tämä ero on kuitenkin pienempi kuin vokaalinjälkeisessä asemassa. Nahkola ja Saanilahti päättelevät, että vaikka *d*:n osuus on *h*:n jälkeisessä asemassa nuorilla pienempi kuin vokaalinjälkeisessä asemassa, on *d*:n yleistymisen alkanut myös *h*:n

jälkeisessä asemassa. Tämä näkyy etenkin uuden nuorten ryhmän naisten kielessä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 45–48.)

d:n suhteellisen pieni osuus uudessa nuorten ryhmässä *h:n* jälkeisessä asemassa selittyy Nahkolan ja Saanilahden mukaan katovariantin vahvistumisella. *h:n* jälkinen kato nimittäin kattaa uusilla nuorilla yli 70 prosenttia esiintymistä. Vanhassa nuorten ryhmässä katovariantin osuus on puolestaan kymmenessä vuodessa laskenut n. 15 prosenttiyksikköä. Vaikka katovariantin osuus on myös vanhemmissa ryhmissä jonkin verran vahvistunut, päättelevät Nahkola ja Saanilahti katovariantin olevan vielä nimenomaan nuorisokieleen kuuluva piirre. (Nahkola & Saanilahti 2001: 49.)

Nahkola ja Saanilahti toteavat tulosten perusteella, että näennäisaikaennuste *d:n* yleistymisestä on vokaalinjälkeisessä asemassa onnistunut sillä *d:n* osuus on vahvistunut uudessa nuorten ryhmässä. Aivan häiriöttä tämä ei kuitenkaan ole tapahtunut, sillä muissa ikäryhmissä esiintyy myös liikettä vastakkaiseen suuntaan. *h:n* jälkeisessä asemassa he puolestaan näkevät näennäisaikaennusteen epäonnistuneen. Vuoden 1986 aineistossa *d* vahvistuu hitaasti ikäryhmittäin, mutta nuorten ryhmässä tämä kehitys kääntyy pääläelleen ja *d:n* osuus heikkenee. Tilanne on sama kymmenen vuotta myöhemmin, *d:n* edustuksen ollessa vanhassa nuorten ryhmässä alhaisempi kuin keski-ikäisten ryhmässä. Uusi nuorten ryhmä ei ole kuitenkaan jatkanut tätä kehitystä vaan alkanut uudelleen lisätä *d:n* käyttöä. *d:n* edustus jää *h:n* jälkeisessä asemassa kuitenkin alhaiseksi katovariantin yleistymisen seurauksena. Vuoden 1986 aineiston perusteella katovariantti on yleistymässä *h:n* jälkeisessä asemassa. Uusi nuorten ryhmä puolestaan jatkaa tätä kasvua, minkä perusteella näennäisaikaennusteen voidaan sanoa pitävän paikkansa. Vanhassa nuorten ryhmässä kadon osuus on sen sijaan vähentynyt, mitä olisi Nahkolan ja Saanilahden mukaan ollut mahdollisen ennustaa. Siinä missä kadon yleistymisen uudessa nuorten ryhmässä on mitä ilmeisemmin ikäsidonlainen ilmiö, voi tilanne olla sama vanhassa nuorten ryhmässä sillä erotuksella, että kyse on nimenomaan aikuistumiseen liittyvästä kadon välttämisestä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 45, 47, 49, 109–110, 120, 122.)

3.1.4 Yleiskielen *ts*-yhtymän vastineet *ts* ja heikon asteen yksinäis-*t*

Hämäläis- ja myös Vaskiveden murteelle on vanhastaan ominaista vaihteluton *tt* yleiskielen *ts*-yhtymän vastineena (Kettunen 1981 [1940]: kartta 8; Rapola 1990 [1947]: 116, 118; Nahkola & Saanilahti 2001: 57).

Nahkolan ja Saanilahden mukaan yleiskielinen *ts* vahvistuu vuoden 1986 aineistossa ikäryhmittäin hyvin hitaasti siten, että *ts:n* edustus vanhimmassa ryhmässä on 0,9 prosenttia ja

keski-ikäisten ryhmässä 12,2 prosenttia. Nuorten ryhmässä tämä kehitys kuitenkin peruuntuu edustuksen jäädessä 2,8 prosenttiin. Tilanne on samanlainen uudessa aineistossa: *ts:n* edustus kasvaa ikäryhmittäin aina uuteen nuorten ryhmään saakka, jossa sen edustus tippuu kuuteen prosenttiin. Kymmenen vuoden aikana *ts:n* edustus on myös vahvistunut jokaisessa ikäryhmässä ja varsinkin nuorten ryhmässä, jossa sen edustus on kasvanut lähes 20 prosenttiyksikköä. Nahkola ja Saanilahti arvelevat, että *ts*-variantti on puheyhteisössä kaksinorminen: aikuistuvien nuorten ja keski-ikäisten tulee käyttää sitä jossain määrin, kun taas nuorten tulee pikemminkin välttää sen käyttöä. Sukupuolen perusteella *ts*-varianttia suosivat etenkin aikuistuvat nuoret naiset sekä keski-ikäiset naiset. (Nahkola & Saanilahti 2001: 58–59.)

Yksinäis-*t* esiintyy Nahkolan ja Saanilahden aineistossa sanoissa *itse, katsella, katsoa* ja *etsiä*. Kyseessä on verrattaen uusi piirre, sillä vuoden 1986 aineiston vanhimmassa ryhmässä ei yksinäis-*t:tä* esiinny lainkaan. Keski-ikäisten ryhmässä *t:n* edustus kyseisissä sanoissa on 26,5 prosenttia ja nuorten ryhmässä 34,3 prosenttia. Kymmenessä vuodessa edustus on kaikissa ryhmissä vahvistunut niin, että vanhassa nuorten ryhmässä yksinäis-*t:n* osuus on lähes 45 prosenttia. Uudessa nuorten ryhmässä *t:n* osuus on kuitenkin kääntynyt laskuun sen osuuden jäädessä vajaaseen 25 prosenttiin. Nahkola ja Saanilahti kuitenkin toteavat, että *t:n* heikentyminen on ominaista lähinnä uuden nuorten ryhmän miehillä, joilla vanha murteellinen *tt*-variantti on alkanut jälleen voimistua. Koska muilla ryhmillä *ts* ja *t* ovat vahvistuneet *tt:n* kustannuksella, on mahdollista, että *tt:n* nousu uuden nuorten ryhmän miehillä on ikäsidonainen erottautumiskeino. Nahkola ja Saanilahti toteavat vielä, että varsinkin *t:n* käytössä on idiolektitasolla suuria eroja. Lisäksi yksinäis-*t* ei ole kyennyt levittäytymään yllä mainittujen neljän lekseemin ulkopuolelle, joten kyse saattaa olla myös leksikaalistumisilmiöstä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 62–64.)

Nahkola ja Saanilahti toteavat tulosten perusteella, että näennäisaikaennusteet *ts:n* ja *t:n* yleistymisestä eivät osu oikeaan. *ts*-yhtymän kohdalla kehitys peruuntuu vuoden 1986 aineistossa nuorten ryhmässä ja toistamiseen uudessa nuorten ryhmässä. *ts:n* heikentyminen ei ole kuitenkaan jatkunut uudessa nuorten ryhmässä odotuksenmukaisesti, vaan *ts:n* osuus on uudessa nuorten ryhmässä hiukan suurempi kuin vuoden 1986 aineiston nuorten ryhmässä. *t*-variantin kohdalla taas *t:n* vahvistumiskehitys katkeaa uuteen nuorten ryhmään. (Nahkola & Saanilahti 2001: 58, 62, 110.)

3.1.5 *Olla*-verbin ja *minä*-pronominin pikapuhemuodot

Pikapuhemuodot ovat tiheään esiintyvien lekseemien lyhentyneitä muotoja (Nahkola & Saanilahti 2001: 64).¹¹ Tällaisia ovat siis esimerkiksi muodot *tuu pro tulla* ja *mee pro mennä*. Nahkola ja

11 Nahkola ja Saanilahti toteavat pikapuhemuodon olevan käsittinä hiukan harhaanjohtava, sillä pikapuhemuotoja voi

Saanilahti (2001: 64–81) tarkastelevat tutkimuksessaan *olla*-verbin ja *minä*-pronominin pikapuhemuotojen edustusta suhteessa yleiskielisiin lyhentymättömiin muotoihin. Vanhastaan alueella esiintyy lyhentymättömiä muotoja *minä*-pronominista mutta ei *olla*-verbistä (Kettunen 1981 [1940]: kartat 112, 129). Seuraavassa tarkastelun alla on *olla*-verbistä indikatiivi ja *minä*-pronominista nominatiivi.¹²

Nahkolan ja Saanilahden vuoden 1986 aineiston vanhimmassa ryhmässä lyhentyneet pikapuhemuodot kattavat *olla*-verbin kohdalla hieman yli puolet esiintymistä. Lyhyiden muotojen edustus kasvaa tästä hiljakseen ikäryhmittäin niin, että keski-ikäisten ryhmässä niiden edustus on n. 75 prosenttia. Nuorten ryhmässä kirjakielisten muotojen edustus putoaa alle prosenttiin. Kymmenen vuoden aikana kirjakielisten muotojen osuus kasvaa kaikissa ikäryhmissä. Vanhojen ja nuorten ryhmässä kasvua on n. 5 prosenttiyksikköä ja keski-ikäisten ryhmässä n. 12 prosenttiyksikköä. Uudessa nuorten ryhmässä kirjakielisten muotojen osuus jää vanhan nuorten ryhmän tavoin alle prosenttiin. Nahkola ja Saanilahti sanovat lyhentymättömien muotojen olevan kaksinormisia: yhtäältä niillä on vanhan murteenmukaisen variantin asema ja toisaalta yleiskielisen variantin asema. Tämä selittää myös osaltaan sitä, miksi täydet muodot eivät ole keski-ikäisten ja vanhojen ryhmissä nopeammin väistyneet lyhyiden muotojen tieltä ja toiseksi miksi ryhmissä näkyy kasvua yleiskielisten muotojen suuntaan. Molemmissa nuorten ryhmissä täydet muodot rinnastetaan mitä ilmeisemmin ainoastaan yleiskieleen, sen verran pieneksi niiden osuus jää nuorten puheessa. (Nahkola & Saanilahti 2001: 65–67.)

Minä-pronominin kohdalla yleiskielinen lyhentymätön muoto on hallitseva variantti vuoden 1986 aineiston vanhimmassa ryhmässä 57,3 prosentin osuudella. Lyhyet muodot kuitenkin vahvistuvat nopeasti ikäryhmittäin niin, että ne kattavat keski-ikäisten ryhmässä lähes 85 prosenttia ja nuorten ryhmässä 98 prosenttia esiintymistä. Kymmenen vuoden aikana yleiskielisen variantin osuus laskee kaikissa ikäryhmissä entisestään niin, että vuoden 1996 aineistossa variantin kokonaisedustus kaikissa ikäryhmissä yhteensä on neljä prosenttiyksikköä alhaisempi kuin vanhemmassa aineistossa. Myös uusi nuorten ryhmä jatkaa tätä kehitystä yleiskielisen variantin osuuden jäädessä 1,4 prosenttiin. Nahkolan ja Saanilahden mukaan yleiskielisen variantin hallitseva asema vanhemman aineiston vanhimmassa ryhmässä viittaa siihen, että *minä*-pronominin pikapuhemuodot ovat tulleet murteeseen myöhemmin kuin *olla*-verbin pikapuhemuodot. Lyhyiden muotojen vahvistuminen on kuitenkin ollut hyvin nopeaa, mikä saattaa merkitä niiden katoamista tulevaisuudessa. (Nahkola & Saanilahti 2001: 74–77.)

Nahkola ja Saanilahti toteavat tulosten perusteella, että ennusteet pikapuhemuotojen

esiintyä myös hitaammassakin puheessa (2001: 65).

12 Nahkola ja Saanilahti (2001: 64–81) tarkastelevat lisäksi *olla*-verbistä konditionaalia ja kielteistä taivutusta sekä *minä*-pronominista lyhyesti obliikvisijoja.

yleistymisestä *olla*-verbin ja *minä*-pronominin kohdalla osuvat oikeaan. Jälkimmäisen kohdalla tämä on tapahtunut ilman häiriöitä yleiskielisen variantin osuuden heikentyessä sekä liikuttaessa ikäryhmästä toiseen että saman ikäryhmän sisällä kymmenen vuoden aikana. Edellisen kohdalla puolestaan yleiskielisen variantin osuus on muissa ikäryhmissä kymmenessä vuodessa hiukan kasvanut, joten vaikka uusi nuorten ryhmä toteuttaakin näennäisaikaennusteen, ei muutos ole edennyt aivan ilman häiriöitä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 111–112, 118–120.)

3.1.6 *eA*- ja *OA*-vokaaliyhtymien assimilaatio

Vaskiveden murteessa esiintyy vanhastaan hämäläismurteiden tapaan *eA*- ja *OA*-vokaaliyhtymien assimilaatiota, kuten *pimee* pro *pimeä* ja *usko* pro *uskoa* (Kettunen 1981 [1940]: kartat 191, 194; Rapola 1990 [1947]: 121–122; Nahkola & Saanilahti 2001: 81).

Nahkolan ja Saanilahden aineistossa murteellisen variantin osuus on kaikissa ikäryhmissä molemmalla vuosikymmenellä hyvin vahva. Vuoden 1986 aineistossa yleiskielisen variantin kokonaisedustus on ainoastaan 2,1 prosenttia ja vuoden 1996 aineistossa 1,4 prosenttia. Yleiskielisen variantin heikentyminen näkyy myös uudessa nuorten ryhmässä, jossa sen osuus jää 0,3 prosenttiin. (Nahkola & Saanilahti 2001: 82–83.)

Nahkolan ja Saanilahden mukaan uusi nuorten ryhmä toteuttaa näennäisaikaennusteen, sillä vaikka erot ovat pieniä, on yleiskielisen variantin osuus uudessa nuorten ryhmässä vielä vanhaa nuorten ryhmääkin alhaisempi. Muutos on myös edennyt vakaasti ja ilman häiriöitä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 112, 118–119.)

3.1.7 *i*:n loppuheitto konditionaalissa ja supistumaverbien imperfektissä

Loppu-*i*:n kato konditionaalissa ja supistumaverbien imperfektissä on yleinen ilmiö suomen murteissa. Sitä tavataan myös vanhastaan hämäläismurteissa ja Vaskiveden murteessa. (Kettunen 1981 [1940]: kartta 176; Nahkola & Saanilahti 2001: 83.)

Konditionaalissa *i*:n loppuheitto on hyvin yleistä kaikissa ikäryhmissä molemmilla vuosikymmenillä: sen kokonaisedustus vuoden 1986 aineistossa on hieman alle 95 prosenttia ja vuoden 1986 aineistossa hieman yli 98 prosenttia. Eniten yleiskielistä *i*-loppuista konditionaalia käyttävät vanhemman aineiston keski-ikäiset. Kaikissa ikäryhmissä yleiskielisen variantin osuus kuitenkin pienenee siirryttäessä 1990-luvulle, niin myös keski-ikäisillä. Uudessa nuorten ryhmässä käytetään pelkästään loppuheitollisia muotoja. Idiolektitason tarkastelu myös paljastaa, että *i*-loppuisten konditionaalien käyttö keskittyy lähes kauttaaltaan yhteen perhekuuntaan. (Nahkola &

Saanilahti 2001: 84–85.)

Supistumaverbien imperfektimuotojen kohdalla loppuheitto on niinkään yleistä, tosin yleiskielistä varianttia esiintyy kaiken kaikkiaan enemmän kuin konditionaalien kohdalla. Loppuheitollisen variantin osuus vuoden 1986 aineistossa on n. 86 prosenttia ja vuoden 1996 aineistossa n. 89 prosenttia. Eniten yleiskielistä varianttia käyttävät vanhemmat puhujat. Uudessa nuorten ryhmässä esiintyy jälleen pelkästään loppuheitollisia variantteja. Kaikissa paneelitutkimuksissa mukana olleissa ryhmissä yleiskielisen variantin osuus on niinkään laskenut kymmenessä vuodessa. (Nahkola & Saanilahti 2001: 86–88.)

Näennäisaikaennusteet toteutuvat molemmissa tapauksissa. Muutos näyttää niinkään melko vakaalta eikä häiriöitä ilmene. Muutoksen suuntana näyttäisi olevan yleiskielisen variantin syrjäyttäminen. (Nahkola & Saanilahti 2001: 113–114, 118–119.)

3.1.8 Painottoman tavun *i*-loppuisen diftongin jälkikomponentin kato konditionaalissa

Hämäläismurteissa on tavallista, että painottoman tavun *i*-loppuisen diftongin *i* häviää. Täten sanotaan *pellolla* pro *pelloilla* ja *sanosit* pro *sanoisit*. (Rapola 1990 [1947]: 121; Nahkola & Saanilahti 2001: 88.) Nahkola ja Saanilahti tarkastelevat tutkimuksessaan (2001: 88–93) *i*:n katoa konditionaalimuodoissa.

Vuoden 1986 aineiston vanhimmassa ryhmässä esiintyy ainoastaan lyhentyneitä diftongeja. Myös keski-ikäisten ryhmässä lyhentyneet muodot ovat hallitsevassa asemassa yli 90 prosentin edustuksella. Nuorten ryhmässä yleiskielisten muotojen osuus kohoaa lähes kolmeenkymmeneen prosenttiin. Kymmenen vuoden aikana yleiskielisen variantin osuus on kasvanut kaikissa ikäryhmissä.¹³ Uudessa nuorten ryhmässä yleiskielisen variantin osuus on noussut hallitsevaksi variantiksi 51,7 prosentin osuudella. Nahkola ja Saanilahti toteavat myös *i*:n kadon olevan yleisempää miehillä kuin naisilla. (Nahkola & Saanilahti 2001: 89–91.)

Nahkolan ja Saanilahden mukaan näennäisaikaennuste diftongin jälkikomponentin palauttamisesta käy erittäin hyvin toteen. Kato on täysin hallitsevassa asemassa vanhemman aineiston vanhimmilla puhujilla, mutta uudessa nuorten ryhmässä yleiskielinen variantti on jo

13 Nahkolan ja Saanilahden vuoden 1986 aineiston vanhassa ryhmässä (Nahkolan ja Saanilahden esityksessä C-ryhmä) yleiskielistä varianttia esiintyy vain naisilla (12,5 prosenttia). Vuoden 1996 aineistossa naisilla yleiskielisen variantin osuus on kasvanut 25 prosenttiin, mutta miehillä ei esiinny vielä yhtään yleiskielistä varianttia. Nahkola ja Saanilahti ilmoittavat esityksessään ikäryhmittäisestä jakaumasta vanhan ryhmän kohdalla ainostaan naisten osuuden. Tämä on hiukan hämäävää, sillä muista ryhmistä vertailukohtana on sukupuolten välinen keskiarvo. Käsittääkseni on kuitenkin niin, että sukupuolet yhdistettynä yleiskielisen variantin osuus edustuksesta on vanhassa ryhmässä puolet naisten edustuksesta, eli 6,25 prosenttia. Vuonna 1996 tämä on noussut 12,5 prosenttiin, eli yleiskielinen variantti on vahvistunut 6,25 prosenttiyksikköä. (Ks. Nahkola & Saanilahti 2001: 89–90, taulukot 2-8B ja 2-8C.)

ohittanut kadon hallitsevana varianttina. Muutos kohti yleiskielistä varianttia on täten lähtenyt hiljakseen liikkeelle vanhoista puhujista ja kiihtynyt siirryttäessä kohti nuorempia puhujia. Nahkola ja Saanilahti epäilevät, että konditionaalinen diftongin *i:n* palauttamisessa saattaa olla kyse morfologisten distinktioiden säilyttämisestä, mitä on havaittu myös nominien monikossa ja verbien imperfektimuodoissa (ks. Rapola 1966: 483–485). (Nahkola & Saanilahti 2001: 90–93, 114, 118–119.)

3.1.9 Yleiskielen *tk*-yhtymän assimiloituminen

Suurella osalla länsimurteita ja täten myös Vaskiveden murretta *tk*-yhtymä assimiloituu tyypillisesti *kk*:ksi. Sanotaan siis *maakkoon* pro *maatsoon* ja *pojakkoin* pro *pojatkin*. (Kettunen 1981 [1940]: karta 7; Rapola 1990 [1947]: 64–65; Nahkola & Saanilahti 2001: 93–94.)

Nahkolan ja Saanilahden vuoden 1986 aineiston vanhimmassa ryhmässä kaikki esiintymät ovat assimiloituneessa muodossa. Yleiskielisen *tk*-variantin osuus kuitenkin kasvaa ikäryhmittäin niin, että keski-ikäisten ryhmässä sen osuus on vajaan 15 prosenttia. Nuorten ryhmässä yleiskielisen variantin osuus laskee taas noin 5 prosenttiyksikköä. Kymmenessä vuodessa yleiskielisen *tk:n* osuus on kasvanut kaikissa ikäryhmissä. Eniten kasvua on keski-ikäisten ryhmässä, noin 10 prosenttiyksikköä. Uudessa nuorten ryhmässä yleiskielisen variantin osuus jälleen laskee 13,1 prosenttiin. Vuoden 1996 aineistossa yleiskielisen variantin edustus on siis pienin uudessa nuorten ryhmässä. Uudessa nuorten ryhmässä yleiskielistä varianttia on kuitenkin noin 3 prosenttiyksikköä enemmän kuin vuoden 1986 aineiston nuorten ryhmässä. Naisilla yleiskielinen variantti on kaikissa ikäryhmissä huomattavasti yleisempi kuin miehillä. Vuoden 1996 aineiston vanhoilla ja keski-ikäisillä naisilla *tk:n* osuus ylittää jo 30 prosenttia. (Nahkola & Saanilahti 2001: 94–95.)

Nahkolan ja Saanilahden mukaan uusi nuorten ryhmä ei *tk:n* assimiloitumisen osalta toteuta näennäisaikaennustetta. Vuoden 1968 aineistossa yleiskielisen variantin osuus on nuorten ryhmässä alhaisempi kuin keski-ikäisten ryhmässä. Uudessa aineistossa yleiskielisen variantin osuus on kuitenkin kaikissa ikäryhmissä suurempi kuin vanhan aineiston nuorten ryhmässä. Mikään ryhmä ei täten ole vienyt muutosta siihen suuntaan, mihin vanhan aineiston nuorten ryhmä. Nahkola ja Saanilahti toteavat tulosten perusteella, että yleiskielinen variantti näyttäisi saaneen jalansijan murteessa. Yleiskielisen variantin edustuksen lasku nuorten ryhmissä puolestaan saattaisi kertoa ikäsidonmaisesta ilmiöstä, jossa yleiskielistä varianttia pyritään karttamaan. (Nahkola & Saanilahti 2001: 115, 122–123.)

3.1.10 Tunnukseton MA-infinitiivin illatiivi

Tunnuksettomat *ottaa*-tyyppiset MA-infinitiivin illatiivimuodot ovat tyypillisiä hämäläismurteille (Rapola 1990 [1947]: 122).

Nahkolan ja Saanilahden vuoden 1986 aineiston vanhimmassa ryhmässä tunnukselliset illatiivimuodot ovat hallitsevassa asemassa niiden kattaessa hieman yli 60 prosenttia esiintymistä. Tunnuksettomien muotojen osuus kuitenkin vahvistuu ikäryhmittäin niin, että keski-ikäisten ryhmässä tunnuksettomia ja tunnuksellisia muotoja on lähes yhtä paljon. Nuorten ryhmässä tunnuksettomat muodot ovat jo hallitsevassa asemassa runsaalla 75 prosentin edustuksella. Kymmenessä vuodessa tunnuksettomien muotojen osuus kasvaa vanhojen ja keski-ikäisten ryhmässä mutta laskee nuorten ryhmässä. Uudessa nuorten ryhmässä tunnuksettomia muotoja on lähes yhtä paljon kuin vanhassa nuorten ryhmässä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 98–99.)

Nahkolan ja Saanilahden mukaan näennäisaikaennuste ei tunnuksettoman MA-infinitiivin illatiivin osalta käy toteen. Vanhassa aineistossa nuorten ryhmä on kyllä vienyt murteellistumiskehitystä eteenpäin, mutta uusi nuorten ryhmä on lisännyt tunnuksellisten muotojen käyttöä. Vanhoilla ja keski-ikäisillä kehitys on kymmenessä vuodessa kulkenut kohti tunnuksettomia muotoja mutta vanhoilla nuorilla päinvastaisesti kohti tunnuksellisia muotoja. Nahkola ja Saanilahti arvelevat, että yleiskielisen variantin kohtuullisen vahva edustus uudessa nuorten ryhmässä ei välttämättä ole ikäsidonainen piirre vaan mahdollisesti pysyvämpi muutos kohti tunnuksellisia muotoja. (Nahkola & Saanilahti 2001: 100–101, 115, 120–121.)

3.1.11 Muutoksen tyypeistä ja näennäisaikaennusteista

Nahkola ja Saanilahti jakavat tutkitut 14 kielenpiirrettä neljään eri tyyppiin sen perusteella, miten muutokset ovat edenneet kymmenessä vuodessa. Ryhmittelykriteerinä on muutoksen suunta uudessa nuorten ryhmässä suhteessa yhtäältä vanhemman aineiston nuorten ryhmään ja toisaalta uudemman aineiston muihin ryhmiin. Ryhmittelyn perusteena syntyy neljä erilaista muutoksen etenemisen tyyppiä. Ensimmäisessä tyyppissä muutos on edennyt kaikissa uudemman aineiston ryhmissä samaan suuntaan kuin vanhemman aineiston nuorten ryhmässä. Nahkolan ja Saanilahden mukaan tähän ryhmään kuuluvat välivokaali molemmissa asemissa, konditionaalien jälkitavujen diftongi, yleisgeminatio, *eA*- ja *OA*-yhtymien assimilaatio, *i:n* loppuheitto konditionaalissa ja supistumaverbien imperfektissä sekä *minä*-pronominin pikapuhemuoto. Näissä piirteissä muutos on edennyt pääsääntöisesti vakaasti ja lähes ilman häiriöitä näennäisaikaennusteen mukaisesti¹⁴.

¹⁴ Nahkolan ja Saanilahden mukaan välivokaalin ja yleisgeminatation kohdalla muutos on hieman häiriintynyt, muissa

Toisessa tyyppissä muutos on edennyt uudessa nuorten ryhmässä samaan suuntaan kuin vanhemman aineiston nuorten ryhmässä mutta uudemman aineiston muissa ryhmissä eri suuntaan kuin uudessa nuorten ryhmässä. Nahkolan ja Saanilahden mukaan tähän ryhmään kuuluvat *t:n* astevaihtelu vokaalinjälkeisessä asemassa ja *olla*-verbin pikapuhemuoto. Molemmissa piirteissä uusi nuorten ryhmä toteuttaa näennäisaikaennusteen, vaikka muutoksen eteneminen onkin jostain syystä häiriintynyt. Kolmannessa tyyppissä muutos on edennyt uudessa nuorten ryhmässä eri suuntaan kuin vanhemman aineiston nuorten ryhmässä ja uudemman aineiston muissa ryhmissä. Tähän ryhmään kuuluu MA-infinitiivin illatiivi.¹⁵ Koska muutoksen suunta on uudessa nuorten ryhmässä eri kuin vanhemman aineiston nuorten ryhmässä, ei näennäisaikaennuste pidä paikkaansa. Neljännessä tyyppissä muutos on edennyt kaikissa uudemman aineiston ryhmissä eri suuntaan kuin vanhemman aineiston nuorten ryhmässä. Tätä tyyppiä edustavat *t:n* astevaihtelu *h:n* jälkisessä asemassa sekä *ts-* ja *tk-*yhtymät. Näennäisaikaennuste ei tässäkään tapauksessa pidä paikkaansa, koska uusi nuorten ryhmä ei jatka vanhemman aineiston nuorten ryhmässä havaittua kehitystä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 116–122.)

Nahkolan ja Saanilahden esittämiä muutoksen tyyppejä on syytä tarkastella lähemmin. Ensimmäinen tyyppi on hyvin yksiselitteinen, sillä siinä muutos etenee kaikissa ryhmissä vanhemman aineiston nuorten ryhmän osoittaman suunnan mukaisesti ja lähes ilman häiriöitä. Näennäisaikamenetelmään perustuvan kielen muutoksen ennustamisen kannalta tällaista muutosta voidaan pitää ideaalitapauksena. Tyyppi kaksi on hieman ongelmallisempi, sillä siinä ainoastaan uusi nuorten ryhmä on uudemmassa aineistossa jatkanut vanhemman aineiston nuorten ryhmässä havaittua kehitystä. Nahkola ja Saanilahti puhuvat tällaisissa tapauksissa muutoksen häiriintymisestä (esim. 2001: 120). Mielenkiintoista on kuitenkin se, että mikäli uusi nuorten ryhmä poistettaisiin tutkimuksesta, näyttäisi muutos edenneen päinvastaiseen suuntaan (vrt. 3.3 alla). Uuden nuorten ryhmän vaikutus näkyy etenkin vokaalinjälkisessä yleiskielen *d:ssä*, jossa sen edustus lähes kaksinkertaistuu siirryttäessä vanhemman aineiston nuorten ryhmästä uuteen nuorten ryhmään. Koska samanaikaisesti vanhassa nuorten ryhmässä *d:n* edustus heikkenee noin 10 prosenttiyksikköä kymmenessä vuodessa, voidaan yleiskielisen *d:n* vahva edustus uudessa nuorten ryhmässä nähdä mielestäni osana nuorisokieltä ja täten ikäsidonnaisena piirteenä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että kyse olisi pelkästään ikäsidonnaisesta piirteestä. Nahkolan ja Saanilahden taulukon 2–3C (2001: 45) perusteella yhteisössä on nimittäin käynnissä muutos kohti yleiskielisen variantin vahvistumista. Uudessa aineistossa muutos etenee kuitenkin varsin hitaasti. Mikäli olen oikeassa siinä, että yleiskielisen *d:n* vahva edustus uudessa nuorten ryhmässä on

piirteissä muutos on edennyt häiriöittä (ks. Nahkola & Saanilahti 2001: 119).

¹⁵ Ks. kuitenkin alla.

osittain ikäsidonlainen piirre, tarkoittaisi se samalla sitä, että kymmenen vuoden kuluttua $d:n$ edustus olisi nykyisessä uudessa nuorten ryhmässä alhaisempi kuin mitä se on nyt. Heikkenemisen määrää on mahdotonta ennustaa mutta jos huomioon otetaan se, että vanhassa nuorten ryhmässä $d:n$ edustus laski n. 32 prosentista 22 prosenttiin, voisi uudessa nuorten ryhmässä $d:n$ edustuksen odottaa laskevan nykyisestä runsaasta 60 prosentista 30–50 prosenttiin. Riippumatta siitä, osuuko ennusteeni oikeaan vai ei, on vokaalinjälkinen d mielestäni hyvä esimerkki siitä, kuinka tärkeässä asemassa on ikäsidonlainisten piirteiden tunnistaminen ja kuinka liukuvia tällaiset piirteet voivat olla. Mikäli uudessa nuorten ryhmässä havaittu kehitys poikkeaa merkittävästi muissa ryhmissä havaitusta kehityksestä, voi kyseessä olla joko puhtaasti ikäsidonlainen piirre, jolloin yhteisössä ei todennäköisesti ole meneillään muutosta tai kyse voi olla sellaisesta meneillään olevasta muutoksesta, joka ilmenee korostetusti nuorten puheessa ikäsidonlaisena piirteenä.

Tyyppi kolme on tavallaan tyyppin kaksi kääntöpuoli, sillä siinä kaikki muut paitsi uusi nuorten ryhmä ovat jatkaneet vanhemman aineiston nuorten ryhmässä havaittua kehitystä. Nahkolan ja Saanilahden mukaan MA-infinitiivin illatiivi edustaa tätä tyyppiä – tosin ei aivan puhtaasti, sillä vanha nuorten ryhmä on vienyt muutosta samaan suuntaan kuin uusi nuorten ryhmä eli kohti tunnuksellisten muotojen palauttamista (ks. Nahkola & Saanilahti 2001: 98–99, 121). Koska tunnukselliset muodot ovat vahvistuneet sekä vanhassa että uudessa nuorten ryhmässä verrattuna vanhemman aineiston nuorten ryhmään, päättelivät Nahkola ja Saanilahti (mts. 121), että kyse ei välttämättä ole pelkästään uuden nuorten ryhmän ikäsidonlaisesta piirteestä. Tämä saattaa pitää hyvinkin paikkansa, mutta nähdäkseni myös toinen tulkinta on mahdollinen. Vanhan nuorten ryhmän puhujat ovat nimittäin uudessa aineistossa 24–35 vuotiaita eli mitä todennäköisimmin aikuistuneita ja työelämään siirtyineitä. Kuten tunnettua, työelämään siirtymisellä on monesti jossain määrin yleiskielistävä vaikutus (ks. esim. Palander 2005: 314; Mustanoja 2011: 365–366). Mikäli tämä pitää paikkansa, voisi saman ajatella pätevän myös uudesta nuorten ryhmästä, jolloin tunnuksellisten varianttien osuus vahvistuisi seuraavan kymmenen vuoden aikana. Tunnuksellisten muotojen edustus on kuitenkin jo nyt uudessa nuorten ryhmässä lähes yhtä vahva kuin vanhassa nuorten ryhmässä. Tästä syystä onkin syytä epäillä, että tunnuksellisten muotojen suhteellisen vahva edustus uudessa nuorten ryhmässä on osittain ikäsidonlainen piirre. Tätä päättelyä tukee myös se, että uudemmassa aineistossa tunnuksellisten muotojen edustus heikkenee hitaasti ikäryhmittäin. Näin yhteisössä olisi meneillään muutos kohti tunnuksellisten muotojen vähentämistä, mutta uusi nuorten ryhmä on syystä tai toisesta päättänyt lisätä tunnuksellisten muotojen käyttöä, mahdollisesti erottuakseen vanhasta nuorten ryhmästä (vrt. Nahkola & Saanilahti 2001: 121, ks. myös mts. 99 ja siinä esiintyvät lähteet).

Neljännessä tyyppissä mikään ryhmä ei ole jatkanut vanhemman aineiston nuorten ryhmässä

havaittua kehitystä. Kuten yllä on todettu, laskevat Nahkola ja Saanilahti tähän ryhmään *t:n* astevaihtelun *h:n* jälkimmäisessä asemassa sekä *ts-* ja *tk-*yhtymät. Yhteistä näille kaikille kolmelle piirteelle on se, että vuoden 1986 aineistossa yleiskielinen variantti etenee hitaasti ikäryhmittäin, kunnes nuorten ryhmä kääntää tämän kehityksen pääläelleen. Vuoden 1996 aineistossa yleiskielinen variantti puolestaan jatkaa vahvistumistaan kaikissa ikäryhmissä, myös uudessa nuorten ryhmässä. Nahkola ja Saanilahti epäilevät, että vuoden 1986 aineiston nuorten ryhmän poikkeava tilanne johtuu mahdollisesti ikäsidonmaisesta yleiskielisen variantin karttamisesta. Koska yleiskielisen variantin edustus on kaikissa kolmessa tapauksessa vahvinta vanhemman aineiston keski-ikäisten ryhmässä, päättelevät Nahkola ja Saanilahti, että kyseessä saattaa olla keski-ikäisten johtama yleiskielistymismuutos. Toinen mahdollisuus olisi valemuutos, jolloin variantin ikäryhmittäinen jakauma näyttäisi vuosikymmenestä toiseen samanlaiselta niin, että keski-ikäisillä edustus olisi aina vahvinta. Variantin osuus ei kuitenkaan tällöin kasvaisi määrällisesti. Nahkola ja Saanilahti toteavat, että tyyppiin neljä kuuluvien muutosten suuntaa on hyvin vaikea tai jopa mahdoton ennustaa. Seuraava uusi nuorten ryhmä saattaa jälleen karttaa yleiskielistä varianttia tai yhtä hyvin hyväksyä sen osaksi normaalia puhekieltä. Kolmas mahdollisuus on se, että seuraava uusi nuorten ryhmä kyllä jatkaa yleiskielisen variantin karttamista mutta ajan kuluessa sen osuus silti vähitellen kasvaa niin, että lopulta se muuttuu osaksi nuortenkin hyväksymää puhekieltä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 47, 58, 93, 122–124.) Kallistuisin itse tämän kolmannen vaihtoehdon kannalle. Jos tarkastelun kohteeksi otetaan esimerkiksi *ts-*yhtymä, on ikäryhmittäinen jakauma molemmissa aineistoissa samanlainen: yleiskielisen variantin osuus kasvaa kohtuullisen hitaasti ikäryhmittäin, kunnes nuorin ryhmä kääntää tämän kehityksen. Vuoden 1996 aineiston ikäryhmittäinen jakauma heijastelee vuoden 1986 aineiston ikäryhmittäistä jakaumaa kuitenkin niin vahvasti, että uskaltaisin ennustaa saman kuvion toistuvan myös seuraavana vuosikymmenenä. Tähän viittaa etenkin yleiskielisen variantin osuus nuorimmassa ryhmässä: vuoden 1986 aineistossa 2,8 prosenttia ja vuoden 1996 aineistossa 6,5 prosenttia. S-käyrällä¹⁶ kuvattuna muutos on siis hitaassa alkuvaiheessaan, seuraavana vuosikymmenenä yleiskielisen variantin edustuksen voisi odottaa yltävän 10–15 prosentin tienoille seuraavassa uudessa nuorten ryhmässä.

Nahkolan ja Saanilahden tutkimuksessa näennäisaikaennusteen paikkansapitävyys todetaan aina siitä, onko uusi nuorten ryhmä jatkanut vanhemman aineiston nuorten ryhmässä havaittua kehitystä. *ts-*yhtymän kohdalla vuoden 1986 aineiston nuorten keski-ikäisten ryhmässä yleiskielisen variantin osuus on 12,2 prosenttia ja nuorten ryhmässä 2,8 prosenttia. Koska uudessa nuorten ryhmässä yleiskielisen variantin osuus on noussut 6,5 prosenttiin, ei näennäisaikaennuste pidä

16 S-käyrästä ks. Labov (1994: 65–67); Chambers (2003 [1995]: 222); ks. myös Kurki (2005: 26) ja siinä esiintyvät lähteet.

paikkaansa. Täytyy kuitenkin ottaa huomioon, että vuoden 1986 aineiston perusteella tehty ennuste on tehty yksinkertaisesti vertaamalla nuorten ryhmää keski-ikäisten ryhmään. Siinä ei siis ole otettu huomioon sitä, että yleiskielisen variantin edustus nuorten ryhmässä saattaa olla ikäsidonlainen piirre. Tästä kertoo jo se, että vuoden 1986 aineistossa yleiskielisen variantin osuus vahvistuu hitaasti ikäryhmittäin, vanhimpien puhujien 0,9 prosentista keski-ikäisten 12,2 prosenttiin. Mikäli ennusteiden paikkansapitävyyttä määritettäessä on otettava huomioon mahdolliset ikäsidonlaisuudet, on ne mielestäni tehtävä myös ennusteita tehdessä. Täten kielen muutoksen ennustaminen näennäisaikamenetelmän perusteella ei voi perustua pelkästään yksinkertaiseen ja mekaaniseen nuorimpien ryhmien väliseen vertailuun vaan tutkijan on pyrittävä tunnistamaan ja erottamaan mahdolliset ikäsidonlaisuudet (ks. 2.1 yllä). Mikäli näin tehdään *ts*-yhtymän kohdalla, muuttuu ennustamattomalta vaikuttava tilanne pääläelleen: kehitys on selkeästi kohti yleiskielisten muotojen hidasta vahvistumista ja vieläpä niin, että edustus vahvistuu kaikissa ikäryhmissä eli tyyppiin 1 mukaisesti.

Nahkola ja Saanilahti toteavat itsekin alaviitteessä, että näennäisaikaennusteiden arviointi on heidän tutkimuksessaan mekaanista. He kuitenkin korostavat, että kyse on silti ainoasta kaikille muutoksille yhteismitallisesta kriteeristä. (Nahkola & Saanilahti 2001: 126, alaviite 10.) Mikäli ymmärrän Nahkolaa ja Saanilahtea oikein, näyttäisivät he asettavan näennäisaikaennusteiden arvioinnin keskeiseen asemaan. Heidän tarkoituksenaan on siis selvittää, missä määrin näennäisaikamenetelmän perusteella tehdyt hypoteesit muutoksen suunnasta osuvat oikeaan. Sivulla 1 (mts.) he kuitenkin asettavat tutkimuksen päätavoitteeksi selvittää, missä määrin kielenmuutoksen etenemistä voidaan ennustaa. Jos en ole lukenut Nahkolaa ja Saanilahtea väärin, tarkoittaa kielen muutoksen ennustaminen heidän tutkimuksessaan kielen muutoksen ennustamista juuri näennäisaikamenetelmän perusteella. Edelleen, koska näennäisaikaennusteiden arviointi suoritetaan mekaanisesti vertaamalla vanhemman aineiston nuorten ryhmässä havaittua kehitystä uuteen nuorten ryhmään, kääntyy kysymys kielen muutoksen ennustettavuudesta kysymykseksi näennäisaikamenetelmän pätevydestä, johon vastataan tapauskohtaisesti joko kyllä tai ei. On tärkeää huomata, että näennäisaikamenetelmä on hypoteesi siitä, että ikäryhmittäinen jakauma heijastaa meneillään olevaa kielenmuutosta. Se, pitääkö tämä hypoteesi paikkansa kulloisessakin tapauksessa, jää tutkijan selvittäväksi. Nähdäkseni kielen muutoksen ennustettavuutta ei tule samaistaa näennäisaikamenetelmän pätevyteen varsinkaan, jos tätä pätevyttä arvioidaan mekaanisesti. On ymmärrettävä, että näennäisaikamenetelmä on keino ennustaa kielen muutosta ja mikäli pyrkimyksenä on kielen muutoksen ennustaminen, on menetelmän annettava elää. Tämä tarkoittaa ikäsidonlaisuuksien parempaa huomioimista sekä ennusteita laadittaessa että niiden paikkansapitävyyttä arvioitaessa ja samalla tutkijan roolin korostamista.

Yleiskielen *t:n* heikon asteen vastineiden kohdalla esille tuli kato-variantin vahvistuminen *h:n* jälkisessä asemassa (ks. 3.1.3 yllä). Kadon ikäryhmittäinen edustus näkyy alla taulukossa 3:

Taulukko 3. Katoedustuksen ikäryhmittäinen jakauma *h:n* jälkisessä asemassa.¹⁷

	<u>1986</u>	<u>1996</u>
vanhat	6,5 %	-
vanhat	6,5 %	-
vanhat	9,7 %	11,4 %
keski-ikäiset	12,4 %	21,1 %
nuoret	53,3 %	37,8 %
uudet nuoret	-	73,3 %

Taulukon perusteella katoedustus kasvaa vanhemmassa aineistossa ikäryhmittäin verrattaen hitaasti. Nuorten ryhmässä sen edustus kuitenkin moninkertaistuu. Vuoden 1996 aineistossa kadon edustus kasvaa kaikissa ikäryhmissä paitsi vanhassa nuorten ryhmässä, jossa sen osuus heikkenee. Nahkolan ja Saanilahden (2001: 49) mukaan kadon edustuksen vähentymistä ei olisi voinut mitenkään ennustaa. Tämä pitää mielestäni paikkansa vain siinä tapauksessa, että ennustaminen perustetaan näennäisaikamenetelmän mekaaniseen käyttöön. Näin ei kuitenkaan tarvitse olla. Ensinnäkin taulukossa kiinnittää huomiota kadon vahva edustus molempien aineistojen nuorimmassa ryhmässä verrattuna keski-ikäisiin ja vanhoihin. Vuoden 1986 aineistossa kadon edustus on nuorten ryhmässä yli nelinkertainen keski-ikäisten ryhmään verrattuna ja vuoden 1996 aineistossa vielä yli kolminkertainen. Kato on siis molemmissa aineistoissa merkittävä osa nuorisokielellä, mikä tekee siitä mielestäni ikäsidonnaisen piirteen. Samaan aikaan kadon edustus on kuitenkin lisääntynyt ikäryhmittäin molemmissa aineistoissa, mikä tekee kadosta lisäksi yhteisössä yleisesti vahvistuvan piirteen. Kyse on siis yleistyvistä piirteistä, joka ilmenee korostetusti nuorten kielessä. Vanhojen nuorten ryhmässä havaitun edustuksen laskun puolestaan näkisin selittyvän elämäntilanteella, sillä kyse on aikuistuvista ja työelämään siirtyvistä tai jo siirtyneistä nuorista. Myös Nahkola ja Saanilahti pohtivat, että kato-variantin vahvaa edustusta vanhan aineiston nuorten ryhmässä voisi pitää ikäsidonnaisena piirteenä. Heidän mukaansa kyse ei kuitenkaan ole ikäsidonnaisuudesta, koska ikäryhmittäinen jakauma antaa vaikutelman tasaisesti sukupolvittain etenevästä muutoksesta. Samasta syystä he eivät myöskään pidä kato-variantin hallitsevaa asemaa

¹⁷ Taulukko on muokattu versio Nahkolan ja Saanilahden alkuperäisestä taulukosta 2–3G (ks. Nahkola & Saanilahti 2001: 49).

uudessa nuorten ryhmässä ikäsidonnaisena piirteenä (mts. 134–135.) Mielestäni edustuksen kolmi- tai nelinkertaistuminen siirryttäessä keski-ikäisistä nuoriin kertoo kuitenkin muuta. Nahkola ja Saanilahti ovat oikeassa siinä, että molemmissa aineistossa nuorten ryhmän edustus sopii ikäryhmittäiseen jakaumaan ja antaa kuvan yhteisössä etenevästä muutoksesta. Mutta edustuksen moninkertaistuminen molempien aineistojen nuorten ryhmissä ei nähdäkseni anna kuvaa *tasaisesti* etenevästä muutoksesta vaan muutoksesta, joka ilmenee korostetusti nuorten ryhmissä. Tätä päättelyä tukee vanhojen nuorten ryhmässä havaittu kato-variantin edustuksen heikkeneminen kymmenessä vuodessa. Mikäli olen oikeassa siinä, että kadon vahva edustus on uudessa nuorten ryhmässä ainakin osittain ikäsidonnaisten piirre, on rationaalista, että vanhassa nuorten ryhmässä sen käyttöä pyritään vähentämään. Kymmenen vuoden kuluttua näkisin nykyisen uuden nuorten ryhmän niinkään vähentävän kadon käyttöä jonkin verran. Mielenkiintoisesti myös Nahkola ja Saanilahti päätyvät samaan lopputulokseen ja ennustavat uuden nuorten ryhmän vähentävän kato-variantin käyttöä tulevaisuudessa (mts. 135). Tilanne on siis se, että vanhat nuoret ovat vähentäneet kadon käyttöä aikuistuuksaan ja samaa voidaan olettaa uusilta nuorilta. Kadon käyttö siis liittyy vahvasti puhujien ikään. Nähdäkseni juuri tämä tekee piirteestä ikäsidonnaisten tai ainakin osittain ikäsidonnaisten. Tämän toteaminen ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö yhteisössä olisi meneillään myös muutos kohti kadon vahvistumista.

3.2 Alastaron murre

Alastaro sijaitsee Varsinais-Suomessa Länsi-Suomen läänissä ja on nykyään osa Loimaan kuntaa.¹⁸ Alastaron murre lasketaan alasatakuntalaismurteisiin, jotka puolestaan katsotaan joko osaksi hämäläismurteita tai lounais- ja hämäläismurteiden välisiä siirtymämurteita. (Rapola 1990 [1947]: 124; Kurki 2005: 52, 56.)

Tommi Kurki on reaaliaikaisessa väitöskirjassaan (2005) tutkinut alastaron murretta kolmella eri vuosikymmenellä. Ensimmäiset nauhoitteet on tehty 1967–1972 välisenä aikana. Puhujia tässä ryhmässä on kuusi ja he kaikki ovat syntyneet joko 1880- tai 1890-luvulla. Toinen haastattelukierros on tehty suomen murteiden seuruuhankeen osatutkimusta varten 1989–1990. Tässä ryhmässä puhujia on 16 ja he jakautuvat kolmeen ikäryhmään: 1922–1931 syntyneet (vanhat), 1937–1953 syntyneet (keski-ikäiset) ja 1975–1980 syntyneet (nuoret). Kolmannen haastattelukierroksen Kurki on toteuttanut itse, vuosina 1999 ja 2002. Haastattelut Kurki on toteuttanut siten, mukana on yhteensä 11 jo kertaalleen 1990-luvun vaihteessa haastateltuja puhujia. Lisäksi Kurki on täydentänyt ikäryhmiä uusilla puhujilla ja lisännyt kokonaan uuden 1987–1989

¹⁸ Alastaro on entinen itsenäinen kunta, joka liitettiin osaksi Loimaata vuoden 2009 alusta alkaen.

syntyneiden nuorten ryhmän näennäisaikaennusteiden testaamiseksi. Puhujia tässä uusimmassa haastateltujen ryhmässä on täten kaikkiaan 25.¹⁹ Koska Kurjen uudemman aineiston puhujat on koottu siten, että he muistuttavat sosio-ekonomisilta taustoiltaan mahdollisimman paljon aiemman aineiston puhujia ja koska mukana on lisäksi jo kertaalleen haastateltuja puhujia, on Kurjen tutkimus luonteeltaan trendi- ja paneelitutkimuksen kombinaatio. Kahteen kertaan haastatellut puhujat mahdollistavat yksilön kielen reaaliaikaisen muuttumisen tarkastelun, kun taas trenditutkimukselle ominaisesti kootut puhujarymät mahdollistavat yhteisön kielen reaaliaikaisen muutoksen tarkastelun. Lisäksi uusi nuorten puhujien ryhmä mahdollistaa näennäisaikahypoteesien testaamisen. (Kurki 2005: 58–62.)

Kurki (2005) tarkastelee tutkimuksessaan yleiskielen *t*:n heikon asteen vastineita, inessiiviä ja jälkitavujen *A*-loppuisia vokaaliyhtymiä. Ennusteet koskevat yleiskielen *t*:n heikon asteen vastineiden kohdalla *d*:tä, *r*:ää ja katoa, inessiivin kohdalla *sA*-inessiiviä ja *A*-loppuisten vokaaliyhtymien kohdalla pitkävokaalisia muotoja. Nahkolan ja Saanilahden (2001) tutkimuksesta poiketen Kurki (2005) ei arvioi näennäisaikaennusteiden paikkansapitävyyttä yksinkertaisesti vertaamalla uuden nuorten ryhmän edustusta vanhemman aineiston nuorten ryhmän edustukseen vaan ottaa huomioon myös muiden ryhmien edustuksen. Täten vaikka uusi nuorten ryhmä olisikin jatkanut vanhemman aineiston nuorten ryhmässä havaittua kehitystä, ei Kurki pidä ennustetta täysin onnistuneena, mikäli muissa ryhmissä kehitys on edennyt poikkeavaan suuntaan. (mts. 79. 232.)

3.2.1 Yleiskielen *t*:n heikon asteen vastineet *d*, *r* ja kato

Kettusen murrekartaston (1981 [1940]: kartta 65) mukaan Alastaron alueella esiintyy *t*:n heikon asteen vastineena *r*. Kurki toteaa, että sekä lounaismurteissa että hämäläismurteissa *d* on kuitenkin alkanut vallata alaa *r*:ltä. Lisäksi katovariantti on levinnyt länsimurteisiin. Näiden kolmen variantin lisäksi Kurjen aineistosta löytyy *t*:tä, jonka Kurki on kuitenkin rajannut pois sen harvinaisuuden vuoksi. Täten käsiteltäväksi jäävät *r*, *d* ja *kato*. (Kurki 2001: 436–437; 2005: 91–92.) Varianttien edustus eri vuosikymmeninä näkyy seuraavan sivun taulukosta.

Taulukon perusteella *r* on 1970-luvulla hallitseva variantti. 1990-luvulle tultaessa sen osuus on yhteistuloksissa laskenut lähes 20 prosenttiyksikköä ja edelleen 2000-luvulle tultaessa toiset 20 prosenttiyksikköä. Kurki (2005: 96) kuitenkin huomauttaa, että koska 1970-luvun puhujat ovat kaikki eläkeläisiä, tulisi tuloksia verrata ensisijassa aina vanhimpaan ikäryhmään. Näinkin meneteltäessä *r*:n edustus on 2000-luvulle tultaessa tippunut lähes 20 prosenttiyksikköä. Mikäli

¹⁹ Lisäksi mukana on kaksi puhujaa, joita on myös nauhoitettu kahteen kertaan. Nämä puhujat ovat kuitenkin muuttaneet ensimmäisen haastattelukierroksen jälkeen pois paikkakunnalta. Kurjen tutkimuksessa he ovat mukana ainoastaan idiolektikohtaisessa tarkastelussa. (Ks. Kurki 2005: 62–63.)

vertailukohdaksi otetaan taas uusi nuorten ryhmä, on laskua jopa yli 80 prosenttiyksikköä. *d* puolestaan on samanaikaisesti vahvistunut. Verrattaessa vanhojen ryhmiä toisiinsa, on 2000-luvulle tultaessa nousua lähes 20 prosenttiyksikköä. Mikäli vertailukohdaksi otetaan uusi nuorten ryhmä, on nousua vajaat 70 prosenttiyksikköä. Näyttääkin siltä, että *d* on vahvistunut juuri *r*:n kustannuksella. Lisäksi katovariantti on nuorilla yleistynyt jonkin verran. Tulosten perusteella Kurki (ibid.) pääättelee, että piirteessä on meneillään kaksi muutosta: *r* on väistymässä *d*:n tieltä ja katovariantti on yleistymässä.

Taulukko 2. Yleiskielen *t*:n heikkoasteiset vastineet kaikissa äänneympäristöissä²⁰

vuosikymmen	ryhmä	<i>d</i>	kato	<i>r</i>
1970-luvun taite	vanhat	5 %	1 %	94 %
1990-luvun taite	vanhat	19 %	1 %	80 %
	keski-ikäiset	18 %	0 %	81 %
	nuoret	75 %	5 %	20 %
	yht.	31 %	2 %	67 %
2000-luvun taite	vanhat	24 %	1 %	75 %
	keski-ikäiset	35 %	1 %	64 %
	vanhat nuoret	65 %	11 %	24 %
	uudet nuoret	71 %	16 %	13 %
	yht.	46 %	6 %	48 %

Kurki tarkastelee *t*:n heikkoasteisia vastineita lisäksi erikseen vokaalin sekä *h*:n jälkeisissä asemissa. Molemmista äänneympäristöissä tilanne on pääpiirteittäin sama kuin mitä yllä on esitetty. Vokaalinjälkeisessä asemassa *d* näyttäisi olevan vahvistumassa nuorten kielessä ja Kurjen mukaan tulee tulevaisuudessa mahdollisesti syrjäyttämään *r*:n *t*:n heikkoasteisena vastineena. Katovariantti on vanhoilla nuorilla yleistynyt 1990-luvun aineiston yhdestä prosentista 2000-luvun kahdeksaan prosenttiin. Uudessa nuorten ryhmässä edustus on kolme prosenttia. Koska 1990-luvun aineistossa katoa esiintyy hyvin vähän²¹, ei tätä kehitystä olisi pystytty Kurjen mukaan näennäisaikamenetelmällä havaitsemaan eikä ennustamaan. Huomionarvoista on se, että uudessa nuorten ryhmässä katovariantin edustus on vähäisempää kuin vanhassa nuorten ryhmässä. Kurki

²⁰ Taulukko on muokattu ja yksinkertaistettu versio Kurjen alkuperäisestä taulukosta (ks. Kurki 2005: 94, taulukko 4). Olen jättänyt taulukosta pois varianttien esiintymämäärät ja yleisyysjärjestyksen sekä korvannut ryhmien tunnuksat (esim. a, b, ja c) ikäryhmien nimillä (esim. vanhat). On huomattava, että koska kyseessä on trendi- ja paneelitutkimuksen kombinaatio, kuuluu osa 1990-luvun taitteen puhujista myös 2000-luvun taitteen puhujaryhmiin. Syntymäaikojen perusteella nämä puhujat kuuluvat kuitenkin samoihin ikäryhmiin kuin 1990-luvun aineistossa. Täten kahteen kertaan haastateltu 1990-luvun taitteen nuori kuuluu myös 2000-luvulla nuorten ikäryhmään.

²¹ Sekä vanhoilla että nuorilla on yksi esiintymä kummallakin. Nuorilla tämä vastaa yhtä prosenttia esiintymistä ja vanhoilla vähemmän kuin yhtä prosenttia. (Kurki 2005: 97, taulukko 5.)

epäilee, että tämä voisi tarkoittaa sitä, että kyse ei olekaan varsinaisesta meneillään olevasta muutoksesta vaan pikemminkin ikäsidonnisesta muoti-ilmiöstä. Toisaalta myös sukupolvittainen muutos voi olla mahdollista, sillä muissa äänneympäristöissä tästä on jo merkkejä. Lisäksi voi olla niin, että uudessa nuorten ryhmässä kontaktiverkosto on enemmän kotiseudulle suuntautunut, mikä voisi hidastaa innovaation leviämistä. Idiolektitasolla varianttien edustuksessa on havaittavissa pääosin vain muuttumattomuutta tai pientä muutosta. *h:n* jälkeisessä asemassa *d* on niinkään valtaamassa alaa *r:ltä*. Vokaalinjälkeisestä asemasta poiketen myös kato näyttäisi olevan yleistymässä. Kurjen mukaan katovariantin yleistymisen *h:n* jälkeisessä asemassa on prototyyppinen esimerkki sukupolvittaisesta muutoksesta: 2000-luvun aineistossa vanhojen ja keski-ikäisten joukossa variantin edustus on vain yhden prosentin luokkaa, kun taas nuorten ryhmässä varianttia esiintyy 16 prosenttia ja uudessa nuorten ryhmässä 35 prosenttia. Idiolektitasolla muutosta on tapahtunut enemmän kuin vokaalinjälkeisessä asemassa. Noin puolilla puhujista varianttien yleisyysjärjestyksessä on tapahtunut merkittäviä muutoksia. Muutosta on tapahtunut etenkin vanhassa nuorten ryhmässä. (Kurki 2005: 96–116, 232–233.)

Kurki päätelee tulosten perusteella, että näennäisaikaennuste *d:n* yleistymisestä *r:n* kustannuksella on onnistunut sekä vokaalin että *h:n* jälkeisessä asemassa. Sen sijaan ennuste kadon yleistymisestä pätee ainoastaan *h:n* jälkeisessä asemassa; vokaalin jälkeisessä asemassa ei muutosta olisi kyetty näennäisaikamenetelmän perusteella havaitsemaan tai ennustamaan. (Kurki 2005: 96–98, 108, 232–234.) Tulosten perusteella on helppo todeta, että Kurki on pääosin oikeassa. Taulukoiden 5 ja 10²² (mts. 97, 107) perusteella näyttää siltä, että *d* on todellakin yleistynyt molemmissa asemissa juuri *r:n* kustannuksella. Vokaalinjälkeisessä asemassa *d:n* osuus on kuitenkin täysin sama (85 prosenttia) uudessa nuorten ryhmässä kuin 1990-luvun aineiston nuorten ryhmässä. Mikäli näennäisaikaennusteen arviointi olisi tehty samalla tavoin mekaanisesti kuin Nahkolan ja Saanilahden tutkimuksessa, olisi tilanne täytynyt tulkita vakaaksi ja ennuste täten epäonnistuneeksi. Kato-variantin ennusteiden asema ei ole yhtä selkeä kuin klusiilin ja tremulantin kohdalla. *h:n* jälkeisessä asemassa 1990-luvun aineiston tilanne on se, että vanhoilla katoa esiintyy 2 esiintymää, keski-ikäisillä 1 esiintymä ja nuorilla 10 esiintymää. 2000-luvulle tultaessa kadon edustus on muuttunut siten, että vanhoilla kadon edustus on vähentynyt yhteen esiintymään ja keski-ikäisillä kasvanut kahteen esiintymään. Vanhoilla nuorilla esiintymiä on jo 19 ja uusilla nuorilla peräti 37. *d:n* jälkeisessä asemassa katoa esiintyy puolestaan 1990-luvun aineistossa tasan 2 esiintymää, 1 vanhoilla ja 1 nuorilla. 2000-luvulla kadon edustus on kuitenkin kasvanut siten, että vanhoilla on 1 esiintymä, keski-ikäisillä 2 ja nuorilla 12. Uudessa nuorten ryhmässä esiintymiä on

22 Kurjen taulukossa 10 (2005: 107) esitetään 1990-luvun nuorten ryhmän varianttien edustuksesta ainostaan esiintymien lukumäärät, ei prosentuaalisia määriä.

puolestaan 4. Kuten yllä on todettu, Kurjen mukaan muutoksen ennustaminen näennäisaikamenetelmän perusteella oli mahdollista ainoastaan *h:n* jälkiesessä asemassa. Nähdäkseni tämän tulkinnan täytyy perustua 1990-luvun aineiston nuorten ryhmän edustukseen, sillä muissa ryhmissä kadon edustus on erittäin vähäistä molemmissa asemassa. Merkillepantavaa on se, että ilman 2000-luvun aineistoa olisi nuorten ryhmän edustus voinut aivan yhtä hyvin olla ikäsidonlainen ilmiö. Tätä päättelyä tukee osittain se, että 1970-luvun aineistossa katoa esiintyy 4 tapausta vokaalin jälkiesessä asemassa mutta ei yhtään *h:n* jälkiesessä asemassa. Kurki (mts. 108) kyllä toteaa, että *h:n* jäljessä kadon edustus ei viittaa ikäsidonlainisuuteen, mutta tämä toteamus on tehty 2000-luvun aineiston perusteella. Vokaalin jälkiesessä asemassa Kurki (mts. 98–99) puolestaan epäilee 2000-luvun aineiston perusteella, että kyse saattaa olla ikäsidonlainisuudesta, sillä kadon edustus on suurempi vanhassa nuorten ryhmässä kuin uudessa nuorten ryhmässä. Toisaalta kyse saattaa myös olla muutoksesta, joka on vasta hyvin varhaisessa vaiheessa (mts. 233). 2000-luvun aineiston perusteella tilanne on siis se, että kato on yleistymässä *h:n* jälkiesessä asemassa ja mahdollisesti myös vokaalin jälkiesessä asemassa – tosin jälkimmäisessä tapauksessa kyse saattaa olla myös ikäsidonlainisuudesta. Näennäisaikaennustetta ei kuitenkaan tehdä 2000-luvun aineiston perusteella vaan 1990-luvun aineiston perusteella. Mikäli on niin, että 2000-luvun aineistossa kadon vahvistuminen vokaalin jäljessä saattaa olla ikäsidonlainisuus, tulisi tämä sama mahdollisuus ottaa huomioon myös *h:n* jäljessä 1990-luvun aineistoa arvioitaessa ja näennäisaikaennustetta rakennettaessa. Näin ei kuitenkaan ole menetelty, mikä viittaa siihen, että ennuste on rakennettu osittain 2000-luvun aineiston perusteella.

3.2.2 *sA*-inessiivi

Alasatakuntalaisissa murteissa esiintyy vanhastaan inessiivin päätteenä *-sA* (esim. *talosa*). Pohjoisessa, lännessä ja etelässä vastassa on loppuheitollista *s*-inessiiviä ja koillisessa ja idässä puolestaan *ssA*-inessiiviä. (Kettunen 1981 [1940]: kartta 104; Rapola 1990 [1947]: 124; Kurki 2005: 134.) Kurki toteaa, että aiemmassa tutkimuksessa on tehty havaintoja loppuheitollisen inessiivin yleistymisestä eri paikkakunnilla.²³ Koska Alastaron murre ei kuulu varsinaiseen loppuheittoalueeseen, näkee hän etenkin vokaalinetisen äänneympäristön olevan loppuheitolle suosiollinen. (Kurki 2005: 134–135.) Varianttien edustus eri vuosikymmeninä näkyy alla olevasta taulukosta.

²³ Ks. 3.3.2 alla.

Taulukko 3. Inessiivin päätteet kaikissa asemissa²⁴

vuosikymmen	ryhmä	ssA	sA	s
1970-luvun taite	vanhat	2 %	87 %	11 %
1990-luvun taite	vanhat	21 %	67 %	12 %
	keski-ikäiset	15 %	74 %	11 %
	nuoret	19 %	70 %	11 %
	yht.	18 %	70 %	12 %
2000-luvun taite	vanhat	25 %	66 %	9 %
	keski-ikäiset	9 %	70 %	21 %
	vanhat nuoret	44 %	41 %	15 %
	uudet nuoret	20 %	55 %	25 %
	yht.	23 %	59 %	18 %

Taulukon perusteella *sA*-inessiivi on yhtä poikkeusta lukuunottamatta yleisin variantti kaikissa kolmessa aineistossa. Tämä on Kurjen mukaan yllättävää, koska maantieteelliseltä kannalta alasatakuntalainen *sA*-alue on voimistuvasti laajojen *s*- ja *ssA*-alueiden saartama. Tultaessa 1990-luvulle *sA*-variantin edustuksessa on kuitenkin tapahtunut laskua, joka jatkuu myös tultaessa 2000-luvulle. (Kurki 2005: 137–138.) 1990-luvulla yleiskielinen *ssA*-variantti on loppuheitollista varianttia yleisempi ja säilyttää asemansa myös 2000-luvun aineistossa, vaikka molempien varianttien kohdalla nähdäänkin kasvua.²⁵ 2000-luvun aineistossa vanha nuorten ryhmä poikkeaa muista. Kurki toteaa, että se on ainoa ryhmä, jossa hallitsevana varianttina on *ssA*. Mikäli uudessa nuorten ryhmässä havaittaisiin samanlainen ilmiö, voitaisiin ajatella kyseessä olevan sukupolvittainen muutos *ssA*-variantin suuntaan. Näin ei kuitenkaan ole, vaan uudessa nuorten ryhmässä *sA* on yleisin variantti. Kurki päättelökin, että *ssA*-variantti ei todennäköisesti ole yleistymässä uudessa nuorten ryhmässä. Idiolektitasolla suurinta osaa puhujien kieltä leimaa muuttumattomuus. Kolmella puhujalla toiseksi ja kolmanneksi yleisimmät variantit ovat vaihtaneet paikkaa, ja vain yhdellä puhujista hallitseva variantti on muuttunut toiseksi. Lisäksi ainoastaan idiolektikohtaisessa tarkastelussa mukana olleilla kahdella puhujalla on yleisin variantti muuttunut toiseksi. Kaikissa kolmessa tapauksessa, joissa yleisin variantti on vaihtunut toiseksi, on muutos tapahtunut *sA*-variantin kustannuksella. Kahdella puhujista muutos on ollut *ssA*-variantin suuntaan, yhdellä puhujista loppuheittoisen variantin suuntaan. Kurki sanoo, että idiolektien kehityslinjat poikkeavat toisistaan selvimmin juuri vanhassa nuorten ryhmässä, mikä osaltaan selventää sitä,

24 Taulukko on yksinkertaistettu ja muokattu versio Kurjen alkuperäisestä taulukosta (ks. Kurki 2005: 137, taulukko 22). Ks. tarkemmin alaviite 20 tässä tutkimuksessa.

25 Kurki (2005: 138) toteaa, että loppuheitollinen variantti on 1990-luvun aineistossa yleisempi kaikissa ikäryhmissä kuin yleiskielinen *-ssA*. Tilanne on kuitenkin Kurjen taulukon 22 perusteella juuri päinvastoin. Uskoisin kyseessä olevan yksinkertainen lapsus tai mahdollisesti kirjoitusvirhe.

miksi vanhojen nuorten ryhmä näyttää poikkeavan niin paljon muista ryhmistä. (Kurki 2005: 138–143.)

Kurki tarkastelee inessiivin päätteitä erikseen terminaaliosassa sekä sananalkuisen konsonantin ja sananalkuisen vokaalin edellä. Varianttien ikäryhmittäinen edustus näissä asemissa muistuttaa paljolti varianttien edustusta kaikissa asemissa, tosin eri asemien välillä on havaittavissa eroja. Esimerkiksi vokaalinetiosassa murteellinen *sA*-variantti on varianteista yleisin kuten muissakin äänneympäristöissä, mutta sen asema ei ole yhtä vahva. (2005: 146–164.)

Kurki toteaa näennäisaikannusteen epäonnistuneen inessiivin päätteiden suhteen kaikissa asemissa. Syynä tähän on varianttien odotuksenvastaiset edustukset vanhassa nuorten ryhmässä 2000-luvun aineistossa. Hän selittää tilannetta nuorten elämäntilanteella. Ne, jotka ovat tyytyväisiä ja joiden tulevaisuus on paikkakunnalla turvattu, ovat kielellisesti lähempänä vanhempia ikäluokkia kuin ne, joiden asema on epäselvempi. Kurki näkee kuitenkin *sA*-variantin vakaan aseman yhteisössä murtuneen ja sen väistymisprosessin alkaneen. Vaikka uudessa nuorten ryhmässä *sA*-variantin edustus on vahvempi kuin vanhassa nuorten ryhmässä, on Kurjen mukaan todennäköistä, että sukupolvittainen muutos *sA*-variantin väistymiseksi on alkanut, koska uudessa nuorten ryhmässä ero eniten ja vähiten *sA*-varianttia suosivan puhujan välillä on erityisen suuri. (Kurki 2005: 138, 145–146, 175, 233–234.)

Taulukon 3 perusteella Kurki on nähdäkseen oikeassa siinä, että *sA*-variantin edustus on alkanut yhteisötasolla heikentyä. Tämä ilmenee jo variantin kokonaisedustuksessa nähtävästä laskusta: koska mikään yksittäinen ikäryhmä ei poikkea merkittävästi toisista saman aineiston ryhmistä, on kokonaisedustus nähdäkseen luotettava viite variantin heikentymisestä. Edelleen samalla kun *sA*-variantti on heikentynyt, on sekä yleiskielinen *ssA* sekä loppuheittoinen *s*-inessiivi vahvistunut. Muutos on kuitenkin melko hidasta niin, että *sA*-variantti säilyttää asemansa yleisimpänä varianttina kaikissa muissa paitsi vanhassa nuorten ryhmässä, jossa *ssA*-variantti on noussut suosituimmaksi variantiksi – tosin vain pienellä erolla. Vanhojen nuorten ryhmän poikkeavan käytöksen johdosta Kurki näkee näennäisaikannusteen epäonnistuneen. Mielenkiintoista on kuitenkin se, että mikäli ennusteen arviointi toteutettaisiin samalla tavoin kuin Nahkolan ja Saanilahden tutkimuksessa, pitäisi ennuste selkeästi paikkansa, sillä uudessa nuorten ryhmässä *sA*-variantin edustus on alhaisempi kuin 1990-luvun aineiston nuorten ryhmässä. Uusi nuorten ryhmä on täten jatkanut 1990-luvun aineistossa havaittua kehitystä. Kurki (2005: 176) kuitenkin toteaa, että vaikka ennusteen arviointi tehtäisiin vertaamalla uuden nuorten ryhmän edustusta 1990-luvun tilanteeseen, ei tilannetta siltikään voisi pitää ennusteen suhteen onnistuneena, sillä 1990-luvun aineiston valossa *sA*-variantti näyttäytyy vakaana. Nähdäkseen tämä pitää paikkansa, tosin on huomattava, että Nahkolan ja Saanilahden tutkimuksen kannalta ennuste pitäisi

silti paikkansa, koska 1990-luvun nuorten ryhmässä *sA*-variantin edustus on alhaisempi kuin saman aineiston keski-ikäisten ryhmässä ja uusi nuorten ryhmä on puolestaan jatkanut tätä kehitystä.

Kurjen tutkimuksessa ennusteen kaataa kuitenkin juuri vanhassa nuorten ryhmässä havaittu odotuksenvastainen *ssA*-variantin nousu. Nähdäkseni on kuitenkin kyseenalaista, missä määrin vanhassa nuorten ryhmässä nähty muutos on odotuksenvastaista, sillä muutos on tapahtunut yleiskielisen variantin suuntaan. Tilanne on siis hyvin samankaltainen kuin Nahkolan ja Saanilahden tutkimuksen yleiskielen *t:n* heikon asteen vastineiden kohdalla (ks. 3.1.3 ja 3.1.11 yllä), eli vanha nuorten ryhmä on muuttanut kieltään yleiskielen suuntaan aikuistumisen ja työelämään siirtymisen myötä. Myös Kurki selittää vanhan nuorten ryhmän muista poikkeavaa tilannetta puhujien elämäntilanteella. Hänen mukaansa ryhmä on idiolektitasolla hyvin hajanainen, mikä heijastelee puhujien yhteisöön integroitumisen tasoa. Esimerkiksi ne puhujat, joilla on omalla kotiseudullaan vakituinen työpaikka ja ovat käytännössä asettuneet aloilleen, näyttäisivät suosivan murteellista *sA*-varianttia. Sen sijaan ne puhujat, joilla ei paikkakunnalla ole vakituista työtä tai mahdollisesti liikkuvat työnsä johdosta eri paikkakunnilla, näyttäisivät karttavan murteellista varianttia. Tästä hyvä esimerkki on paneelitutkimuksessa mukana ollut puhuja C3n75, joka liikkuu työnsä puolesta ympäri Varsinais-Suomea. Hänellä *ssA:n* frekvenssi on moninkymmenkertaistunut kymmenessä vuodessa. (Kurki 2005: 82–83, 142–145, 177, 234.) Kurjen tarkoituksena on yllä ymmärtää ja selittää ennusteen epäonnistumista. Nähdäkseni samat kielenulkoiset tekijät voitaisiin ottaa paremmin huomioon myös ennusteita rakennettaessa. Merkillepantavaa on se, ennusteen paikkansapitävyys *sA*-variantin kohdalla riippuu ainostaan muutamasta prosenttiyksiköstä. Jälkiviisaasti voidaan sanoa, että mikäli näennäisaikamenetelmän lisäodotuksena olisi ollut se, että vanha nuorten ryhmä saattaa muuttaa kieltään jonkin verran kohti yleiskieltä, olisi ennuste voinut hyvinkin osua oikeaan.

3.2.3 Jälkitavujen *A*-loppuiset vokaaliyhtymät

Jälkitavujen *A*-loppuisten vokaaliyhtymien osalta Alastaron murre kuuluu Loimaan seudun murteisiin. Vanhastaan tällä alueella esiintyy *eA*-yhtymän vastineena *iA*-varianttia. Nykypuhesuomessa ekspansiivinen *ee*-variantti on kuitenkin syrjäyttänyt murteellisen variantin niin, että muutosprosessin voidaan katsoa olevan päättymäisillään tai jo päättynyt. *OA*-yhtymän osalta alueella esiintyy jo vanhastaan *OO*-varianttia, jonka on myös katsottu olevan ekspansiivinen nykypuhesuomessa. *iA*- ja *UA*-yhtymät esiintyvät alueella vanhastaan pääsääntöisesti kirjakielen mukaisina diftongeina. Tosin *iA*-yhtymää on tavattu *e*-vartaloisten nominien partitiivimuodoissa myös *ejA*-muodossa (esim. *jäljejä pro jälkiä*). (Kettunen 1981 [1940]: kartat 191, 194; Mantila

2004: 326–327; Kurki 2005: 183–184, 186, 196, 200, 206.)

eA-yhtymän osalta Kurki toteaa, että *iA*:n korvautuminen pitkävokaalisella *ee*-muodolla on vienyt vähintään vuosisadan. 1990- ja 2000-lukujen aineistojen perusteella tämä muutos on joko päättynyt tai päättymäisillään. Myös uusi nuorten ryhmä heijastelee tätä tilannetta: *ee* näyttää yleistyvän entisestään ja *iA* heikentyy. Kirjakielen mukainen *eA*-variantti puolestaan säilyy kaikissa ikäryhmissä harvinaisena. Idiolektitaso heijastelee suurimmaksi osaksi yhteisötason tuloksia eikä suuria muutoksia varianttien suhteissa ole nähtävissä. *OA*-yhtymän osalta *OO*-variantti on vuosikymmenestä ja ikäryhmästä toiseen hallitseva variantti. Kurki sanookin, että piirrettä voi pitää melko luotettavasti vakaana. 2000-luvun aineistossa *OA* on kuitenkin kasvattanut jonkin verran suosiotaan ja samalla *OO* heikentynyt silmämääräisesti saman verran, joten on periaatteessa mahdollista, että *OA*-variantti olisi alkanut vahvistua. Kurki kuitenkin toteaa, että kyse voi olla myös tilastollisesta harhasta, sillä *OA*-yhtymän osalta esiintymiä on vähemmän kuin *eA*-yhtymässä. Tätä päätelmää tukee myös *OO*-yhtymän asema ekspansiivisena piirteenä yleispuhesuomessa. Lisäksi 1970-luvun aineistossa sekä 1990-luvun aineiston yhdellä puhujalla esiintyy *UA*-varianttia mutta lähinnä rajoittuen *ainoa*-lekseemiin. Koska varianttia ei esiinny lainkaan 2000-luvun aineistossa, pitää Kurki todennäköisenä, että variantti tulee lähitulevaisuudessa häviämään kokonaan. Myös idiolektitasolla tilanne on vakaa. *iA*-yhtymä näyttäytyy niin ikään vakaana mutta vain, jos uusi nuorten ryhmä jätetään huomiotta. *ii*-variantti on nimittäin vahvistunut uudessa nuorten ryhmässä noin 20 prosenttiyksikköä ja *iA*-variantti heikentynyt saman verran. Kyseessä saattaa olla joko todellinen alkava kielenmuutos tai ikäsidonlainen leimallisuus. Kurki sanoo, että muutos ainakin näyttää todelliselta mutta varmuus tähän saadaan vain jatkamalla reaalitytkimusta tulevaisuudessakin. Koska uusi nuorten ryhmä ei ole mukana paneelitutkimuksessa, näyttäytyy tilanne idiolektitasolla vakaana. *UA*-yhtymän osalta esiintymiä on niin vähän, että Kurki arvelee tulosten olevan ainakin jossain määrin vääristyneitä ja epätarkkoja. Tulosten perusteella näyttää kuitenkin siltä, että pitkävokaalistumiskehitys ei ole päässyt alkuun *UA*-yhtymässä. Vaikka *UU*-varianttia esiintyykin jonkin verran kaikissa ikäryhmissä lukuunottamatta 1990-luvun nuorten ryhmää, ei sen osuus näytä kasvavan tai vähenevän. Myös idiolektitasolla *UA*-variantti on säilynyt hallitsevana varianttina kaikilla puhujilla. (Kurki 2005: 186–209.)

Kurki toteaa tulosten perusteella, että näennäisaikaennuste *eA*-yhtymän kohdalla osuu erittäin hyvin oikeaan: *ee* jatkaa yleistymistään ja *iA* heikentymistään. Samoin *OA*-yhtymän kohdalla ennustetta voidaan Kurjen mukaan pitää osuvana, mikäli aineiston niukkuus huomioidaan. *OA*-variantin vahvistumisessa ei tällöin olisi kyse varsinaisesta muutoksesta. *iA*-yhtymän kohdalla näennäisaikaennuste on puolestaan täysin epäonnistunut, koska *ii*-variantti on vahvistunut voimakkaasti ja samalla odotuksenvastaisesti uudessa nuorten ryhmässä. Kurki kuitenkin toteaa,

että kyse voi olla myös ikäsidonaisuudesta. *UA*-yhtymän ennustetta Kurki pitää myös onnistuneena, ja tilanne vaikuttaa melko vakaalta. Vaihtelun runsaampi määrä 2000-luvun aineistossa verrattuna 1990-luvun aineistoon olisi mahdollista lukea myös alkavaksi pitkävokaalistumiskehitykseksi, mutta esiintymien vähäisen määrän johdosta Kurki pitää tilanteen vakautta todennäköisempänä vaihtoehtona. (Kurki 2005: 187, 196–197, 200–201, 204–209, 233–234.)

eA-yhtymän näennäisaikaennuste on mielestäni yksiselitteinen. *OA*-yhtymän kohdalla tilanne on hiukan monimutkaisempi *OA*-variantin yleistymisestä johtuen. Kurjen kuvion 24 (2005: 196) perusteella näyttää nimittäin siltä, että 2000-luvulla olisi meneillään muutos kohti *OA*:n yleistymistä *OO*:n kustannuksella. Mikäli tämä pitää paikkansa, ei näennäisaikaennustettakaan voisi pitää onnistuneena. Kurjen mukaan *OA*-variantin yleistymiselle ei ole kuitenkaan nähtävissä mitään varsinaista syytä. Hän toteaa, että vaikka *OA* onkin yleiskielen mukainen, ei tämä riitä syyksi yleistymiskehitykselle, koska yleiskielellä ei nykypäivänä ole enää niin vahvaa asemaa muihin kielimuotoihin nähden kuin aikaisemmin ja toiseksi koska *OO*:ta pidetään nykypuhesuomen ekspansiivisena piirteenä²⁶. Kurjen näkemystä tilastollisesta vääristymästä tukee myös osittain se, että paneelitutkimukseen osallistuneiden idiolekteissa ei ole tapahtunut merkittäviä muutoksia varianttien yleisyysuhteissa. (mts. 197–200.) Kaiken kaikkiaan on mahdotonta varmuudella sanoa, onko kyseessä tilastollinen harha vai todellinen alkava muutos – tosin edellinen näyttäisi Kurjen esittämien todisteiden valossa todennäköisemmältä. Oletetaan kuitenkin hetki, että kyse ei olisikaan reaaliaikaisesta tutkimuksesta vaan uusimman aineiston perusteella tehtävästä näennäisaikatutkimuksesta. Tällöin edellä mainitut ennusteen arviointiin vaikuttavat tekijät muuttuisivat ennusteen rakentamiseen vaikuttaviksi tekijöiksi. Käytännössä tämä tarkoittaisi sitä, että ikäryhmittäinen jakauma viittaisi melko selkeästi hiljattaen käynnistyneeseen muutokseen, mutta tarkemman analyysin perusteella näennäinen muutos olisi todennäköisempi vaihtoehto. Tällöin ennustekin mukailisi tätä ajattelua. Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen näennäisaikaennusteiden perusteella näkisin tällaisen menettelyn kuitenkin hyvin epätodennäköisenä, sillä ennusteet perustetaan useimmiten yksinomaan ikäryhmittäiseen jakaumaan ilman tarkempaa analyysiä. Kyse ei ole kuitenkaan siitä, etteikö tällainen menettely olisi näennäisaikamenetelmän mukainen vaan siitä, että ennusteiden rakentamisessa ja niiden paikkansapitävyyden arvioinnissa näytettäisiin käytettävän eri kriteereitä. Tarkemmin sanottuna ennusteiden paikkansapitävyyttä saatetaan arvioida monesta eri suunnasta ja eri tekijöitä painottaen, mutta sama pätee harvoin ennusteiden asettamisesta. Täten ennusteiden arvointi näyttäisi olevan ensisijaista suhteessa niiden asettamiseen. *iA*-yhtymän kohdalla ennusteen mukainen tilanne olisi

26 Ks. Mantila (2004: 326–327).

Kurjen (mts. 233) mukaan vakaa. Toisenkinlainen luenta on mielestäni kuitenkin mahdollinen, sillä kuvion 26 (mts. 201) perusteella 1990- ja 2000-lukujen aineistojen ikäryhmittäiset jakaumat muistuttavat toisiaan. 2000-luvun aineistossa voidaan havaita pientä kasvua *ii:n* kokonaisedustuksessa, minkä voisi nähdä alkaneeksi muutokseksi. *ii:n* vahva yleistyminen uudessa nuorten ryhmässä puolestaan saattaa olla osittainen ikäsidonaisuus (ks. 3.3.5 alla). *UA*-yhtymä on ennusteen mukaan niinkään vakaa (mts. 233). Kuvion 29 (mts. 209) perusteella *uu:n* edustus on 1990-luvun aineistossa niin pieni, että muut tulkinnat eivät ole mahdollisia.

3.2.4 Kokoavia huomioita

Näennäisaikaennusteen arviointitapa vaikuttaa ennusteen paikkansapitävyyteen. Kurjen (2005) tutkimuksessa ennusteita arvioidaan ensisijassa vertaamalla eriaikaisten aineistojen nuorten ryhmien edustusta toisiinsa mutta arviointiin vaikuttavat myös muut tekijät. Esimerkiksi *OA*-yhtymän kohdalla Kurki (mts. 200) laskee ennusteen onnistuneeksi, vaikka uusi nuorten ryhmä ei jatkakaan vanhemman aineiston nuorten ryhmässä havaittua heikentymiskehitystä. Nahkolan ja Saanilahden (2001) tutkimuksen perusteella ennuste olisi puolestaan laskettu epäonnistuneeksi, koska uudessa nuorten ryhmässä *OA*-variantin edustus on suurempi kuin vanhemman aineiston nuorten ryhmässä. Toinen esimerkki on *sA*-inessiivi, jonka kohdalla ennuste olisi Nahkolan ja Saanilahden tutkimuksessa laskettu onnistuneeksi, koska uusi nuorten ryhmä on jatkanut 1990-luvun aineiston nuorten ryhmässä havaittua heikentymiskehitystä. Kurjen (2005: 234) tutkimuksessa ennuste lasketaan epäonnistuneeksi vanhan nuorten ryhmän odotuksenvastaisen kehityksen perusteella.

Ennusteiden arviointiin käytetään eri kriteereitä kuin niiden asettamiseen. Ennusteiden arvioinnissa huomioidaan aineiston niukkuus, ikäryhmittäinen jakauma ja mahdolliset ikäsidonaisuudet. Esimerkiksi *OA*-yhtymän kohdalla Kurki pitää aineiston niukkuudesta johtuen tilastollista harhaa todennäköisempänä vaihtoehtona kuin varsinaista alkanutta muutosta (Kurki 2005: 197). *iA*-yhtymän kohdalla *ii*-variantin vahvistumiskehitys uudessa nuorten ryhmässä puolestaan saattaa olla ikäsidonaisuus (mts. 233). Ennusteiden asettamisessa ei sama menettely päde vaan ennusteet rakennetaan poikkeuksetta ikäryhmittäisen jakauman varaan. Esimerkiksi *h:n* jälkeisessä asemassa 1990-luvun nuorilla katoa on 10 esiintymää, mikä Kurjen mukaan viittaa yleistymiskehitykseen (mts. 107). Mahdollisesta ikäsidonaisuudesta ei ole mainintaa. Samoin *sA*-infinitiivin vanhassa nuorten ryhmässä havaittu muutos on odotuksenvastaista (mts. 234). Tämä siitä huolimatta, että kyse on muutoksesta yleiskielisen variantin vahvistumisen suuntaan aikustumisen ja työelämään siirtymisen kynnyksellä. Eri kriteerien käyttö ennusteita asetettaessa ja arvioitaessa viittaa siihen, että pyrkimyksenä ei ole niinkään kielen muutoksen ennustaminen vaan

näennäisaikaennusteiden ja tätä kautta näennäisaikamenetelmän testaaminen. Tämä on tietenkin täysin linjassa Kurjen tutkimuksen tavoitteiden kanssa (ks. mts. 79). Ongelmana on kuitenkin se, että mikäli ennusteiden asettamiseen ei kiinnitetä yhtä paljon huomiota kuin niiden paikkansapitävyyden arviointiin, jää näennäisaikamenetelmän testaus osittain puutteelliseksi ja saattaa täten antaa vääristyneitä tuloksia. Nähdäkseni idiolektien diakroninen muuttuminen (ks. luku 2.1 yllä) voitaisiin ottaa paremminkin huomioon näennäisaikaennusteita tehdessä. On huomattava, että näennäisaikamenetelmä ei voi asettaa lähtökohtaa muutokselle, vaan kyse on samanlaisesta tilannekuvasta kuin reaaliaikaisen tutkimuksen kohdallakin. Mikäli reaaliaikaisessa tutkimuksessa pohditaan sitä, onko jokin ikäsidonlainen piirre vai ei, on sama kysymys otettava huomioon myös näennäisaikamenetelmän kohdalla ennusteita laadittaessa. Voidaan tietysti väittää, että tämä on käytännössä mahdotonta, sillä yhdestä tilannekuvasta voi olla vaikeaa tai jopa mahdotonta sanoa, onko kyseessä ikäsidonlainisuus vai ei. Tämä pitää paikkansa, mutta tilanne on sama reaaliaikaisen tutkimuksen kohdalla. Esimerkiksi käynee *ii:n* yleistyminen uudessa nuorten ryhmässä, josta Kurki (tms. 233) toteaa, että ”[t]äydellä varmuudella ei voi vielä sanoa, onko tässä kyse todellisesta muutoksesta vai ikäsidonlainisuudesta.” On kai sanomattakin selvää, että täysi varmuus saavutetaan kielen muutosta tutkittaessa lähes yksinomaan jälkikäteen. Tämä pätee niin näennäisaika- kuin reaaliaikamenetelmästäkin.

3.3 Tampereen puhekieli

Tampereen alue lasketaan perinteisen murteentutkimuksen myötä osaksi hämäläismurteita ja laajemmin länsimurteita. Jonninen-Niilekselän (1982b: 9–10) mukaan Pertti Virtarannalta (esim. 1946) löytyy useita viittauksia Tampereen alueen²⁷, mutta järjestelmällisemmin Tampereen puhekieltä alettiin tutkia vasta Nykysuomalaisen puhekielen murros -tutkimushankkeen myötä 1970-luvulla. Tampereen osatutkimuksessa kerättiin nauhoiteaineistoa 72 syntyperäiseltä tamperelaiselta. Tutkimuksen pohjalta syntyneistä pro gradu -töistä ilmestyi kokoava raportti vuonna 1982 Kaija Jonninen-Niilekselän (1982a) toimittamana. Tutkimushanke sai jatkoa vuonna 1997, kun alkuperäisestä 72 puhujan joukosta 29:ää haastateltiin uudestaan. Vuonna 1998 haastateltiin vielä yhtä vuoden 1977 haastateltavista, joten yhteensä kahteen kertaan haastateltavia kertyy 30. Toisen haastattelukierroksen pohjalta on ilmestynyt ainakin kaksi reaaliaikaista pro gradu -tutkimusta (Rautanen 1999; Mitrunen 2005). (Rapola 1990 [1947]: 103, 116; Jonninen-Niilekselä 1982b: 9-11; Nuolijärvi & Sorjonen 2005: 11-12; Mustanoja 2011: 13–15.) Vuonna 2011 aiheesta ilmestyi Liisa Mustanojan väitöskirja.

²⁷ Ks. myös Mustanoja (2011: 34–39) ja siinä mainitut lähteet.

Mustanojan tutkimus on reaaliaikainen paneelitutkimus 30 tamperalaispuhujan idiolektin variaatiosta ja muutoksesta. Kaikkia puhujia on haasteteltu kahdesti, ensimmäisen kerran vuonna 1977 ja toisen kerran kaksikymmentä vuotta myöhemmin. Tutkimuksen pääpaino on Mustanojan mukaan idiolektien seuruussa, joka toteutetaan bayesilaisen tilastotieteen menetelmin. Aineiston kvantitatiivista käsittelyä Mustanoja täydentää vielä kvalitatiivisen analyysin keinoin. Lisäksi Mustanoja tarkastelee vuoden 1977 aineiston pohjalta tehtyjä näennäisaikaennusteita suhteessa omiin tuloksiinsa. Ennusteiden arviointi ei siis ole Mustanojan tutkimuksen päätarkoitus. (Mustanoja 2011: 10–12, 61, 115, 375.)

Mustanoja tarkastelee tutkimuksessaan kahdeksaa eri piirrettä: MA-infinitiivin illatiivin edustusta, inessiivin päätteitä, yleiskielen *ts*:n vastineita, *nk*-yhtymän vaihtelua, jälkitavujen *eA*- ja *OA*-yhtymien edustusta, jälkitavujen *i*-loppuisten diftongien edustusta, diftongien avartumista ja yleiskielen *t*:n heikon asteen vastineita²⁸ (2011: 11). Näennäisaikaennusteet koskevat näiden piirteiden eri variantteja. MA-infinitiivin kohdalla ennuste koskee tunnukseton muotoa, inessiivin päätteiden kohdalla loppuheittoista *s*-inessiiviä, *ts*-yhtymän kohdalla vastineita *tt* ja *t*, *nk*-yhtymän kohdalla vaihtelutonta *ŋk*-varianttia, jälkitavujen *eA*- ja *OA*-yhtymien kohdalla *eA*-, *OA*-, *UA*- ja *iA*-vokaaliyhtymien assimiloitumista, jälkitavujen *i*-loppuisten diftongien kohdalla diftongin jälkikomponentin katoa, diftongien avartumisen kohdalla luonnollisesti avartumista ja yleiskielen *t*:n heikon asteen vastineiden kohdalla *r*:ää ja katoa. Lisäksi *t*:n heikon asteen vastineiden kohdalla käsittelen lyhyesti *l* ja *ð* variantteja.

Koska Mustanojan (2011) tutkimus on luonteeltaan puhdas paneelitutkimus, ei siinä ole mukana uutta nuorten ryhmää. Tämä tekee näennäisaikaennusteiden paikkansapitävyyden arvioinnista jo lähtökohtaisesti erilaista kuin Kurjen (2005) ja Nahkolan ja Saanilahden (2001) tutkimuksissa. Mustanoja arvioi ennusteiden paikkansapitävyyttä ensin yhteisötasolla ja sitten idiolektitasolla. Käytännössä tämä tapahtuu niin, että yhteisötasolla arviointi perustuu eriaikaisista aineistoista luotuun yleiskuvaan. Idiolektitasolla arviointi puolestaan suoritetaan tilastollisen analyysin kautta. Monessa tapauksessa yhteisötason ja idiolektitason tulokset poikkeavat toisistaan, mikä tarkoittaa sitä, että yhteisötaso voi kätkeä alleen erisuuntaista liikettä. Tämä tarkoittaa myös sitä, että vaikka ennuste pätsi yhteisötasolla, ei se välttämättä päde idiolektitasolla. Koska ennusteet ovat osittain peräisin muista töistä ja osittain Mustanojan asettamia, joudun käyttämään melko paljon aikaa ennusteiden aseman selvittämiseen ja arviointiin. Tämä liittyy osaltaan edellisessä luvussa esille tulleeseen ennusteiden asettamisen kriteereihin. Myös tulkinnan osuus korostuu, sillä selkeästi asetetut ennusteet ovat tässä luvussa vähemmistössä.

28 Mustanoja (2011: 307) käyttää nimitystä ”yleiskielen *d*:n vastineet”, koska hänen aineistonsa käsittää myös joitain astevaihtelusuhteen kannalta epäselviä tapauksia.

3.3.1 Tunnukseton MA-infinitiivin illatiivi

Hämäläismurteille tyypillisiä ovat tunnuksettomat *antaan-*, *meneen-*, ja *ottaa-* -tyyppiset MA-infinitiivin illatiivimuodot, joissa sijapääte liitetään suoraan verbivartaloon (Rapola 1990 [1947]: 122; Saukkonen 1965: 50; Jonninen-Niilekselä 1980: 97). Tampereen puhekielessä MA-infinitiivin illatiivimuotoja on tutkinut Kaija Jonninen-Niilekselä (1980: 97–104; 1982c: 140–144) ja myöhemmin Liisa Mustanoja (2011: 127–151) reaaliaikaturkimuksessaan.

Tampereen puhekielessä tunnuksettomia muotoja käyttävät etenkin I sosiaaliryhmän nuoret ja sosiaaliryhmä III, kun taas tunnuksellisia MA-muotoja eli kirjakielen mukaisia muotoja suosivat pääasiassa I sosiaaliryhmän vanhat ja keski-ikäiset. Tunnuksettoman muodon Jonninen-Niilekselä liittyy sekä murteellisuuteen että helsinkiläispuhekielisyyteen²⁹. Ensimmäisessä sosiaaliryhmässä naiset ovat miehiä murteellisempia, minkä Jonninen-Niilekselä arvelee viittaavaan siihen, että tunnukseton muoto on saamassa ryhmässä prestiisiä; naisten hän toteaa olevan tämän muutoksen johdossa. (Jonninen-Niilekselä 1980: 100–103; 1982c: 141.)

Mustanojan mukaan Jonninen-Niilekselä ei aseta kehitykselle erillistä ennustetta. Mustanoja kuitenkin toteaa, että koska Jonninen-Niilekselän tuloksissa on nähtävissä selkeää sukupolvittaista painottuneisuutta, voitaisiin ennustaa, että tunnuksettomien muotojen asema on vahvistumassa. Hän lisää, että muutos näyttäisi olevan labovilaisittain (ks. 2.3 yllä) alhaalta ylöspäin kulkeva, eli tässä tapauksessa muutoksen suunta olisi alemmalta sosiaaliryhmältä (työläistaustaiset puhujat) ylemmälle (akateemiset puhujat). (Mustanoja 2011: 130.)

Mustanojan analyysin perusteella näennäisaikaennuste tunnuksettomien muotojen leviämisestä ei yhteisötasolla käy toteen, vaan tilannetta leimaa vahva muuttumattomuus. Tämä pätee kuitenkin vain noin kahdesta kolmasosasta puhujia. Idiolektikohtaisessa tarkastelussa sen sijaan on havaittavissa pientä liikettä. Ensinnäkin yhteisötason kuva kätkee alleen kaksi keskenään vastakkaiseen suuntaan kulkenutta muutosta, joita ei olisi voitu havaita ilman idiolektitason analyysiä. Toiseksi yleiskuva idiolekteistä osoittaa lievää muutosta tunnuksettomien muotojen suuntaan, vaikka tämä kehitys ei näy kokonaistuloksissa. Tämä muutos näyttäytyy pääasiassa vanhoilla ensimmäiseen sosiaaliryhmään kuuluvilla puhujilla. Mustanojan mukaan on mahdollista, että työelämästä poistumisella on etenkin korkeasti koulutettujen kohdalla vaikutuksia kielen kehitykseen. (Mustanoja 2011: 149–150.)

Tunnuksettoman MA-infinitiivin illatiivin kohdalla asetettu näennäisaikaennuste ei siis toteudu. Jälkikäteen ajateltuna tämä ei mielestäni yllätä, sillä kyse ei ole ainoastaan kielenkäytön ikäkausittaisista eroista vaan kehitykseen vaikuttaa eri tekijöitä. Jonninen-Niilekselän mukaan I

²⁹ MA-infinitiivin illatiivista Helsingin puhekielessä ks. esim. Lappalainen (2004: 83–85); Paunonen (2005b).

sosiaaliryhmän vanhat ja keski-ikäiset suosivat tunnuksellista muotoa. Kolmas sosiaaliryhmä on lähes kauttaaltaan murteellinen mutta kirjakielisen mallin voidaan havaita vaikuttavan ryhmässä ikäkausittain siten, että nuoret käyttävät tunnuksellista muotoa enemmän kuin vanhemmat. I sosiaaliryhmän nuoriin vaikuttaa murteellisuuden lisäksi jossain määrin helsinkiläispuhekieli. Edelleen I sosiaaliryhmän naiset käyttävät tunnuksettomia muotoja enemmän kuin saman ryhmän miehet, mikä Jonninen-Niilekselän mielestä tarkoittaa sitä, että tunnukseton muoto on saamassa ryhmässä prestiisiä. Toisaalta Jonninen-Niilekselä pohtii miesten enemmän kirjakielisyyden voivan johtua myös siitä, että miesten voi olla helpompaa tuottaa kirjakielistä kuin murteellista muotoa (minkä hän puolestaan sanoo johtuvan siitä, että naiset ääntävät vieraita kieliä paremmin kuin miehet). (Jonninen-Niilekselä 1980: 100–103; 1982c: 141.) Mustanojan tuloksissa puolestaan näkyy liikettä myös tunnuksettomien muotojen suuntaan (työelämästä poistuminen) (2011: 150). Ei voida kuitenkaan sanoa, että näiden mukana ennusteelta menisi kokonaan voima. Kuten Mustanoja (2011: 130) sanoo, tuloksissa on nähtävissä ikäkausittaista painottumista. Saattaa kuitenkin olla niin, että yllä mainitut tekijät tekevät kehityksestä epävarmempaa ja etenkin hitaampaa. Kaksikymmentä vuotta ei välttämättä riitä ennusteen mukaisen muutoksen havaitsemiseen.

3.3.2 Loppuheittoinen *s*-inessiivi

Rapolan mukaan hämäläismurteet ja samalla suurin osa Suomea kuuluvat inessiivin päätteiden osalta kirjakielen mukaiseen *-ssa* alueeseen (1990 [1947]: 69–71). Täten loppuheittollinen *s*-inessiivi ei kuulu vanhastaan Tampereen alueelle vaan kyseessä on uudempi ilmiö. Tampereen puhekielessä loppuheittollista *s*-inessiiviä on tarkastellut Airi Vilhunen osana laajempaa *A:n* loppuheittoa käsittelevää tutkimustaan (1979; 1982: 37–60) ja sittemmin Liisa Mustanoja reaaliaikaturkimuksessaan osana laajempaa inessiivin päätteitä käsittelevää lukuaan (2011: 151–174).

Vilhusen tutkimuksen mukaan *A:n* loppuheitto on Tampereen puhekielessä yleisintä *olla*- ja kieltoverbin edellä. Huomattavasti harvinaisempaa loppuheitto on muiden vokaalilla alkavien sanojen ja konsonantin edellä. Harvinaisinta loppuheitto on sanan absoluuttisessa lopussa. Inessiivin loppuheitto noudattelee pääosin *A:n* loppuheiton jakaumaa. Vielä *olla*-verbin etistä asemaa yleisempi näyttäisi kuitenkin olevan *tässä*-pronomini, tosin esiintymämäärät ovat sen verran pieniä, että tulokset saattavat Vilhusen mukaan olla vinoutuneita. Inessiivin loppuheitto on myös hiukan yleisempää sanan absoluuttisessa lopussa kuin konsonantin edellä. (Vilhunen 1979: 40–43, 58–59, 76–77, 87–88, 155.)

Vilhusen tutkimuksen perusteella loppuheiton edustus jakautuu ikäryhmittäin siten, että se

on yleisempää nuorilla kuin vanhemmilla ja sosiaaliryhmittäin siten, että se on jossain määrin yleisempää kolmannella sosiaaliryhmällä kuin ensimmäisellä. Ikäryhmittäinen jaottelu on kuitenkin selkeämmin havaittavissa. Sukupuolten välinen ero tulee selvimmän esiin III sosiaaliryhmän nuorten ryhmässä, jossa loppuheitto on selvästi yleisempää naisilla. (Vilhunen 1979: 56, 77, 88, 137, 157.)

Yleispuhekielessä loppuheitollinen *A* on yhdistetty erityisesti nuorten kaupunkilaisten ja opiskelijoiden puhekieleen (ks. Mielikäinen 1982: 286–287). Mustanojan (2011: 155) mukaan useissa eri tutkimuksissa on tehty havaintoja loppuheiton vahvasta asemasta tai sen yleistymisestä (ks. esim. Kurki 2005: 135; Lappalainen 2004: 87–89; Paunonen 2008 [2006]). Mantila (2004: 327) laskee loppuheitollisen *A*:n yleistyväksi puhekielisyydeksi, joka valtaa alaa sekä maantieteellisesti että sosiaalisesti. Vilhunen (1979: 160–161; 1982: 59–60) näkee omassa tutkimuksessaan yleispuhekielen pohjautuvan helsinkiläispuhekieleen ja vaikuttavan myös Tampereen puhekielessä; parhaiten sen ovat omaksuneet III sosiaaliryhmän nuoret naiset.

Mustanojan (2011: 155) mukaan Vilhunen ei aseta tutkimuksessaan erillistä näennäisaikaennustetta inessiivien suhteen. Tämä pitää paikkansa. Vilhunen kuitenkin ennakoii useaan otteeseen loppuheiton yleistyvän Tampereen puhekielessä (1979: 92, 156, 158–159; 1982: 43, 59). Vilhusen arviot yhdistettynä yleispuhekielessä ja muilla paikkakunnilla tehtyihin havaintoihin voitaisiin nähdäkseni melko luotettavasti ennustaa *A*:n loppuheiton ja siten myös loppuheitollisen *s*-inessiivin yleistyvän Tampereen puhekielessä.

Mustanojan tulosten perusteella näennäisaikaennuste ei kuitenkaan käy toteen. Yhteisötasolla ei ole havaittavissa muutosta *s*-inessiivin vahvistumisen suuntaan. Idiolektitasolla puolestaan voidaan havaita lievää muutosta sekä *s*-inessiivin vahvistumisen että heikentymisen suuntaan. Kaiken kaikkiaan muutos on kuitenkin vähäistä ja hidasta ja koskettaa vain muutamia puhujia. (Mustanoja 2011: 173–174.) Yhtäältä ennusteen paikkansapitämättömyys on lievästi yllättävää. Toisaalta kyse saattaa olla samanlaisesta tilanteesta kuin ylempänä käsitellyn MA-infinitiivin illatiivin kohdalla. Täten muutoksen hitaudesta johtuen sen havaitseminen saattaa vaatia lisää aikaa. Esimerkiksi Paunonen (2008 [2006]: 90) toteaa Helsingin puhekieltä käsittelevässä tutkimuksessaan *s*-inessiivin yleistymisen olevan kauttaaltaan hidasta. Vilhunen (1979: 159) epäilee, että vasta 10–20 vuoden kuluttua (Vilhusen tutkimuksen ajankohdasta) voidaan todeta, onko loppuheitto todella yleistymässä Tampereen puhekielessä. Mustanojan tutkimuksen aikaan tästä toteamuksesta oli kulunut jo yli kolmekymmentä vuotta. Tällä hetkellä näyttääkin vahvasti siltä, että nykypuhesuomessa alaa valtaava piirre ei tällä hetkellä osoita vahvistumisen merkkejä Tampereen puhekielessä.

3.3.3 Yleiskielen *ts*-yhtymän vastineet *tt* ja *t*

Hämäläismurteille ominaista on vaihtelematon *tt* yleiskielen *ts*:n vastineena (Kettunen 1981 [1940]: kartta 8; Rapola 1990 [1947]: 116, 118; Leskinen 1975: 79). Yksittäis-*t*:n Rapola näkee kuuluvan lähinnä nuoremman polven kielenkäyttöön (1966: 194–195). Myös muualla *tt* : *t* vaihtelu on liitetty kaupunki- ja nuorisokieleen (Silvennoinen 1980: 115; Paunonen 1995a [1982]: 67–68). Tampereen puhekielessä *ts*-yhtymän vastineita on tutkinut Kaija Jonninen-Niilekselä (1980: 60–84; 1982c: 128–133). Myöhemmin aiheeseen ovat palanneet reaaliaikatuksillaan Marianne Rautanen (1999: 50–67) ja Liisa Mustanoja (2011: 174–216).

Tarkastelen Jonninen-Niilekselän tutkimuksissaan tekemiä näennäisaikaennusteita sekä Rautasen että Mustanojan tulosten kautta. Mahdollisesti ongelmalliseksi tämän tekee kuitenkin se, että kuten molemmat Rautanen (1999: 51) ja Mustanoja (2011: 185) toteavat, Jonninen-Niilekselä ei tutkimuksissaan erota toisistaan *ts*-yhtymän vahvaa ja heikkoa astetta. Nähdäkseni tämä ei kuitenkaan vaikeuta omaa tutkimustani, sillä tarkastelen nimenomaan ennustusten paikkansapitävyyttä enkä niinkään *ts*-yhtymän vastineiden edustusta. Lisäksi on mainittava edellä mainittujen tutkimusten poikkeavan jonkin verran toisistaan lekseemien rajauksen suhteen. Esimerkiksi Jonninen-Niilekselä jättää laskelmistaan pois *katsoa*-verbin imperatiivin käytön selittävänä lausumapartikkelina³⁰ (1980: 76), kun taas Rautanen tarkastelee aineistoaan sekä *kato*-imperatiivin kanssa että ilman sitä³¹ (1999: 51). Mustanoja (2011: 204) puolestaan erottaa toisistaan *kato*-imperatiivin käytön lausumapartikkelina ja konkreettiseen katsomiseen kehoittavana verbinä. Näistä jälkimmäinen on mukana *ts*-yhtymän tilastollisessa analyysissä, kun taas lausumapartikkelikäytön hän käsittelee erikseen yhdessä muiden lausumapartikkelien kanssa (tms. 204–212).

Jonninen-Niilekselän mukaan Tampereen puhekielessä on yleiskielen *ts*-yhtymän vastineina *ts*, *tt* ja *tt*:n rinnalla yksittäis-*t* pronomiinissa *itse* ja verbissä *katsoa*. Variantit edustuvat sosiaali- ja ikäryhmittäin siten, että *ts* on yleisintä ensimmäisen sosiaaliryhmän vanhoilla ja keski-ikäisillä kun taas muut ryhmät suosivat *tt*:tä – tosin kolmannen sosiaaliryhmän vanhoilla ja keski-ikäisillä naisilla *tt*:n ja *ts*:n välinen ero on vain muutaman prosenttiyksikön luokkaa. Edelleen ensimmäisen

30 Sekä Jonninen-Niilekselä (1980: 76) että Rautanen (1999: 51) käyttävät nimitystä täytelisäke (joko *katsoa*-verbin tai *kato*-imperatiivin täytelisäke(muoto)). Mustanoja (2011: 204) kutsuu kyseistä muotoa *katsoa*-verbin huomionkohdistinkäytöksi ja toisaalla ISK:n (§ 807) mukaisesti selittäväksi lausumapartikkeliksi silloin, kun päähuomio ei ole *ts*-yhtymän variaatiossa (esim. tms. 209). Itse olen päätenyt ISK:n mukaiseen käsitteistöön.

31 Rautanen (1999: 51–55) puhuu vaihtelevasti *kato*-imperatiivista ja *kato*-imperatiivin täytelisäkemudosta. Hän ei kuitenkaan tee varsinaisesti eroa *kato*-imperatiivin verbimäisen konkreettiseen katsomiseen kehoittavan käytön ja lausumapartikkelikäytön välillä. Tästä syystä on epäselvää, mitkä muodot Rautasen laskelmissa ovat kulloinkin mukana. Nähdäkseni Rautasella on kuitenkin aina kyse koko muodosta *kato*, riippumatta sen käyttötarkoituksesta. Tätä tulkintaa tukee sivun 52 *kato*-sanana numeeriset esiintymät.

sosiaaliryhmän nuoret naiset ovat puhekielisempiä kuin saman sosiaaliryhmän nuoret miehet. Yksittäis-*t* näkyy taas selvimmin kolmannen sosiaaliryhmän keski-ikäisillä naisilla pronominessa *itse* ja nuorilla naisilla sekä kolmannella sosiaaliryhmällä verbissä *katsoa*. Jonninen-Niileksellä arvelee, että yksittäis-*t* *tt*:n rinnalla olisi ollut muotia silloin, kun aineiston keski-ikäiset olivat nuoria. (Jonninen-Niileksellä 1980: 60–64; 1982c: 128–130.)

Mustanoja (2011: 185) näkee Jonninen-Niileksellä päätyvän omassa tutkimuksessaan ennustamaan heikon asteen *t*-variantin voimistumista Tampereen puhekielessä. Tämä tulkinta voidaan nähdäkseni kyseenalaistaa, sillä Jonninen-Niileksellä ei ennusta yksittäis-*t*:n vahvistumista Tampereen puhekielessä yleensä vaan ainoastaan lekseemeissä *itse* ja *katsoa* (ks. Jonninen-Niileksellä 1980: 78). Edelleen Jonninen-Niileksellä näkee yksittäis-*t*:n sanoissa *katsoa* ja *itse* helsinkiläispuhekielen vaikutuksena (1980: 78; 1982c: 129). Mikäli tulkitsemme Jonninen-Niileksellä oikein, on hänen kantansa täten se, että yksittäis-*t* on (lekseemisidonnainen) helsinkiläispuhekielen vaikutuksesta johtuva muoti-ilmiö, joka on joskus aiemmin ollut vallalla ja on Jonninen-Niileksellä tutkimuksen aikoihin alkamassa vahvistua uudelleen. Ennusteen mahdollinen paikkansapitävyys riippuu siis siitä, havaitaanko pronominessa *itse* ja verbissä *katsoa* yksittäis-*t*:n vahvistumista vai ei (poislukien *katsoa*-verbi selittävänä lausumapartikkelina).

Mustanoja (2011: 185) toteaa lisäksi Jonninen-Niileksellä ennustavan *tt*-variantin leksikaalistumista.³² Mielestäni näin Jonninen-Niileksellä tekeekin. Jonninen-Niileksellä perustaa ennusteensa *tt*:n harvinaisuuteen kaksivartaloisissa *-itse-* ja *-tse-* verbeissä sekä prolatiivimuodoissa. *-itse-* ja *-tse-* verbeissä huomiota kiinniittää se, että molemmat sosiaaliryhmät ovat huomattavasti kirjakielisempiä kuin muissa verbeissä. Prolatiivimuodoissa puolestaan ensimmäinen sosiaaliryhmä ja III sosiaaliryhmän nuoret näyttävät karttavan murteellista *tt*:tä. Jonninen-Niileksellä näkeekin muutoksen kulkevan ylhäältä alaspäin. Kolmas sosiaaliryhmä käyttää eniten hämäläismurteille tyypillisiä *ylitte-*, *paitti-* ilmauksia³³ mutta heilläkin prolatiivimuodoissa on enemmän kirjakielisiä muotoja kuin muissa nomineissa. Tukea ennusteelleen Jonninen-Niileksellä hakee lisäksi yleispuhekielestä ja helsinkiläispuhekielestä. Yleispuhekieli ei ensinnäkään Jonninen-Niileksellä mukaan hyväksy murteellista *tt*:tä prolatiivissa eikä kaksivartaloisissa *-itse-* ja *-tse-* verbeissä. Toiseksi *tt* on helsinkiläispuhekielessä leksikaalistumassa numeraaliin *seitsemän* ja sen johdoksiin *seitsemäntoista* ja *seitsemänkymmentä*, pronominiin *itse* sekä *katsoa*-verbin tiettyihin muotoihin³⁴.

32 Koska Jonninen-Niileksellä ei tutkimuksessaan erota vahvaa ja heikkoa astetta, ei ole varmuutta mihin niistä *tt* viittaa. Mustanoja (2011: 185) arvelee Jonninen-Niileksellä tarkoittavan kumpaakin astetta.

33 Ks. Leskinen (1975: 79).

34 Jonninen-Niileksellä (1982c: 129) antama viite Paunonen (1980: 7) on väärä. Arvelisin, että Jonninen-Niileksellä on ollut lähteenään tekeillä ollut tai muuten vielä julkaisematon artikkeli. Tätä päätelmää tukee se, että pro gradussaan Jonninen-Niileksellä (1980: 78) viittaa Paunosen ruotsinkieliseen tekeillä olleeseen artikkeliin. Kyse on mitä todennäköisimmin samasta *Helsingfors två språk* -teoksessa esiintyvistä artikkeleista *Finskan i Helsingfors* (Paunonen 1980) -artikkelista. Jonninen-Niileksellä viitteessään antama sivu 7 saattaisi nähdäkseni viitata sivuun

(Jonninen-Niilekselä 1980: 75, 78–79, 84; 1982c: 129–130.) Jonninen-Niilekselän ennuste *tt:n* leksikaalistumisesta perustuu siis sekä Tampereen puhekielessä tehtyihin havaintoihin *tt:n* vähäisestä edustuksesta kaksivartaloisissa *-itse-* ja *-tse* -verbeissä, prolatiivimuotojen *ts-* hakuisuudelle sekä yleis- ja helsinkiläispuhekielen kehitykseen.

Mustanoja (2011: 185) ehdottaa vielä kolmatta ennustetta Jonninen-Niilekselän tutkimuksen perusteella, nimittäin *tt : t* vaihtelun ikäryhmittäistä yleistymistä, jossa *tt* edustaa murteellista varianttia ja *t* helsinkiläistä. Mustanoja perustaa ennusteensa Jonninen-Niilekselän (1982c: 132) toteamukseen, jonka mukaan kumpaakin nuorten puhujien sosiaaliryhmää (ensimmäinen ja kolmas) leimaa samaan aikaan sekä murteellisuus että helsinkiläispuhekielisyys. Jonninen-Niilekselä (tms. 132) ei kuitenkaan kirjoita, että molemmat sosiaaliryhmän nuoret ovat sekä murteellisia että helsinkiläispuhekielisiä vaan ainoastaan ensimmäisen sosiaaliryhmän nuoret. Toisaalla (mts. 130) Jonninen-Niilekselä ennustaa yksittäis-*t:n* mahdollisen lisääntymisen kärjessä olevan nuoret naiset, erottelematta sosiaaliryhmiä toisistaan. Lisäksi hän toteaa (mts. 129) sekä ensimmäisen että kolmannen sosiaaliryhmän nuorten naisten käyttävän eniten yksittäis-*t:tä* verbissä *katsoa*. Asiassa on siis hiukan epäselvyyttä. Lisäksi on huomattava, että yksittäis-*t:n* mahdollinen vahvistuminen littyi Jonninen-Niilekselällä ainoastaan lekseemeihin *itse* ja *katsoa*. Mikäli Mustanojan ehdottama ennuste *tt : t* vaihtelun ikäryhmittäisestä yleistymisestä pitää paikkansa, tulisi sen nähdäkseni näkyä juuri näissä lekseemeissä.

Jonninen-Niilekselän (1980: 60–84; 1982c: 128–133) *ts*-yhtymää käsittelevästä osiosta saadaan siis kolme ennustetta: heikon asteen yksittäis-*t:n* yleistymisen pronomiinissa *itse* ja verbissä *katsoa*, *tt:n* leksikaalistuminen ja Mustanojan ehdottama *tt : t* vaihtelun ikäryhmittäinen yleistymisen, jossa *tt* edustaa murteellista ja *t* helsinkiläistä varianttia.

Rautasen reaaliaikatuksen perusteella ennuste heikon asteen *t:n* vahvistumisesta lekseemeissä *itse* ja *katsoa* osuu puoliksi oikeaan, sillä *t* on lisääntynyt *itse*-pronominissa 8,8 prosenttiyksikköä. Sen sijaan *katsoa*-verbissä heikon asteen *t:n* osuus on laskenut 26,8 prosenttiyksikköä ilman *kato*-imperatiivin partikkelikäyttöä. *Kato*-imperatiivin kanssa *t:n* osuudessa puolestaan ei juuri näy muutosta. Tämä selittyy Rautasen mukaan sillä, että *kato*-imperatiivin käyttö lausumapartikkelina on lisääntynyt huomattavasti: 64 esiintymää aiemmassa aineistossa, 245 esiintymää myöhemmässä aineistossa. (Rautanen 1999: 55.)

Mustanojan tulokset heikon asteen *t:stä* ovat pitkälti yhtenevät Rautasen tutkimuksen kanssa. Yhteisötasolla yksittäis-*t* näyttää lievästi vahventuneen mutta sen käyttö on

18, jossa Paunonen toteaa, että ”[d]e dialektala dragen har rotat sig i det helsingforsiska talspråket på ett mycket osystematiskt sätt, ofta direkt lexikaliskt. Sålunda duget *tt* istället för *ts* t ex i orden *itte* 'själv', *seittämän* 'sju', *en viitti* 'jag ids inte', *tuk kattomaan* 'kom och titta' men det passar inte t ex i orden *mettä* 'skog' eller *vitsa* 'ris, vidja' (*mettä* och *vitta* skulle återingen stämpla talaren som ”landsbo”; den värsta stämpel, som kan ges en helsingforsare!).” *ts*-yhtymästä Helsingin puhekielessä ks. tarkemmin Paunonen (1995a [1982]: 55–71).

kokonaisuudessaan vuosikymmenestä toiseen melko vähäistä. Lisäksi yksittäis-*t* näyttää liittyvän ainoastaan pronominiin *itse* ja verbiin *katsoa*. (Mustanoja 2011: 203, 214–215.) Tämän havainnon voidaan mielestäni nähdä lievästi tukevan Jonninen-Niilekselän asettamaa ennustetta. *Kato-*imperatiivin käyttö lausumapartikkelina näkyy myös vahventuneen merkittävästi (mts. 205, 215), mikä tukee Rautasen (1999: 55) havaintoa. Sen sijaan heikon asteen *t:n* vähentymisestä ilman *kato-*imperatiivin partikkelikäyttöä ei Mustanojan tuloksissa mielestäni näy. Tämä mitä todennäköisimmin selittyy ainakin osittain sillä, että Mustanoja erottelee toisistaan *kato-*imperatiivin verbimäisen ja partikkelimäisen käytön, kun taas Rautanen käsittääkseni ei (ks. alaviite 31 yllä).

Ennuste *tt:n* leksikaalistumisesta näyttäisi Rautasen tutkimuksen mukaan jäävän toteutumatta. Kehitys on ollut pikemminkin päinvastaista, sillä Rautasen mukaan *tt:n* osuus on lisääntynyt sekä prolatiiveissa että kaksivartaloisissa *-itse-* ja *-tse-* verbeissä (1999: 66). Ennusteen osuessa näin radikaalisti väärään, on mielestäni perusteltua kysyä, onko tutkimusten aineistoissa tai niiden analysoinnissa merkittäviä eroja. Rautasen (ibid.) toteamus prolatiivien *tt-*tavoiteääntämyksestä on hyvä lähtökohta, sillä hänen mukaansa aineistossa on vain kolme prolatiivimuotoa, joissa on *ts*: *vesitse*, *ylitse*, *rautateitse*. Jonninen-Niilekselän samaan vuoden 1977 aineistoon perustuvassa tutkimuksessa *ts*:llisiä prolatiivimuotoja on yhteensä 52 (1980: 74). Ero on huima. Kun otetaan huomioon, että Rautasen tutkimuksen mukaan vuoden 1997 aineistossa *ts*:llisten prolatiivien määrä on supistunut yhteen (1999: 66), ei ole ihmeäkään, että *tt:n* leksikaalistumisesta ei ole merkkejä prolatiivien osalta. Kaksivartaloisten *-itse-* ja *-tse-* verbien kohdalla tilanne on samantapainen: vuoden 1977 aineistossa Jonninen-Niilekselällä *ts*:llisiä tapauksia on yhteensä 62 (1980: 79), Rautasella 14 (1999: 66). Erot prolatiivien ja kaksivartaloisten *-itse-* ja *-tse-* verbien määrissä selittyvät Rautasen ja Jonninen-Niilekselän aineistojen puhujien määrällä. Jonninen-Niilekselän aineistona on kaikki Tampereen puhekielen tutkimuksen ensimmäisen kierroksen 72 haastateltavaa (1980: 18). Rautasen aineistona puolestaan on näistä 72 puhujasta 29 toiselle kierrokselle tavoitettua puhujaa. Puhujien määrä on siis pienentynyt merkittävästi. Ero haastateltavien määrässä heijastuu suoraan *ts*-yhtymäisten sanojen määrään: Jonninen-Niilekselällä niitä on 1765 (1980: 60), Rautasella 785 (1999: 51). On odotettavaa, että tämä ero näkyy myös prolatiivien ja kaksivartaloisten *-itse-* ja *-tse-* verbien määrässä. On tosin mielenkiintoista, että Rautasen uudemmassa aineistossa *ts*-yhtymien määrä on noussut 1316:teen ja samalla prolatiivien määrä on noussut 17:sta 36:teen ja verbien 20:stä 53:een (1999: 66). Verbien kohdalla *ts* ja *tt* ovat vahvistuneet lähes saman verran kuitenkin niin, että *ts:n* osuus on isompi sekä vuoden 1977 että vuoden 1997 aineistossa. Prolatiiveissa nousu on tapahtunut pelkästään *tt:n* puolella, *ts* on supistunut 3 esiintymästä yhteen. Mielestäni on perusteltua esittää kysymys

tutkimusten vertailukelpoisuudesta. Teoreettisella tasolla ei ole mitään takeita siitä, etteikö haastateltujen määrän tippuminen 72:sta 29:ään vinouttaisi tuloksia ja täten vaikuttaisi ennusteen paikkansapitävyyteen. Toisaalta tähän on juuri yksi reaaliaikaisen paneelitutkimuksen mahdollisista ongelmista (ks. luku 2.1 yllä).

Mustanoja on jättänyt kaksivartaloiset *-itse-* ja *-tse-* verbit sekä prolatiivit tilastollisen tarkastelun ulkopuolelle esiintymien vähyyden takia ja tyytyy aineiston pohjalta tehtyihin huomioihin. Yleisenä huomiona hän toteaa *-itse-* verbien noudattelevan pääpiirteittäin ensimmäisen ja toisen tavun rajalla havaittavia variaatiosuhteita. Tulkitsen tämän niin, että *tt* esiintyy yleisimpänä varianttina (n. 50–60 prosenttia esiintymistä) ja *ts* seuraavaksi yleisimpänä (n. 30–40 prosenttia esiintymistä) (ks. Mustanoja 2011: 214). Erikseen esille Mustanoja nostaa *tarvita-*verbin *tartte-* ja *tartti-* vartalot, jotka esiintyvät hyvin yleisinä.³⁵ Prolatiivimuodot näyttäisivät olevan lähes yksinomaan *tt*:llisiä, ainoastaan yhdellä puhujalla esiintyi *ts*:llinen *lävitse* ja kahdella puhujalla *ts*:llinen *ylitse*. (mts. 212–216.) Kaiken kaikkiaan Mustanojan huomiot näyttäisivät pääpiirteittäin mukailevan Rautasen tuloksia ainakin prolatiivien osalta. Tämä tarkoittaisi myös sitä, että ennusteen epäonnistuminen saa lisää tukea. On kuitenkin huomattava, että Mustanojan aineisto on lähes sama kuin Rautasella³⁶. Mikäli haastateltavien määrän vähentyminen vaikuttaa Rautasella tuloksiin merkittävästi, tekee se sitä myös Mustanojalla.

Olisi kuitenkin ennen aikaista syyttää ennusteen epäonnistumisesta ainoastaan aineistojen eroja. On todennäköistä, että haastateltavien määrän väheneminen 72:sta 29:ään on vaikuttanut jollain tavalla tuloksiin, mahdollisesti merkittävästikin, mutta on käytännössä mahdotonta tietää täsmälleen miten. Sen sijaan ennustetta itseään on mahdollista tarkastella lähemmin.

Jonninen-Niilekselän aineistossa ensimmäinen sosiaaliryhmä suosii *ts*:ää sekä prolatiiveissa että kaksivartaloisissa *-itse-* ja *-tse-* verbeissä (1980: 74–75, 78). Koska *tt* on yleistynyt, voidaan todeta, että muutos näyttäisi siis kulkeneen alhaalta ylöspäin. Onkin erittäin mielenkiintoista lukea Jonninen-Niilekselän kirjoittavan, että prolatiivissa *ts* on lisääntymässä ja muutoksen suunta on ylhäältä alaspäin (mts. 75). Jonninen-Niilekselän näkemys näyttäisi prolatiivien osalta perustuvan pitkälti hänen sivulla 75 esittämäänsä taulukkoon 24. Taulukon perusteella Jonninen-Niilekselän tulkinta on ymmärrettävissä, sillä taulukkoa on mahdollista lukea niin, että muutos on lähtenyt liikkeelle I sosiaaliryhmästä ja levinnyt jo osittain kolmannen sosiaaliryhmän keski-ikäisiin ja nuoriin naisiin. Nähdäkseni taulukko on kuitenkin monitulkintainen. Ensinnäkin huomiota herättää se, että miehet käyttävät prolatiiveja enemmän kuin naiset. Myös Rautanen (1999: 66) on pannut tämän merkille. Toiseksi nuoret näyttäisivät käyttävän suhteellisesti vähemmän prolatiiveja kuin

35 Tämä huomio on yhtenäinen Jonninen-Niilekselän tulosten kanssa (ks. Jonninen-Niilekselä 1980: 79).

36 Mustanoja on lisännyt omaan aineistoonsa yhden vuonna 1998 uudestaan haastatellun puhujan, joten hänellä puhujia on yhteensä 30 (ks. Mustanoja (2011: 14–16).

vanhemmat – poislukien III sosiaaliryhmän nuoret miehet, joilla esiintymiä on yllättäen kaikkein eniten. Myös Paunosen (1995a [1982]: 69) aineistossa nuoret käyttävät vähemmän prolatiiveja ja suosivat sen sijaan lyhyitä postpositioita (esim. *läpi*, *ohi*, *yli*, *ali*). Prolatiivien käytön ikäryhmittäinen väheneminen saattaisikin merkitä prolatiivien kokonaisesiintymien supistumista. Rautasen (1999: 66) aineiston perusteella tämä ei kuitenkaan pidä paikaansa, vaan prolatiivien määrä on uudemmassa aineistossa kasvanut huomattavasti. Kolmanneksi kolmas sosiaaliryhmä käyttää enemmän prolatiiveja kuin ensimmäinen sosiaaliryhmä. *ts* : *tt* vaihtelu onkin mahdollista nähdä enemmänkin sosiaaliryhmittäisenä vaihteluna kuin muutoksena *ts*:n suuntaan. Neljänneksi ja ehkä tärkeimmäksi erot esiintymien välillä ovat loppujen lopuksi melko pieniä. Kolmannen sosiaaliryhmän nuorilla naisilla *ts*:ää on 4 esiintymää ja *tt*:tä 5. Saman sosiaaliryhmän keski-ikäisillä naisilla esiintymät ovat 6–3 *tt*:n hyväksi. Kertovatko nämä erot todella siitä, että *ts* on yleistymässä? Olisihan yksi mahdollinen tulkinta myös se, että *tt* on yleistymässä. Nähdäkseni ainoat todella selvät tapaukset ovat III sosiaaliryhmän miehet ja vanhat naiset, joilla *tt* on selkeästi hallitseva variantti.

Verbien kohdalla (Jonninen-Niilekselä 1980: 79, taulukko 27) tilanne on samankaltainen sikäli, että I sosiaaliryhmä suosii *ts*:ää. III sosiaaliryhmä ei kuitenkaan kallistu selkeästi *tt*:n kannalle kuten prolatiivien kohdalla vaan *ts* on suositumpi – tosin hienoisesti. III ryhmän nuoret taas suosivat *tt*:tä (esiintymät 4–1 *tt*:n hyväksi). Merkillisesti Jonninen-Niilekselä kuitenkin toteaa III sosiaaliryhmän nuorten välttävän murteellista varianttia (mts. 79). Taulukon 27 perusteella tämä ei nimittäin pidä paikaansa, vaan tilanne on juuri päinvastoin: III sosiaaliryhmän nuorilla *ts*:ää on vain 1 esiintymä. Muutenkin ensimmäinen sosiaaliryhmä käyttää kaksivartaloisia *-itse-* ja *-tse-* verbejä yli kaksi kertaa enemmän kuin III sosiaaliryhmä (52 esiintymää I:llä ja 25 III:lla). Jonninen-Niilekselän aineiston perusteella *-itse-* verbien käyttö on siis hyvin sosiaalisesti määräytynyttä ja lisäksi suurin osa esiintymien kokonaisedustuksesta on *ts*:ää.

Asetettu ennuste *tt*:n leksikaalistumisesta on nähdäkseni melko hataralla pohjalla. Prolatiivien kohdalla Jonninen-Niilekselän tulkinta voidaan ymmärtää ja se on mahdollisesti hyväksyttävissäkin, mutta kilpailevia tulkintatapoja on tarjolla ja loppujen lopuksi erot esiintymien välillä ovat niin pieniä, että ennuste ei saa kovinkaan paljoa tukea. *-itse-* verbien kohdalla Jonninen-Niilekselän tulkinta puolestaan on jopa väärä. Ei saa kuitenkaan unohtaa, että ennusteen asettamiseen on vaikuttanut myös yleis- ja helsinkiläispuhekielessä nähty leksikaalistumistendenssi. Koska Jonninen-Niilekselä näki myös MA-infinitiivin illatiivin kohdalla helsinkiläispuhekielen vaikuttavan Tampereen puhekieleen, voisi ehkä olettaa, että leksikaalistumistendenssin havaitseminen helsinkiläispuhekielessä on saattanut vaikuttaa merkittävästikin ennusteen asettamiseen. Kaiken kaikkiaan ennusteen asettamiselle on ollut

tulkinnosta johtuen jonkinlaiset perusteet, mutta tulkintojen lähempi tarkastelu osoitti niiden puutteet. Täten ennusteen paikkansapitämättömyys ei ole mielestäni yllättävää.

On ehkä aiheellista vielä avata hiukan leksikaalistumista. Yleensä leksikaalistumisella tarkoitetaan jonkin ilmauksen itsenäistymistä uudeksi lekseemiksi ja täten osaksi kielen leksikkaa. Esimerkiksi johdokset voivat leksikaalistua vartaloon niin, ettei kielenkäyttäjää enää kykene erottamaan morfeemeja toisistaan. Karlssonin (1998 [1976]: 91) mukaan tällaisia ovat mm. sanat *järjestää* ja *järjestelmä*. Toinen esimerkki leksikaalistumisesta on adverbien erkaantuminen nomineista omiksi lekseemiksi (Anttila 1989a [1972]: 151). Jonninen-Niilekselän asettamassa ennusteessa leksikaalistumisen kohteena on konsonanttiyhtymä *tt*. Olen käsitellyt ennustetta ikään kuin olisi ongelmattomasti puhua konsonanttiyhtymän leksikaalistumisesta. Näin asia ei kuitenkaan ole, sillä konsonanttiyhtymä ei voi leksikaalistua ainakaan siinä mielessä kuin mitä leksikaalistumisella yleensä tarkoitetaan. Toisaalta esimerkiksi Anttila (ibid.) sanoo leksikaalistumisen tarkoittavan kaikkia niitä tapauksia, joissa kielellinen elementti tai muoto erkaantuu kieliopin produktiivisista säännöistä. Nähdäkseni kyse olisi tällöin siitä, että *tt* kivettyisi joihinkin tiettyihin lekseemeihin. Tästä esimerkki olisi *tt*:n leksikaalistuminen sanaan *seitsemän*. Rautanen ei näe omassa tutkimuksessaan merkkejä *tt*:n leksikaalistumisesta, mutta toteaa (1999: 62) sen sijaan *ts*:n leksikaalistuneen nuoremmilla puhujilla pitkälti pronominiin *itse*. Tämä tuo hyvin ilmi ennusteen paikkansapitämättömyyden, sillä mikäli ennusteen mukaista muutosta olisi ollut havaittavissa, voisi ajatella sen näkyvän juurikin lekseemissä *seitsemän* tai sen johdoksissa. Tästä ei kuitenkaan näy merkkejä.

Viimeisenä käsiteltävänä kohtana on ennuste *tt* : *t* vaihtelun ikäryhmittäisestä lisääntymisestä, jossa *tt* tarkoittaa murteellista ja *t* helsinkiläistä varianttia. Mustanoja toteaa aineiston yleiskuvan tukevan ennustetta tämän vaihtelun yleistymisestä. Hän perustaa näkemyksensä *tt*:n ja *t*:n vahvistumiseen sekä samanaikaiseen *ts*:n heikentymiseen. (Mustanoja 2011: 188.) Rautasen tuloksissa *t* on niin ikään vahvistunut. Kokonaistuloksissa näkyy myös *tt*:n vahvistumista ja *ts*:n heikkenemistä mutta tämä pitää oikeastaan vain paikkansa vanhemman ikäryhmän kohdalla. Nuorilla kehitys on puolestaan ollut pikemminkin päinvastaista. (Rautanen 1999: 55, 62, 65.) Mustanojan idiolektitason tuloksissa puolestaan ei ole havaittavissa selkeää muutosta *tt*:n vahvistumisen tai *ts*:n heikentymisen suuntaan (2011: 214). Näiden osittain ristiriitaistenkin tulosten johdosta on ehkä aiheellista pohtia sitä, mitä Mustanojan ehdottama ennuste itse asiassa tarkoittaakaan. Ennusteessa *tt*:llä viitataan murteelliseen varianttiin ja *t*:llä helsinkiläiseen varianttiin. Ongelma on siinä, että miten ennuste tulisi todeta onnistuneeksi tai epäonnistuneeksi? Yhtäältä voisi olettaa, että ennuste vaatisi toteutuakseen sekä *tt*:n että *t*:n vahvistumisen. Toisaalta jo pelkästään *ts*:n heikentymisen voisi ajatella käänteisesti tarkoittavan

samaa. Entä jos pelkästään *tt*:n todettaisiin vahvistuneen, tarkoittaisiko tämä ennusteen osumista oikeaan? Tai jos vaikka oletetaan, että sekä *tt* että *t* vahvistuvat mutta *tt* ensisijaisesti *ts*:n kustannuksella ja *t* lähinnä tietyissä lekseemeissä – pitääkö ennuste tällöin paikkansa? Ei ole sattumaa, että viimeinen esimerkki muistuttaa todellista tuloksissa nähtävää tilannetta. Ennusteen ongelma on sen epätäsmällisyys. Mustanojan tulosten perusteella sen voidaan sanoa osuvan lievästi oikeaan. Rautasen tuloksissa *ts*:n nousu nuorilla puolestaan tekee ennusteesta paikkansapitämättömän.

3.3.4 *nk*-yhtymän vaihteluton *ηk*

Kettusen murrekartastossa (1981 [1940]: kartta 51) Tampere sijoittuu *ηk* : *ηη* vaihtelun ja vaihtelemattoman *ηk* : *ηk* :n välimaastoon. Näistä vaihtelu on todennäköisesti alueelle vanhastaan ominainen, kun taas vaihteluton *ηk* olisi nuorempi ilmiö (ks. Virtaranta 1946: 87–88; Rapola 1990 [1947]: 80; Jonninen-Niilekselä 1980: 85; Mustanoja 2011: 218–219). Tampereen puhekielessä *nk*-yhtymän vaihtelua on tutkinut Jonninen-Niilekselä (1980: 85–96; 1982c: 134–139). Sittenmin aiheeseen on palannut Mustanoja reaaliaikatuksellaan (2011: 216–237).

Jonninen-Niilekselän mukaan *nk*-yhtymän astevaihtelu *ηk* : *ηη* on Tampereen puhekielessä yleisempi kuin vaihtelematon *ηk* : *ηk*. Kokonaisedustuksesta 81,3 prosenttia on vaihtelunalaisia ja 17,3 prosenttia vaihtelemattomia. Vaihtelemattoman variantin edustus jakautuu sosiaaliryhmittäin siten, että se on yleisempi III sosiaaliryhmällä kuin ensimmäisellä ja ikäryhmittäin siten, että se on yleisempi vanhoilla ja keski-ikäisillä kuin nuorilla. I sosiaaliryhmän vanhoilla ja keski-ikäisillä suurin osa tapauksista esiintyy suurifrekvenssisissä *helsinki*- ja *kaupunki*-lekseemeissä. Kaikkein yleisin se on III sosiaaliryhmän vanhoilla naisilla. Vaihtelemattoman variantin ikäkausittaisen jyrkän vähenemisen myötä Jonninen-Niilekselä päätyy ennustamaan muotopiirteen katoamista. (Jonninen-Niilekselä 1980: 85–90.)

Mustanojan tilastollisen analyysin perusteella näennäisaikaennuste ei yhteisötasolla kuitenkaan toteudu. Samoin idiolektitasolla tilannetta leimaa vahva muuttumattomuuden tunne. Mustanoja kuitenkin huomauttaa, että ainoastaan kahdella puhujalla vaihteluton *ηk* on varianteista hallitsevana. Heidän esiintymänsä kattavatkin merkittävän osuuden variantin kokonaisedustuksesta. Mustanoja luokittelee nämä kaksi puhujaa stabiileiksi murteellisen variantin suosijoiksi ja toteaa heidän ja heidän kaltaistensa ylläpitävän tehokkaasti *ηk*:n säilymistä puheyhteisössä. Samalla näiden puhujien vaikutuksesta variantti pysyy myös muiden puhujien resurssissa. Mustanoja kuitenkin sanoo, että näiden kahden puhujan poisjäänti tutkimuksesta vaikuttaisi tuloksiin siten, että vaihteluttoman variantin osuus jäisi vähäiseksi ja jopa väheneväksi. Edelleen hän arvelee, että

näin saattaakin olla tapahtumassa, sillä molemmat kyseisistä puhujista kuuluvat iäkkäämpien puhujien joukkoon. (Mustanoja 2011: 233–236.)

Mustanojan liite 5 (2011: 404) kuvaa hyvin tilannetta. Ainostaan puhujilla 1 ja 9 (Mustanojan tutkimuksessa Paavo ja Kalevi) vaihtelematon *ηk* on selkeästi vallitsevana varianttina. Muilla puhujilla *ηk*:ta esiintyy paikoitellen muttei koskaan molemmilla vuosikymmenillä vahvimpana varianttina. Suurimmalla osalla puhujista *ηk*:ta ei esiinny lainkaan tai mahdollisesti vain yksi esiintymä toisessa aineistossa. Kokonaisvaikutelma liitteestä 5 tukeekin hyvin Mustanojan arviota siitä, että mikäli Paavo ja Kalevia ei olisi joukossa, näyttäytyisi vaihtelemattoman *ηk*:n käyttö vähäisenä ja todennäköisesti vähenevänä. Lisäksi täytyy ottaa huomioon, että kuten Mustanoja toteaa alaviitteessä 199 (mts. 223), hänen uudemmassa aineistossaan ei ole mukana uutta nuorten ryhmää, mikä selkeimmin näyttäisi ennusteen paikkansapitävyyden. Toisaalla (mts. 235) Mustanoja sanookin, että olisi mielenkiintoista selvittää, löytyisikö myös nuoremmasta polvesta Paavon ja Kalevin kaltaisia *ηk*:n suosijoita. Valitettavasti tähän kysymykseen on näiden aineistojen pohjalta mahdotonta saada vastausta.

Kaiken kaikkiaan ennusteen paikkansapitävyyden arviointi on tässä tapauksessa melkoisen vaikeaa. Yhtäältä tilanne on se, että Mustanojan tuloksissa ei näy muutosta *ηk*:n vähenemisen suuntaan, mikä tarkoittaisi ennusteen paikkansapitämättömyyttä. Toisaalta kun otetaan huomioon kokonaistulosten taakse piiloutuvat tekijät eli esiintymien keräytyminen kahdelle iäkkäälle puhujalle ja uuden nuorten ryhmän poissaolo, vaikuttaisi ennuste enemmän osuvalta. Tuntuisi kuitenkin erikoiselta sanoa ennusteen osuvan oikeaan, kun tuloksissa ei ennusteen mukaista liikettä ole näkyvissä. Tästä huolimatta on muistettava, että ennuste tehdään tietyssä ajassa ja tietyn aineiston pohjalta ja sillä viitataan yleensä epämääräisesti tulevaisuuteen. Reaaliaikatuutkimus puolestaan sulkee tämän viittauksen yhtenäiseksi aikakokonaisuudeksi mutta se tekee sen satunnaisessa ajankohdassa. Täten tilanne on hiukan samanlainen kuin MA-infinitiivin illatiivien kohdalla eli on hyvinkin mahdollista, että ennuste vaatii vain lisää aikaa toteutuakseen. Toisaalta sekin on tässä tapauksessa mahdollista, että jo eri puhujista koostuva aineisto näyttäisi ennusteen toteen. Nähdäkseni tämän voisi luokitella suhteellisen todennäköiseksi. Toinen vaihtoehto olisi ehkä se, että Mustanojan arvelu nuoremman polven *ηk*:n suosijoista kävisi toteen. Tällöin ennuste ei osuisi oikeaan vaan vaihteluton variantti jäisi elämään kieliyhteisössä vielä ainakin seuraavan sukupolven yli.

3.3.5 Jälkitavujen *eA-*, *OA-*, *UA-* ja *iA-*vokaaliyhtymien assimiloituminen

Monissa suomen murteissa esiintyy jälkitavuisia pitkä vokaali kirjakielen vokaaliyhtymän sijaan.

Täten sanotaan esimerkiksi *lukee pro lukea* tai *korkee pro korkea*. Laaja-alaisinta tällainen assimiloituminen on *eA*- ja *OA*-yhtymissä. *UA*- ja *iA*-yhtymien pitkävokaalisia muotoja esiintyy huomattavasti pienemmällä alueella, lähinnä Etelä- ja Lounais-Suomessa ja kaakkoismurteissa. Nykyään pitkävokaalistumistendenssi *UA*- ja *iA*-yhtymien kohdalla liitetään etenkin nuorten puheeseen (Mielikäinen 1982: 286; ks. myös Kurki 2005: 183 ja siinä mainitut lähteet). Hämmäläismurteissa ja Tampereen puhekielessä esiintyy vanhastaan juuri *eA*- ja *OA*-yhtymien assimilaatiota. Sen sijaan *UA*- ja *iA*-yhtymät esiintyvät lähes järjestäen assimiloitumattomina. (Kettunen 1981 [1940]: kartat 191 ja 194; Rapola 1990 [1947]: 86, 116, 121–122; 1966: 414–415, 424–425; Antila 1982: 83; Antila-Bamichas 1989: 14–15; Rautanen 1990: 22; Mustanoja 2011: 237–242.)

Tampereen puhekielessä jälkitavujen *A*-loppuisia vokaaliyhtymiä on tutkinut vuoden 1977 aineistosta Ulla Antila (myöh. Antila-Bamichas) (1982: 83–95; 1989) ja myöhemmin Marianne Rautanen (1990:22–49) sekä Liisa Mustanoja (2011:237–258) reaaliaikatuksillaan.

Antilan tutkimuksen mukaan *eA*-yhtymän esiintymistä pitkävokaalisia *ee*-muotoja on 82 prosenttia. I sosiaaliryhmässä kirjakieliset muodot ovat tavallisempia kuin III sosiaaliryhmässä, mikä on Antilan mukaan odotuksenmukaista. Murteen mukaista pitkävokaalista muotoa esiintyy kuitenkin kaikilla haastatelluilla, myös I sosiaaliryhmään kuuluvilla. Sen sijaan kirjakielisiä muotoja puuttuu 12 puhujalta, joista yhdeksän on nuoria. Molemmissa ryhmissä nuoret puhuvat muutenkin murteellisemmin kuin vanhemmat. Antila toteaa pitkävokaalisten *ee*-muotojen suosimiseen nuorten keskuudessa vaikuttavan hämmäläismurteen lisäksi helsinkiläisten nuorten puhekielen. *OA*-yhtymän pitkävokaalisia *oo*- ja *öö*-muotoja on 78 prosenttia esiintymistä. Sosiaali- ja ikäryhmittäinen jakauma muistuttaa paljolti *eA*-yhtymän jakaumaa kuitenkin sillä erotuksella, että *OA*-yhtymän kohdalla sosiaaliryhmien välinen ero on suurempi. Nuoret ovat jälleen ikäryhmistä murteellisimpia, tosin I sosiaaliryhmän nuoret käyttävät yli 10 prosenttiyksikköä enemmän kirjakielisiä muotoja kuin III sosiaaliryhmän nuoret. *UA*-yhtymän esiintymät ovat lähes kauttaaltaan kirjakielen mukaisia, pitkävokaalisia tapauksia on ainoastaan yhdeksäntoista kappaletta 1506:sta *UA*-yhtymän esiintymästä. III sosiaaliryhmässä pitkävokaalisia muotoja on 13 kappaletta, I sosiaaliryhmässä 6 kappaletta. Suurin osa pitkävokaalisista muodoista esiintyy nuorilla (12 kappaletta). Keski-ikäisillä esiintymiä on 6 ja vanhoilla yksi ainoa, jonka Antila-Bamichas sanoo olevan lisäksi tulkinnanvarainen. Eniten pitkävokaalisia muotoja esiintyy III sosiaaliryhmän nuorilla naisilla. *iA*-yhtymän pitkävokaalisia muotoja on 72 kappaletta, mikä tosin kattaa vain vajaan yhden prosentin kaikista *iA*-yhtymän esiintymistä. Sosiaali- ja ikäryhmittäinen jakauma on hyvin samankaltainen kuin *UA*-yhtymän kohdalla: III sosiaaliryhmällä ja nuorilla on enemmän pitkävokaalisia muotoja kuin I sosiaaliryhmällä ja vanhemmilla. III sosiaaliryhmän nuorilla naisilla

esiintymiä on jälleen eniten. Antilan mukaan hämäläismurteille vieraat *UA-* ja *iA-*yhtymien pitkävokaaliset muodot ovat helsinkiläispuhekielen vaikutusta³⁷. (Antila 1982: 84–92; 1989: 21–23, 52–53, 75–77, 85–87.)

Mustanoja sanoo, ettei Antila esitä tutkimuksensa perusteella näennäisaikaennustetta vokaaliyhtymien assimiloitumisen kehityksestä. Mustanojan mukaan voidaan kuitenkin olettaa, että pitkävokaalisten muotojen kokonaisedustus voi vielä jonkin verran kasvaa. Tämän aiheuttaisi yhtäältä vanhempien, vokaaliyhtymiä suosivien ikäluokkien luonnollinen poistuma ja toisaalta nykypuhesuomessa havaittavissa oleva vokaaliyhtymien assimiloitumistrendi.³⁸ (Mustanoja 2011: 246.) Mustanojan näkemys siitä, ettei Antila esitä ennustetta pitää kuitenkin vain puoliksi paikkansa. *OA-*yhtymän käsittelyn yhteydessä Antila nimittäin toteaa tulosten viittaavan pitkävokaalisen variantin yleistymiseen (1989: 54). *eA-*yhtymän kohdalla Antila ei käsittääkseni näin tee. Ennusteen *OA-*yhtymän pitkävokaalisen muodon vahvistumisesta voitaisiinkin olettaa olevan varmemmalla pohjalla kuin *eA-*yhtymän ennusteen. Tosin Mustanoja toteaa *eA-*yhtymän ja *OA-*yhtymän kulkevan Tampereen puhekielessä käsi kädessä ja pohtii myös sitä vaihtoehtoa, ettei käsitelisi yhtymiä toisistaan irrallaan lainkaan. Yhtymien puhujakohtaisissa edustuksissa näyttää kuitenkin olevan sen verran eroa, että hän päätyy käsittelemään niitä erillään, kuten aiemmissakin tutkimuksissa on tehty. (Mustanoja 2011: 242–243.)

iA- ja *UA-*yhtymien kohdalla Antila sanoo pitkävokaalisten muotojen leviävän Tampereen nuorten puhekielessä nuorisokulttuurin välityksellä. Hän kuitenkin huomauttaa useaan otteeseen, että *ii-*, *uu-* ja *yy-*loppuiset muodot ovat nähtävästi jo saaneet nuorisokielen leiman, minkä vuoksi ne herättävät helposti huomiota. Antila näkeekin pitkävokaalisten muotojen leimautumisen hidastavan tai jopa estävän muotojen leviämisen yhteisön keski-ikäisten ja vanhojen keskuuteen. (Antila 1982: 93; 1989: 102, 136.)

Rautasen reaaliaikaturkimuksen perusteella ennusteet *eA-* ja *OA-*yhtymien pitkävokaalisten muotojen vahvistumisesta osuvat oikeaan. *ee-*muodot ovat lisääntyneet 5,5 prosenttiyksikköä ja *OO-*muodot 7,8 prosenttiyksikköä. (Rautanen 1999: 26.) Molemmissa tapauksissa vahvistumisen määrät voitaisiin mielestäni hyvin laskea Mustanojan ”jonkin verran” -määrällistämiseen, mikä kertoo ennusteen pitäneen hyvin paikkansa. Lisäksi *OO-*muotojen suuremman kasvun voi nähdä osoituksena yllä mainitusta *OA-*yhtymän ennusteen paremmasta osuvuudesta. Mustanojan tulokset ovat yhteisötasolla yhtenevät Rautasen tulosten kanssa *OA-*yhtymän osalta, nousua on 4,5 prosenttiyksikköä. Sen sijaan *eA-*yhtymässä Mustanoja ei yhteisötasolla näe muutosta vaan

37 Helsinkiläispuhekielestä ks. esim Lappalainen (2004: 85–86).

38 *A-*loppuisten vokaaliyhtymien assimiloitumistendenssi yleistyvänä puhekielisyytenä, ks. esim. Mantila (2004: 326–327); Kurki (2005: 180–181).

yleiskuva tilanteesta on hyvin muuttumaton.³⁹ Idiolektitasolla molemmissa yhtymissä on taas havaittavissa toisistaan poikkeavaa liikettä. Molempien yhtymien kohdalla kaksi kolmasosaa puhujista on stabiileja pitkävokaalisten muotojen suosijoita, kun taas yksi kolmasosa puhujista kattaa myös kirjakielisen mallin suuntaan kieltänsä muuttaneita puhujia. *eA*-yhtymän kohdalla mukaan on sattunut myös yksi sellainen puhuja, jolla vokaaliyhtymävariantti on molemmilla vuosikymmenellä vallitseva. (Mustanoja 2011: 247, 257–258.) Antilan ehdottama ja Mustanojan tukema ennuste *OO*-muotojen vahvistumisesta on myös Mustanojan tulosten perusteella onnistunut. Sen sijaan *ee*-muotojen kohdalla ennuste ei Mustanojan tulosten perusteella pidä paikkaansa.⁴⁰ Jokseenkin erikoisesti Mustanoja toteaa asettamansa ennusteen paikkansapitämättömyyden olevan odotuksenmukaista. Mustanojan näkemys perustuu siihen, että pitkävokaaliset muodot eivät ole puhujilla yksinomaisia vaan mukana on noin 10 prosentin verran vokaaliyhtymiä. Koska aiemmassa aineistossa *ee*-muotojen edustus lähentelee 90 prosenttia, ei ole yllätys, ettei pitkävokaalisten muotojen asema ole vahvistunut. (Mustanoja 2011: 246–247.) Tässä valossa Mustanojan ehdottama ennuste aiheuttaa lievää hämmästelyä. Tosin täytyy muistaa, että myös vokaaliyhtymien 10 prosentin edustuksen säilyminen on hypoteesi. Tästä huolimatta, mikäli ennuste *ee*-muotojen vahvistumisesta olisi pitänyt paikkansa, olisi myös se ollut odotuksenmukaista. Voitaneen siis sanoa, että ennusteessa on lievää epäselvyyttä.

Antilan asettama ennuste *iA*- ja *UA*-yhtymien pitkävokaalisten muotojen hitaasta tai estyneestä leviämistä näyttäisi Rautasen tulosten perusteella osuvan oikeaan. Prosenttilukuja vertailemalla edustuksessa on havaittavissa jopa pientä laskua, mutta Rautanen sanoo esiintymien ja muutosten olevan niin pieniä, ettei niillä ole tilastollista merkitsevyyttä. (Rautanen 1999: 26, 45.) Mustanoja ei omassa tutkimuksessaan käsittele *iA*- ja *UA*-yhtymiä mutta toteaa alaviitteessä pitkävokaalisten varianttien osuuden jäävän pieneksi. Hän lisää, että 2000-luvun nykytamperelaisten koululaisten puheessa esiintyy toistuvasti *käsii*- ja *kouluu*-tyyppisiä variantteja. Mustanojan omaan aineistoon ei kuitenkaan kuulu alle 20-vuotiaiden ikäluokkaa edustavia. (Mustanoja 2011: 238.) On huomattava, että Rautasen ja Mustanojan aineisto on sama lukuunottamatta yhtä puhujaa, joten myöskään Rautasella ei ole mukana uutta nuorten ryhmää, joka selkeimmin toisi esiin nykytilanteen. Onhan mahdollista, että *iA*- ja *UA*-yhtymien pitkävokaaliset muodot ovat vuosikymmenten välillä vahvistuneet nuorten puheessa, vaikka ne eivät näyttäisi kovinkaan helposti leviävän vanhempien ikäryhmien puheeseen. Esimerkiksi Antila toteaa *ii*- ja *UU*-muotojen kelpaavan tutkimuksensa aikoihin jo muun muassa otsikko- ja mainoskieleen ja jopa

39 *eA*-yhtymän pitkävokaaliset muodot ovat Mustanojan tulosten mukaan itse asiassa heikentyneet puoli prosenttiyksikköä mutta luku on niin pieni, ettei tilanteessa voi Mustanojan mukaan puhua muutoksesta (2011: 247).

40 En lähde tässä tarkastelemaan syvemmin syitä sille, miksi Rautasen ja Mustanojan tulokset eroavat toisistaan. Yksi mahdollisuus on kuitenkin jo yllä esille tullut aineiston rajausta, toinen puolestaan käytetyt tilastolliset menetelmät. Lisäksi on huomattava, että edellinen on pro gradu -tutkielma, kun taas jälkimmäinen on väitöskirja.

mainitsee *Iso vaalee* -elokuvan ja *Musta makee* -lakritsipatukan (Antila 1989: 136).

3.3.6 Jälkitavujen *i*-loppuisen diftongin jälkikomponentin kato

Hämäismurteisiin kuuluu vanhastaan painottoman tavun *i*-loppuisen diftongin jälkikomponentin kato. Tätä tapahtuu myös sellaisissa tapauksissa, joissa seurauksena on merkityksen monitulkintaisuus. Näin *pellolla* voi tarkoittaa sekä yksikköä että monikkoa ja *sanon* sekä preesensia että imperfektiä. (Kettunen [1940] 1981: kartta 207; Rapola [1947] 1990: 121; Mustanoja 2011: 260.)

Jälkitavujen *i*-loppuisia diftongeja on Tampereen puhekielessä tutkinut Liisa Mustanoja (2011: 258–281). Aiempaa, 1970-luvun aineistoon perustuvaa tutkimusta Tampereen puhekielestä ei ole saatavilla. Vanhempien hämäläismurteita käsittelevien tutkimusten ja muualta Suomesta⁴¹ saatujen tietojen perusteella kysessä on kuitenkin hyvin vakaa ja puhujia vähän erotteleva piirre. Mustanojan pyrkimyksenä on selvittää, pitääkö tämä oletus paikkansa. (Mustanoja 2011: 261, 279.) Otin itse tämän muotopiirteen mukaan käsittelyyn, sillä ennusteen kannalta siinä on kyse hyvin samantapaisesta tilanteesta kuin alla käsitellyssä diftongien avartumisessa eli tilanteen muuttumattomuudesta.

Mustanojan tulokset ovat pääosin odotuksenmukaisia, sillä idiolektitasolla *i*-loppuiset diftongit näyttäytyvät kohtuullisen stabiilina piirteenä. Mustanoja kuitenkin huomauttaa, että *i*-loppuiset diftongit erottelevat puhujia siinä missä muutkin Mustanojan tutkimuksessa käsitellyt piirteet. Suurimmalla osasta puhujia kato-edustus on hallitsevassa asemassa mutta samalla yhdelläkään kato ei esiinny ainoana varianttina. Yhdellä puhujalla säilymämuoto on hallitsevassa asemassa ja samoin yhdellä puhujalla kadon ja säilymämuodon edustus on jokseenkin yhtä suurta. Mustanojan mukaan jokseenkin yllättävää suhteessa vanhoihin hämäläismurteesta tehtyihin tutkimuksiin ja nykysuomalaisen puhekielen kehityslinjoihin on säilymämuodon vankka 15 prosentin kokonaisedustus molemmilla vuosikymmenillä. Poikkeuksena tästä yleiskuvasta on kuitenkin lekseemi *semmoinen*, joka esiintyy lähes yksinomaan kato-muodossaan kaikilla puhujilla (Mustanoja 2011: 261–263, 271–272, 279–281.)

Mustanojan tulosten perusteella ennuste tilanteen muuttumattomuudesta pitää hyvin paikkansa.⁴² Tämä ei ole niinkään yllättävää, sillä kyse on melko hyvin vakiintuneesta piirteestä. Esimerkiksi Mantila luokittelee *i*-loppuisten diftongien katomuodon yleiseksi ja neutraaliksi puhekielen piirteeksi (2004: 325–326).

41 Ks. Paunonen (2005b; 2008 [2006]: 42, 68-90) ja Mantila (2004: 325–326).

42 Tosin idiolektitasolla voidaan havaita liikettä, mutta tämä on Mustanojan mukaan melko vähäistä (ks. Mustanoja 2011: 280).

3.3.7 Diftongien avartuminen

Yksi suomen länsi- ja itämurteita erotteleva olennainen piirre on diftongien avartuminen. Lännessä kuulee avarampaa *nuari*-muotoa, kun taas itämurteissa kirjakielen mukaista *nuori*-muotoa. Tampereen puhekielelle ja suurimmalle osalle hämäläismurteiden aluetta on ominaista juuri diftongien avartuminen. Avartuminen on kuitenkin jatkumoluonteista, joten variantit eivät muutu toiseksi hyppäyksittäin vaan yleensä esiintyy erilaisia välimuotoja. Tämä tarkoittaa myös sitä, että tutkijan omalla murretaustalla ja tutkijan tekemillä rajanvedoilla on vaikutusta saatuihin tuloksiin. Pisimmälle avartuneisuudessa ovat ehtineet Tampereen, Forssan ja Porin seudut. (Kettunen 1981: kartta 155, Rapola 1966: 360; 1990: 59–60, 116, 121; Salonen 1982a: 27, 31–32; 1982b: 97–98; Mustanoja 2011: 282.) Tampereen puhekielessä diftongien avartumista on tutkinut Marja Salonen (1982a; 1982b: 97–119) ja myöhemmin Liisa Mustanoja (2011: 281–306) reaaliaikatuutkimuksellaan.

Salonen tarkastelee tutkimuksissaan *uo*-, *yö*- ja *ie*-diftongien avartumista. *ie*-diftongia hän tarkastelee erikseen etu- ja takavokaalisessa asemassa. Käsittelemistään diftongeista *uo*-diftongin edustus on suurin (4228 esiintymää) ja takavokaalisessa asemassa esiintyvän *ie*-diftongin pienin (285 esiintymää). Salosen mukaan diftongien avartumista esiintyy kaikissa ryhmissä. Edustus jakautuu sosiaaliryhmittäin siten, että kolmannessa sosiaaliryhmässä avartuminen on yleisempää kuin ensimmäisessä kaikkien diftongien kohdalla. Sen sijaan ikäryhmittäinen jakauma on pirstaleinen ja vaihtelee eri diftongien välillä. Esimerkiksi *uo*-diftongin kohdalla avartuneita diftongeja on eniten III sosiaaliryhmän vanhoilla, kun taas etuvokaalisessa asemassa olevan *ie*-diftongin kohdalla avartumista tavataan eniten III sosiaaliryhmän nuorilla. Muutenkin ikäryhmittäiset erot sosiaaliryhmien sisällä vaikuttavat melko pieniltä. Salonen toteaaakin, ettei avartumiselle voi ikäryhmien perusteella osoittaa mitään tiettyä suuntaa. Niin ikään sukupuolten välillä esiintyy paljon vaihtelua eri diftongien ja sosiaaliryhmien välillä niin, ettei selvärajaisia ryhmiä pääsee syntymään. Kaiken kaikkiaan yksittäisten puhujien välillä esiintyy melkoisesti vaihtelua. (Salonen 1982a: 51–52, 69–72, 78–80, 86–88, 110–113.)

Salonen ei oman tutkimuksensa pohjalta aseta näennäisaikaennustetta diftongien avartumisen kehityksellä. Mustanojan mukaan Salosen tuloksien pohjalta on kuitenkin todennäköistä, että idiolektien välinen ja myös sisäinen vaihtelu on suurta. Tätä tukevat myös Paunosen (1995: 102–105) ja Nuolijärven (1986: 152) havainnot suurista idiolektikohtaisista eroista diftongien avartumisen suhteen. (Mustanoja 2011: 290–291, 305.)

Mustanojan tilastollisen analyysin saadut tulokset ovat odotuksenmukaisia: puhujakohtainen vaihtelu on suurta eikä selviä puhujaryhmiä ei synny. Yhteisötasolla tilannetta leimaa jälleen vahva

muuttumattomuus. Sen sijaan idiolektitasolla 30 puhujasta 19:llä on havaittavissa muutosta joko avartumattomuuden tai avartuneisuuden suuntaan. Yhteisötason muuttumattomuus kätkee siis alleen idiolektien erisuuntaista ja samalla toisensa poissulkevaa liikettä. Mustanojan mukaan tämä liike on kuitenkin melko pientä, eikä se profiloi puhujia jonkin tietyn variantin suosijoiksi. Kaikilla puhujilla avartuneet diftongit kattavatkin noin 60 prosenttia kokonaisesiintymistä molemmilla vuosikymmenillä.⁴³ (Mustanoja 2011: 291–292, 305.)

Salosen aineistossa ikäryhmittäinen jakauma diftongien avartumisen suhteen on pirstaleinen, minkä vuoksi näennäisaikaennusteen asettaminen muutoksen suunnasta on vaikeaa. Mustanojan ehdottamaa ennustetta idiolektien välisestä ja sisäisestä suuresta vaihtelusta voidaan kuitenkin pitää ennusteena tilanteen muuttumattomuudesta. Toisaalta sitä voidaan pitää myös ennusteena idiolektien välisestä vaihtelusta ja mahdollisesti muutoksesta. Yksittäisten idiolektien kehityksen suuntaa on kuitenkin mahdotonta ennustaa, lukuunottamatta joitain yleisiä tendenssejä. Täten ennusteeksi on nähdäkseni järkevintä lukea juuri tilanteen muuttumattomuus. Tämän muuttumattomuuden sisällä on kuitenkin liikettä, kuten Mustanojan tulokset osoittavat. Huomionarvoista on se, että jo Salosen aineistossa idiolektien välinen ja sisäinen vaihtelu on suurta ja erot kohtuullisen pieniä. Täten on odotuksenmukaista, että myös myöhempi tilanne heijastelee näitä piirteitä. Koska sosiaaliryhmien sisällä ikäryhmittäiset erot ovat pieniä, ei ole myöskään yllätys, että idiolektien sisäiset muutokset ovat pieniä. Mikäli myöhemmässä aineistossa olisi kuitenkin havaittu selkeää yhteisötason muutosta, olisi tätä pidettävänä täysin odotuksenvastaisena.

3.3.8 Yleiskielen *t*:n heikon asteen vastineet *r*, *l*, *ð*, ja kato

Kettusen murrekartastossa (1981 [1940]: kartta 65) Tampereen alueella esiintyy *t*:n heikon asteen vastineina *r* ja *l*. Näistä *l* on vanhempi ja on vielä 1800-luvulla ollut hämäläismurteita yhdistävä piirre. 1900-luvun alkuaikoina *l* korvautui heikkotäryisellä tremulantilla *ð*, josta 1900-luvun puoliväliin tultaessa kehittyi vahvatäryinen *r*. (Rapola 1990 [1947]: 119; Jonninen-Niilekselä 1980: 25–27; Rautanen 1999: 68–69; Mustanoja 2011: 308–309.)

Tampereen puhekielessä *t*:n heikon asteen vastineita ovat tutkineet Jonninen-Niilekselä (1980: 25–59; 1982c: 121–127), Rautanen (1999: 68–84) ja Mustanoja (2011: 307–336). Näiden tutkimusten mukaan Tampereen puhekielessä esiintyy nykyään *t*:n heikon asteen päävastineina *d*, *r*, *ð* ja kato. Rautasella on lisäksi analyysissään mukana *l* ja *t*. Myös Jonninen-Niilekselä ja Mustanoja mainitsevat *t*:n ja *l*:n, mutta eivät käsittele niitä tilastollisesti esiintymien vähyyden takia. Siirtymä-äänteistä Jonninen-Niilekselä mainitsee *j*:n, Rautanen ja Mustanoja *j*:n, *v*:n ja *h*:n.

⁴³ Mustanoja laskee tähän 60 prosenttiin mukaan myös välimuodot (ks. Mustanoja 2011: 292, taulukko 23).

Jonninen-Niilekselän aineistossa yleiskielinen variantti *d* kattaa 54,1 prosenttia esiintymistä ja hämäläismurteellinen variantti *r* 30,8 prosenttia esiintymistä. Tremulanttia *ð*, joka Jonninen-Niilekselän mukaan ilmentää murteellisen ja kirjakielisen tavoiteääntämyksen välistä ristiriitaa, on 8,6 prosenttia esiintymistä. Kato-tapauksia on 6,9 prosenttia esiintymistä.⁴⁴ *t*:n heikkoasteiset vastineet edustuvat sosiaaliryhmittäin niin, että I ryhmä suosii selkeästi *d*:tä (71,2 prosenttia) kun taas III ryhmä kallistuu *r*:n kannalle, tosin ei niin selkeästi (48,4 prosenttia). *ð*:ää on ensimmäisellä sosiaaliryhmällä 6,6 prosenttia ja kolmannella 10,9 prosenttia esiintymistä. Jonninen-Niilekselä tulkitsee tilanteen siten, että I sosiaaliryhmä on varmempi tai tietoisempi kirjakielen ja murteellisen normin käytöstä kuin kolmas sosiaaliryhmä. Katoa on molemmilla molemmilla ryhmillä suurinpiirtein yhtä paljon. Edelleen molemmissa ryhmissä on nuorilla vähiten murteenmukaista varianttia. Nuorilla on myös huomattavasti enemmän katoa kuin muilla ikäryhmillä. Äänneympäristössä Jonninen-Niilekselä tekee jaon vokaalien väliseen asemaan ja *h*:n jälkiseen asemaan. Näissä asemissa *r*:n ja *ð*:n esiintymisprosentit ovat lähes samaa luokkaa. *d*:tä on vokaalien välissä noin 5 prosenttiyksikköä enemmän kuin *h*:n jäljessä. Katoa on puolestaan 6 prosenttiyksikköä enemmän *h*:n jäljessä. Jonninen-Niilekselän mukaan katoa on eniten suurifrekvenssisissä *hd*-numeraaleissa ja *lähden*-verbissä. (Jonninen-Niilekselä 1980: 27–39.)

Jonninen-Niilekselän analyysin perusteella *t*:n heikkoasteisten vastineiden esiintymiseen vaikuttaa yleiskielinen (*d*), murteellinen (*r*) ja helsinkiläispuhekielinen⁴⁵ (kato) malli. Yleiskielisen ja murteellisen mallin hän luokittelee jonkin verran sosiaalisesti erottelevaksi, kun taas helsinkiläispuhekielisen mallin hän näkee korreloivan enemmän iän kanssa, mikä näkyy etenkin nuorten naisten kielessä. *ð*:n Jonninen-Niilekselä näkee ongelmallisena, sillä se voidaan tulkita joko *r*:n ja *d*:n väliäänteeksi tai sitten heikkotäryiseksi *r*:ksi. Jonninen-Niilekselän mukaan *ð* on murteellinen ainakin siinä mielessä, että sen malli on otettu kansankielestä. Täten hänen mukaansa se voitaisiin tulkita heikkotäryiseksi *r*:ksi ainakin joillakin vanhemmilla puhujilla. Nykypuhekielessä sen funktio on Jonninen-Niilekselän mukaan kuitenkin toinen ja ilmentää enemmänkin murteen ja yleiskielen välistä ristiriitaa. Tällöin *ð* voidaan tulkita joko *d*:n tavoitteluksi tai *r*:n välttämiseksi. Lopuksi Jonninen-Niilekselä vielä toteaa, että Tampereella *r*:ää ei pidetä samalla tavalla murteellisena kuin esimerkiksi Helsingissä, jossa *r*:n käyttäjä leimattaisiin heti maalaiseksi⁴⁶. (Jonninen-Niilekselä 1980: 28, 57–58.)

Jonninen-Niilekselä ei tee havaintojensa pohjalta ennusteita *t*:n heikon asteen vastineiden kehityksestä. Mustanojan (2011: 316–317) voi kuitenkin tulkita ehdottavan ennusteeksi sekä *r*-

44 Jonninen-Niilekselä (1980: 28) ei laske katotapauksiin mukaan *tietää*-verbin pikapuhemuotoisia, lyhytvokaalisia *tiä*-muotoja. Näin menettelee myös Rautanen (1999: 69–70). Mustanoja puolestaan käsittelee *tietää*-verbin variaatiota erikseen (ks. Mustanoja 2011: 329–334).

45 Ks. esim. Paunonen (1980: 19).

46 Ks. esim. Paunonen (1980: 17).

variantin että kadon vähentymistä.

Mustanoja toteaa Jonninen-Niilekselän havaintojen pohjalta, etteivät $t:n$ heikon asteen vastineet näytä selkeästi sukupolvittain muutuvalta piirteeltä vaan liittyvän ennemminkin kouluttautumiseen ja työelämään. Katomuotojen hän näkee liittyvän nuoruuteen. Vaikka murteellista r -varianttia esiintyy kaikilla ryhmillä, on sitä vähiten nuorilla. Täten Mustanoja toteaaakin, että selkeimmin ajan kuluessa tapahtuvaa muutosta voi olettaa tapahtuvan juuri r -variantin esiintymisessä. Hetkeä myöhemmin hän sanoo, ettei näennäisaikaennuste r -variantin vähenemisestä käy toteen. Mustanoja ei pidä tätä yllättävänä. Mikäli työelämällä ajatellaan olevan yleiskielistävä vaikutus, selittyy ennusteen paikkansapitämättömyys 1970-luvun työikäisten eläkkeelle siirtymisellä. (Mustanoja 2011: 316–317.) Nähdäkseni ennusteessa on kyse siis siitä, että 1970-luvun nuorten siirtyminen työelämään antaisi aiheutta olettaa, että heidän kielenkäyttönsä yleiskielistyisi $d:n$ suuntaan. Tällöin ennuste $r:n$ vähenemisestä kävisi toteen. Mutta koska samanaikaisesti toinen ryhmä poistuu työelämästä ja heidän kielenkäyttönsä muuttuu todennäköisesti $r:n$ suuntaan, ei kokonaistuloksissa ole havaittavissa $r:n$ käytön vähenemistä. Mikäli huomioon otetaan ainoastaan ikäryhmittäinen jakauma, voisi myös olettaa että kieliyhteisössä olisi meneillään muutos $r:n$ vähenemisen suuntaan. Tämäkään ei kuitenkaan pidä paikkaansa.

Ennuste kato-variantin vähenemisestä sen sijaan osuu oikeaan. Mustanoja sanoo, että 1970-luvun nuoret, joilla katoa esiintyy eniten, ovat haastattelujen välissä sijoittuneet työelämään ja täten on odotuksenmukaista, että kato-variantin edustus on vähentynyt. Tätä päättelyä tukee myös osaltaan Jonninen-Niilekselän (1982c: 124) näkemys siitä, että kato on juuri nuorison piirissä levinnyt muoti-ilmiö. (Mustanoja 2011: 317.)

Ennusteet r -variantin ja kadon vähentymisestä tuovat hyvin esiin yhteisötason ja idiolektitason kielen muutoksen välisen ristiriidan. Vaikka r -variantin osalta yhteisötasolla ei näy suurempaa muutosta⁴⁷ puoleen tai toiseen, voivat idiolektit muuttua kumpaankin suuntaan. Ainakin tässä tapauksessa idiolektitason muutos voidaan kuitenkin suurimmassa osassa tapauksia selittää taustamuuttujilla. MA-infinitiivin illatiivin kohdalla Mustanoja ehdotti ikäryhmittäiseen jakaumaan perustuvaa ennustetta tunnuksettomien muotojen vahvistumisesta.⁴⁸ Tämä ennuste ei käynyt yhteisötasolla toteen. Idiolektitason analyysin perusteella muutosta oli kuitenkin havaittavissa ja Mustanoja arvelikin taustamuuttujien vaikuttaneen idiolektien muutokseen. Tärkeää on huomata, että r -variantin kohdalla taustamuuttujat ovat tavallaan jo mukana ennusteessa, MA-infinitiivin illatiivin kohdalla eivät. Kärjistäen voisi metaforimaisesti sanoa r -variantin ennusteen olevan

47 Mustanojan mukaan r -variantin edustuksessa näkyy pientä kasvua, joka hänen mukaansa selittyy suurimmaksi osaksi aineiston iäkkäämpien puhujien idiolektien muutoksesta. Laajempaa muutostendenssiä $r:n$ käytön lisääntymisen suuntaan ei ole havaittavissa. (2011: 316, 335-336.)

48 Ks. 3.3.1 yllä.

enemmän deduktiivimainen. Toisin sanoen me olemme jo melko varmoja ennusteen kohtalosta ennustetta tehdessämme. Yleisenä huomiona voisi ehkä pohtia enemmänkin taustamuuttujien huomioonottamista ennusteita tehdessä. Lisään vielä, että olen tietoinen siitä, että Mustanoja (2011: 316) toteaa yksilövariaation olevan monelta osin ennustamatonta, minkä takia idiolektin laatua ei voida suoraan johtaa kielenulkoisista taustamuuttujista. Kyse ei ole kuitenkaan siitä, että taustamuuttujien ennustusvoima olisi heikko vaan siitä, että ihmisen toiminta ei ole ennalta määrättyä (ks. Itkonen 1984: 206–211; Anttila 1989a [1972]: 405–406). Täten yksittäisissä tapauksissa ihmisen toimintaa ja idiolektin muutosta on mahdotonta ennustaa.

l- ja *ð*-varianttien kohdalla kyse ei ole tarkastelmieni tutkimusten perusteella saatavilla varsinaisia näennäisaikaennusteita. Otin ne kuitenkin mukaan käsittelyyn, sillä ne tuovat hyvin esiin tulkinnan merkityksen ennusteita tehdessä.

Jonninen-Niilekselän aineistossa on kolme *l* tapausta, sanoissa *meilän*, *ikkunalaullalla* ja kieltomuodossa *en tielä*. Tilastollista analyysiä Jonninen-Niilekselä ei *l*-variantista tee, todennäköisesti esiintymien vähyyden takia. Hän kuitenkin toteaa *l*:n kadonneen hämäläismurteista hyvin nopeasti, minkä hän näkee johtuneen variantin negatiivisesta stigmatisoitumisesta. (Jonninen-Niilekselä 1980: 26–27.) Esiintymien vähyyden ja variantin negatiivisen leiman takia voisi ajatella johtavan *l*-variantin katoamiseen. Rautasen aineistossa esiintymien määrä on kuitenkin yllättäen kasvanut haastattelujen välillä yhdestä kahdeksaan. Vieläkin yllättävämpää on se, että kahdelta nuorempaan ikäryhmään kuuluvalta löytyi *l*-esiintymiä, molemmilta kaksi tapausta. Rautanen pääättelee variantin katoamisen tapahtuvan odotettua hitaammin. (Rautanen 1999: 71.) Mustanoja, jonka aineisto on siis sama kuin Rautasen, ei puolestaan löydä yhtäkään luotettavasti *l*-variantiksi tulkittavaa tapausta. Rautasen esiintymiä hän pitää liian epävarmoina, jotta niistä voisi tehdä johtopäätöksiä puoleen tai toiseen. Pikemminkin kyse on hänen mukaansa ääntämisen lipsahduksista. (Mustanoja 2011: 309.) *l*-variantin esiintymien esiintyminen uudemmassa aineistossa jää siis epäselväksi. Huomionarvoista on kuitenkin se, että tämä johtuu juuri ristiriitaisista tulkinnoista.

Mustanoja toteaa *ð*-variantin sijoittuvan puoliväliin *d*:n ja *r*:n välisellä äänteellisellä jatkumolla ja sen rajauksen olevan varsin tulkinnanvaraista. Tästä osoituksena on hänen ja Rautasen laskelmat *ð*:n edustuksesta. Rautasen 1977 aineistossa on 11,4 prosenttia *ð*:ksi tulkittavaa tapausta ja 1997 aineistossa 13,8 prosenttia (1999: 70)⁴⁹. Mustanojan vastaavat lukemat ovat 14,8 prosenttia ja 13,9 prosenttia. Rautasen laskelmissa *ð*:n edustus on siis lisääntynyt, kun taas Mustanojan tuloksissa vähentynyt. Mustanoja toteaaakin yleiskielen *d*:n vastineista, että eri tutkijoiden

⁴⁹ Mustanojan (2011: 314) taulukossa 24 esittämät Rautasen prosentuaaliset lukemat eroavat hiukan Rautasen omista lukemista, mikä selittyy Mustanojan mukaan *tietää*-verbin rajauksella. Tässä tapauksessa kyse on ainoastaan 0,1 prosenttiyksikön heitosta, joten käytän Rautasen omia lukemia.

laskelmien suoraan vertailuun on suhtauduttava varauksellisesti ja lisäksi yhdenkin tutkijan laskelmissa on otettava epävarmuustekijä huomioon. (Mustanoja 2011: 314–315.) Nähdäkseni tätä kommenttia voisi yleistää jonkin verran koskemaan muitakin tapauksia. Mitä epävarmempaa ja ristiriitaisempaa on aineiston tulkinta, sitä kyseenalaisempia ovat myös ennustukset ja niiden mahdolliset paikkansapitävyudet.

3.3.9 Eräitä huomioita

Perinteisen sosiolingvistisen näkemyksen mukaan yksilön kielellinen järjestelmä muotoutuu lapsuudessa, jonka jälkeen se vakiintuu ja pysyy aikuisiässä muuttumattomana (ks. 2.1 yllä). Mustanojan (2011) tutkimus osoittaa kuitenkin osaltaan tämän näkemyksen olevan puutteellinen (ks. myös Kurki 2005: 36, 235–236). Kuten Mustanoja (2011: 380) toteaa, idiolektit voivat muuttua moneen eri suuntaan yksilön elinaikana. Mikäli tämä havainto osoittautuu todeksi, luo se tavallaan epäilyksen varjon koko sosiolingvistisen kielen muutoksen ennustamisen ylle, sillä näennäisaikamenetelmään perustuu juuri ajatukselle idiolektien muuttumattomuudesta. Nähdäkseni ei ole kuitenkaan mitään syytä sille, etteikö idiolektin muuttumista voisi paremminkin huomioida näennäisaikannusteita asetettaessa. Kuten Kurki (2005: 35, lih. lis.) toteaa, ”[m]enetelmä on käyttökelpoinen, vaikka idiolektien diakroninen muuttuminen ei olisikaan säännöllistä, **kunhan tutkimuksessa kyetään erottamaan idiolektien diakroninen muuttuminen varsinaisista kielenmuutoksista**”. Kyse on siis näennäisaikamenetelmän täsmentämisestä. Aina idiolektien muuttumista ei tietenkään voida erottaa kielen aidosta muuttumisesta mutta nähdäkseni siihen tulisi ainakin pyrkiä, mikäli tavoitteena on kielen muutoksen ennustaminen. Tilanne on hiukan samankaltainen, kun ennusteiden paikkansapitävyyttä yhteisötasolla verrataan niiden paikkansapitävyyteen idiolektitasolla. Mustanoja (2011: 376, 378) toteaa, että idiolektitasolla ryhmätason näennäisaikannusteet eivät ole kovinkaan luotettavia. Tästä hyvä esimerkki on Mustanojan tutkimuksen Kyllikki, joka akateemisena iäkkäänä naispuhujana suosii odotuksenvastaisesti *r*:ää ja *ð*:tä *d*:n sijaan (ks. mts. 323, 336, 412 liite 10). Kuten Mustanoja (mts. 336) toteaa, idiolektin laatua ei voida suoraan johtaa kielenulkoisista taustamuuttujista, mikä tekee yksilövariaatiosta osittain ennustamatonta. Avainsana on mielestäni *osittain*. Mustanojan tutkimuksessa tulee eri kohdissa esille, kuinka kaksi kolmasosaa puhujista käyttäytyy yhdellä tavalla ja loput yksi kolmasosaa toisin. Esimerkiksi MA-infinitiivin illatiivin käsittelyn (ks. 3.3.1 yllä) yhteydessä kävi ilmi, kuinka kahta kolmasosaa puhujista leimaa muuttumattomuus kun taas lopuissa voidaan havaita toisiinsa nähden vastakkaista liikettä. Mikäli tietyistä idiolekteista johtuvat tulosten vinoutumat lasketaan pois, voidaan mielestäni perustellusti sanoa, että niissä tapauksissa

kun ennuste osuu selkeästi oikeaan, on suuressa osassa idiolektejä tapahtunut ennusteen mukaista muutosta. Mikäli tämä on oikein, seuraa tästä se, että ryhmätason näennäisaikaennusteet ovat idiolektitasolla useammin luotettavia kuin epäluotettavia. Kyseessä on karkea arvaus, mutta en olisi lainkaan yllättynyt, mikäli edellä mainittu kaksi kolmasosaa heijastelisi likimääräisesti luotettavuuden mittaria.

Toisena kohtana nostan esille kielen muutoksen ennustamisen suhteessa näennäisaikamenetelmän testaamisen. Minusta näyttää nimittäin siltä, että Mustanojan (2011) tutkimus on käsitellyistä tutkimuksista ainoa, jossa kyse on aidosti kielen muutoksen ennustamisesta ja ennusteiden paikkansapitävyyden testaamisesta – tosin lähinnä niissä tapauksissa, kun ennusteet ovat peräisin aiemmista tutkimuksista. Kurjen (2005) ja Nahkolan ja Saanilahden (2001) tutkimuksissa kyse on enemmänkin näennäisaikamenetelmän pätevyyden testaamisesta. Tätä ei tule lukea niinkään kritiikkinä, sillä esimerkiksi Kurjen (2005: 79) ensimmäisenä keskeisenä tutkimuskysymyksenä on näennäisaikaennusteiden luotettavuuden selvittäminen. Kyse on pikemminkin siitä, että sociolingvistinen kielen muutoksen ennustaminen näyttäisi olevan siinä määrin sidottu näennäisaikamenetelmään, että se lähentelee paikoin jopa samaistamista. Nähdäkseni näennäisaikamenetelmä tulisi kuitenkin nähdä nimenomaan metodina, jonka avulla muutos voidaan havaita ja osittain ennustaa. Tutkimuskohteen ja tutkimusmenetelmän pitäminen selkeästi toisistaan erillään mahdollistaa mielestäni paremmin tutkimusmenetelmän kehittämisen, mikä tässä tapauksessa tarkoittaa näennäisaikamenetelmän täsmentämistä.

Kolmanneksi Mustanojan tutkimuksesta käy hyvin ilmi, millaista osaa tulkinta voi näytellä variaation ja kielen muutoksen tutkimuksessa sekä ennusteiden tarkastelussa. Yleiskielen *t:n* heikon asteen vastineet osoittivat, kuinka äänteen lukeminen yhdeksi tai toiseksi voi vaikuttaa tuloksiin. Tämä tulee hyvin esille *ð*-variantin käsittelyssä yllä, jossa Rautasen ja Mustanojan tulokset ovat toisiinsa nähden vastakkaisia. Niin ikään ennusteiden tulkinnassa on suurta vaihtelua: vain osassa tapauksia ennusteet olivat selkeästi asetettuja. Mikäli ennusteiden asema jää niinkin epäselväksi, kuin esimerkiksi yllä *ts*-yhtymän vastineiden kohdalla, on ehkä perusteltua kysyä, mitä saavutetaan sillä että ennusteen sanotaan osuvan oikeaan tai väärään?

Lopuksi on syytä nostaa vielä esille aineiston määrä. *ts*-yhtymän kohdalla muutoksen suunta luetaan räikeimmillään yhden esiintymän erosta (ks. 3.3.3 yllä). Samanaikaisesti Kurjen (2005: 196–197) tutkimuksessa piirteen 773 esiintymää saattaa Kurjen mukaan olla liian vähäinen määrä luotettavien tulosten aikaansaamiseksi. Mikäli Kurki on oikeassa siinä, että 773 esiintymää on liian vähän, näyttävät 4–5 ja 6–3 esiintymät (ks. 3.3.3 yllä) luotettavuuden suhteen hyvin epävarmoilta. Mikäli muutoksen suuntaa pyritään lukemaan näinkin vähäisistä esiintymistä, voidaan mielestäni melko perustellusti sanoa, ettei tulosten luotettavuudesta ole mitään takeita. Tämä jättää myös

ennusteiden mahdollisen paikkansapitävyyden käytännössä avoimeksi kysymykseksi.

4. TEORIAA

Tässä tutkimuksessa olen tarkastellut reaaliaikaisia tutkimuksia ja niissä esitetyjä näennäisaikaennusteita. Tulosten pohjalta esitän, että mikäli pyrkimyksenä on ennustaa kielen muutosta, tulee näennäisaikamenetelmää täsmentää niin, että ikäkausivaihtelu otetaan paremmin huomioon ei vain ennusteiden paikkansapitävyyttä arvioitaessa vaan myös ennusteita asetettaessa. Tämä tarkoittaa samalla ikäkausivaihtelun uudelleenarviointia siten, että ikäsidonaisuus ei ole vain idiolektin binäärinen elämänvaihe vaan elää idiolektien rinnalla taustamuuttujien tavoin. Puhujien elinkaarissa voidaan tunnistaa vaihteita, jolloin kieli muuttuu suuntaan tai toiseen mutta tämä muutos ei ole koskaan absoluuttista vaan suhteellista. Samalla tavoin kuin yksittäiset idiolektit voivat poiketa yhteisötason kokonaiskuvasta, voi yksittäinen idiolekti muuttua iän mukana odotuksenmukaisesti tai odotuksenvastaisesti.

4.1 Näennäisaikamenetelmän täsmentämisestä

Ensin on ymmärrettävä, että näennäisaikamenetelmä on metodi, jonka avulla kielen muutos voidaan havaita ja sen suuntaa jossain määrin ennustaa. Tämä ei ole tietenkään mikään uusi väite, vaan se on mukana muodossa tai toisessa lähes jokaisessa sociolinguistisessä kielen muutosta käsittelevässä esityksessä. Mutta kielen muuttumista voidaan tutkia myös muulla tavoin, minkä osoittaa jo historiallisen kielitieteen pitkä historia. Samalla tavalla kielen muutosta voidaan ennustaa ilman näennäisaikamenetelmää. Tästä esimerkkinä mainittakoon Paunosen (2003: 201–207) ennusteet konsonanttivartaloiden väistymisestä yksikön partitiivissä. Mikäli näennäisaikamenetelmästä tehdään *de facto* kielen muutoksen ennustamisen menetelmä (ja reaaliaikamenetelmästä puolestaan näiden ennusteiden testaamisen menetelmä) ilman, että menetelmää itseään pyrittäisiin parantamaan, menettävät ennusteet merkityksensä *ennusteina*. Tällöin kyse on yksinkertaisesti sen hypoteesin testaamisesta, että ikäryhmittäiset erot joko heijastavat tai eivät heijasta meneillään olevaa muutosta. Ja vastaus tähän kysymykseen on aina binäärinen. Tarkoitukseni ei ole ensisijaisesti kritisoida jo tehtyjä reaaliaikaisia tutkimuksia, sillä jo ajatus näennäisaikamenetelmän parantamisesta vaatii tuekseen tiedon siitä, että menetelmä on kohtuullisen luotettava ja tätä tietoa puolestaan ei olisi olemassa ilman tehtyä reaaliaikaista tutkimusta. Huomioni on pikemminkin tulevaisuudessa ja varsinkin uusien ennusteiden asettamisessa.

Mikäli olen oikeilla jäljillä, voidaan näennäisaikamenetelmää parantaa ja täsmentää erottamalla se varsinaisesta tutkimuskohteesta eli kielen muutoksesta. Tässä tutkimuksessa on tullut esille, kuinka eri tavoin tutkijat ylipäättään arvioivat näennäisaikaennusteiden paikkansapitävyyttä.

Nahkolan ja Saanilahden (2001) tutkimuksessa arviointi suoritetaan mekaanisesti vertaamalla uutta nuorten ryhmää vanhemman aineiston nuorten ryhmään. Kurjen (2005) tutkimuksessa huomioon otetaan lisäksi uudemman aineiston muissa ryhmissä havaittu kehitys. Mustanoja (2011) puolestaan arvioi ennusteiden paikkansapitävyyttä idiolektien yleiskuvan kautta: mikäli edustuksessa on tapahtunut ennusteen mukaista muutosta lasketaan ennuste onnistuneeksi ja päinvastoin, mikäli tämmöistä muutosta ei ole havaittavissa lasketaan ennuste epäonnistuneeksi. Sekä Nahkolan ja Saanilahden että Kurjen tutkimuksissa ennusteiden arvioinnissa otetaan huomioon mahdollinen ikäkausivaihtelu. Ennusteiden asettamisessa ei näin kuitenkaan menetellä, vaan vanhemman aineiston nuorten ryhmän edustus tulkitaan aina muutokseksi. Käsittääkseni näin tekee Mustanojakin, sillä ennusteet rakennetaan aina ikäryhmittäisen jakauman perusteella. Mikäli pyrkimyksenä on kielen muutoksen ennustaminen siinä määrin kuin se on mahdollista, en näe syytä sille, miksi ennusteiden asettamisessa käytettäisiin eri perusteita kuin niiden paikkansapitävyyden arvioinnissa. Mielestäni on kyseenalaista, kuinka hyödyllistä ylipäätään on ennusteiden arviointi, jos niitä ei ole huolella asetettu tai edes pyritty rakentamaan niin, että ne osuvat oikeaan. Tästä hyvä esimerkki on Mustanojan ennuste *eA*-yhtymän pitkävokaalisten muotojen kasvusta (ks. Mustanoja 2011: 246–247; ks. myös 3.3.5 tässä tutkimuksessa yllä). Kyseinen ennuste voidaan ilmaista kaavamaisesti seuraavasti:

Aineisto osoittaa, että X
olkoon ennuste siis X
mutta koska Y, niin on todennäköistä, että $\sim X$
 $\sim X$, joten ennusteen osuminen väärään oli odotuksenmukaista

Ennuste siis rakennetaan alusta pitäen todennäköisesti paikkansapitämättömäksi, jonka jälkeen ennusteen paikkansapitämättömyys todetaan odotuksenmukaiseksi. Mikäli pyrkimyksenä on ennustaa kielen muutosta, eikö Y tulisi pikemminkin huomioida jo ennustetta rakennettaessa eli seuraavasti:

Aineisto osoittaa, että X
mutta koska Y, niin on todennäköistä, että $\sim X$
olkoon ennuste siis $\sim X$
 $\sim X$, joten ennuste osui oikeaan

Huomionarvoista on, että vaikka olenkin yllä puhunut enimmäkseen ikäsidonnaisuuksista, voi Y

ainakin periaatteessa tarkoittaa myös muita kielenulkoisia ja -sisäisiä tekijöitä. Esimerkiksi edellä mainitussa tapauksessa kyse on siitä, että assimiloitumattomilla vokaaliyhtymillä on jonkinlainen asema jopa kaikkein murteellisempien puhujien kielessä, minkä takia pitkävokaalisten muotojen edustus ei todennäköisesti voi kovin paljoa nousta nykyisestä n. 90 prosentista (ks. Mustanoja 2011: 246–247). Toisena esimerkkinä voisi toimia muissa kielimuodoissa havaitut tendenssit ja etenkin yleispuhekielen kehityslinjat. Tällaiset tekijät näyttäisivät tosin ainakin yleensä toimivan paikallisesti ja tapauskohtaisesti, mikä saattaa tehdä niiden vaikutuksen arvioinnista hankalaa ja toisaalta korostaa tutkijan roolia. Ikäkausivaihtelussa sen sijaan voidaan tunnistaa yleisempiä piirteitä, joten siirryn seuraavaksi sen käsittelyyn.

Chambers toteaa, että ikäkausivaihtelu on luonteeltaan harvinaista, säännöllistä ja ennustettavissa olevaa. Esimerkkinä ikäsidonnaisesta piirteestä hän antaa *z:n*, jonka kaksi kolmasosa Etelä-Ontariolaisista 12-vuotiaista lapsista lausuu amerikkalaistyyppisesti *zee*, mutta aikuisista näin tekee vain 8 prosenttia. Lasten kasvaessa aikuisiksi muodon käyttö vähenee. (2003 [1995]: 206–207.) Chambersin määritelmä ikäkausivaihtelusta vastaa nähdäkseni perinteistä, yleisesti hyväksyttyä kuvaa ikäsidonnaisuuksista. Se on samalla yksinkertainen ja binäärinen: lapsi oppii kielen ja samalla omaksuu joitain ikäsidonnaisiksi luonnehdittavia piirteitä, jotka vähitellen poistuvat hänen kielestään iän myötä. Ikäsidonnaisuus on kärjistettynä kuin valokatkaisin: joko se on päällä tai se on pois päältä. Tässä tutkimuksessa tarkasteltujen näennäisaikaennusteiden perusteella tällainen kuva ei kuitenkaan mielestäni vastaa todellisuutta, vaan ikäkausivaihtelu on luonteeltaan elävämpää ja sitä esiintyy huomattavasti yleisemmin kuin vain lapsuudessa. Mustanojan (2011: 379) mukaan idiolektin kehityskaaressa voidaan erottaa ainakin kaksi ajanjaksoa, jolloin idiolekteissa voidaan odottaa tapahtuvan mahdollisesti ennustettavissa olevia muutoksia: yleiskielistyminen nuorten aikuistuesssa ja siirtyessä todennäköisesti vakituisemmin työelämään ja vastaavasti murteellistuminen puhujien jättäytyessä pois työelämästä ja siirtyessä eläkeläisiksi. Tässä tutkimuksessa esitetyt näennäisaikaennusteet mielestäni tukevat tätä päättelyä jossain määrin. Esimerkiksi Nahkolan ja Saanilahden (2001: 97–103) tutkimuksen MA-infinitiivin illatiivin kohdalla sekä vanhat että keski-ikäiset puhujat ovat lisänneet murteellisten tunnusmerkettömien muotojen käyttöä kymmenessä vuodessa, samalla kun vanha nuorten ryhmä on työelämään siirtyessä vähentänyt murteellisten muotojen käyttöä. Saman huomion tekee Mustanojakin vanhempien puhujien osalta Tampereen puhekielestä (2011: 149–150). Huomionarvoista on kuitenkin se, että vaikka havainnot yleiskielistymisestä aikuistuesssa ja murteellistumisesta eläkkeelle jäädessä saisivatkin tukea myöhemmiltä tutkimuksilta, on kyseessä taipumus. Tämä tarkoittaa sitä, ettei ilmiö päde kaikista idiolekteista eikä myöskään kaikkien piirteiden kohdalla. Hyvä esimerkki tästä on Nahkolan ja Saanilahden (2001: 20–35) tutkimuksen

välivokaali, jonka kohdalla kaikki ryhmät ovat muuttaneet kymmenessä vuodessa kieltään yleiskielen suuntaan – ilman suuria ikäryhmittäisten välisiä eroja. Hyvin todennäköisesti oikea tulkinta tällöin on se, että yhteisössä on meneillään muutos kohti yleiskielistä varianttia.

Olen yllä esittänyt Mustanojaa seuraten ja tarkasteltujen näennäisaikaennusteiden perusteella, että ikäkausivaihtelu näyttäisi olevan yleisempää ja monimuotoisempaa kuin mitä perinteisesti on ajateltu. Näennäisaikaennusteiden ja kielen muutoksen ennustamisen kannalta lähes yhtä tärkeää on kuitenkin ikäkausivaihtelun parempi huomioiminen ennusteita asetettaessa. Mielenkiintoisesti Labovkin näyttäisi viittaavan tähän puhuessaan reaaliaikaisista trenditutkimuksista: ”[t]he earlier data usually appear to have been a mixture of age-grading and real-time change, and the task of distinguishing these proves to be a formidable one” (1994: 29). Tästä Labovin puhumasta ikäsidonnaisuuksien tunnistamisesta vanhemmassa aineistossa en näe käsiteltyjen ennusteiden perusteella juuri merkkejä ennusteita asetettaessa – muuten kylläkin⁵⁰. Tämä on mielestäni suuri puute ja saattaa joissain tapauksissa aiheuttaa vääristyneitä tuloksia yhtäältä ennusteiden paikkansapitävyyden suhteen ja toisaalta muutoksen suunnan suhteen. Esimerkiksi Nahkolan ja Saanilahden mukaan kadon vähentymistä vanhassa nuorten ryhmässä ei olisi voitu mitenkään ennustaa *t:n* heikon asteen vastineiden kohdalla (2001: 49; ks. myös 3.1.11 tässä tutkimuksessa). Kato kuitenkin lisääntyy vanhemman aineiston nuorten ryhmässä niin paljon verrattuna keski-ikäisten ryhmään, että mielestäni kyse ei voi olla ainoastaan tasaisesti etenevästä muutoksesta, kuten Nahkola ja Saanilahti päätelevät (mts. 134). Kyse on toki jälkiviisaudesta, mistä kertoo myös se, että Nahkola ja Saanilahti (mts. 134–135) sanovat kyseessä olleen todennäköisesti ikäsidonnainen piirre. Mutta samalla kyse on näennäisaikamenetelmän täsmentämisestä ja yhä tarkempien ennusteiden rakentamisesta.

Ehkä ongelmana ei olekaan se, että ikäsidonnaisuuksia ei oteta huomioon riittävän tarkasti vaan se, että ikäsidonnaisuuksien tunnistamisessa pyritään liian tarkkoihin ja selkeisiin tulkintoihin. Kuvaavaa on, että Nahkola ja Saanilahti (2001: 134) puhuvat yhtäältä aidoista ikäsidonnaisuuksista ja toisaalta arvailusta. Aidon ikäsidonnaisuuden ja arvailun väliin jää kuitenkin melko laaja alue, jolle uskoisin suuren osan niistä piirteistä asettuvan, jotka jälkikäteen todetaan ikäsidonnaisiksi piirteiksi. Mutta tästähän kielen muutoksen tutkimisessa on juuri kysymys: varmuus saavutetaan vasta jälkikäteen. Täten Nahkolan ja Saanilahden (ibid.) päättely siitä, että kadon yleistymisen laskeminen ikäsidonnaiseksi piirteeksi olisi ollut epävarmaa, on perusteeton. Mikäli aiemmin ja muualta saatujen tietojen mukaan jokin ei mitään todennäköisemmin ole ikäsidonnainen piirre, on jonkin piirteen laskeminen ikäkausivaihteluksi aina epävarmaa. Tutkijan tehtävänä on muuttaa

50 Esimerkiksi Nahkola ja Saanilahti (2001: 134–136) pohtivat sitä, mitkä mahdollisista nuorisopiirteistä voisivat olla aidosti ikäsidonnaisia. Kurki (2005: 146) puolestaan pitää mahdollisena, että *ssA*-variantin nousu 2000-luvun aineiston vanhassa nuorten ryhmässä olisi ikäsidonnainen piirre.

arvailu valistuneeksi arvailuksi.

Jotta edellä mainittu ei jäisi vain teorian tasolle, esitän seuraavaksi kolme esimerkkiä ennustamisesta, jossa tavoitteena on ensisijaisesti muutoksen ennustaminen. Jokaisessa tapauksessa ennusteiden ensimmäinen puoli on pääsääntöisesti jälkiviisautta, kun taas jälkimmäinen puoli on mahdollista lukea ennusteena tulevalle. Luonnollisesti ennusteeni jälkimmäinen puoli voi osua oikeaan tai väärään.

4.1.1 Vaskiveden murre ja *tk*-konsonanttiyhtymä

tk-konsonanttiyhtymä kuuluu Nahkolan ja Saanilahden luokittelussa tyyppiin 4 (ks. 3.1.11 yllä). Se ei siis toteuta näennäisaikaennustetta. Lisäksi uuden ennusteen tekeminen on niinkään Nahkolan ja Saanilahden mukaan vaikeaa (ks. Nahkola & Saanilahti 2001: 123).

Näennäisaikaennusteen epäonnistuminen johtuu siitä, että vanhemmassa aineistossa yleiskielisen variantin edustus on alhaisempi nuorten ryhmässä kuin keski-ikäisten ryhmässä, mutta uusi nuorten ryhmä ei ole jatkanut tätä kehitystä vaan yleiskielisen variantin osuus on suurempi uudessa nuorten ryhmässä kuin vanhemman aineiston nuorten ryhmässä (ks. Nahkola & Saanilahti 2001: 94, taulukko 2–9A). Koska yleiskielisen variantin edustus on suurempi uudemman aineiston kaikissa ikäryhmissä kuin vanhemman aineiston ikäryhmissä, on mielestäni perusteltua olettaa, että yhteisössä on meneillään muutos kohti yleiskielisen variantin yleistymistä. Molemmissa nuorten ryhmissä nähtävä yleiskielisen variantin edustuksen heikkeneminen suhteessa keski-ikäisten ryhmään puolestani kertoo siitä, että nuoret pyrkivät jossain määrin välttämään yleiskielistä muotoa. Aikuistuuessaan yleiskielisen variantin edustus kuitenkin kasvaa vanhassa nuorten ryhmässä, joten näkisin yleiskielisen variantin välttämiseksi olevan kyse ikäsidonnoisesta ilmiöstä. Vuoden 1986 aineiston pohjalta ennusteena siis olisi yleiskielisen variantin kohtuullisen hidas yleistyminen yhteisössä kuitenkin niin, että nuoret saattavat karsastaa yleiskielistä muotoa jonkin verran. Vuoden 1996 aineisto näyttää tämän ennusteen toteutuvan. Koska yleiskielisen variantin osuus uudessa nuorten ryhmässä vuonna 1996 on vasta hiukan yli 13 prosenttia, näkisin tilanteen vuonna 2006 heijastelevan vuoden 1996 tilannetta. Huomionarvoista on se, että mikäli yleiskielisen variantin osuus uudessa nuorten ryhmässä vuonna 1996 olisi merkittävästi suurempi kuin mitä se on, olisi seuraavan uuden nuorten ryhmän käyttäytyminen huomattavasti vaikeammin ennustettavissa. Yleiskielinen variantti vahvistuu ainoastaan 3 prosenttiyksikköä aineistojen nuorimassa ryhmässä kymmenen vuoden aikana, minkä näkisin kertovan siitä, etteivät nuoret vielä tunnista yleiskielistä muotoa omakseen. Yhteisössä on kuitenkin meneillään muutos kohti yleiskielisen variantin vahvistumista, joten tämä näkyy myös nuorimassa ikäryhmässä. Näkisin todennäköisenä, että

vuoden 2006 aineistossa yleiskielinen variantti ylittää nuorimmassa ikäryhmässä n. 20 prosentin edustukseen.

Nahkola ja Saanilahti toteavat tyyppin 4 mukaisista muutoksista, että ne ovat alkuvaiheessaan olevia, keski-ikäisten johdolla eteneviä yleiskielistymismuutoksia. Niiden etenemisestä ei kuitenkaan ole takeita eikä myöskään siitä, miten seuraava uusi nuorten ryhmä käyttäytyy yleiskielisen variantin suhteen. (Nahkola & Saanilahti 2001: 123.) Hiukan myöhemmin he toteavat, että ”[o]n myös mahdollista, että vaikka nuoren polven jarrutus vieläkin jatkuisi, niin hitaasti edeten nämä muutokset pääsevät lopulta niin pitkälle, että yleiskielinen variantti sitä kautta neutraalistuu ja arkistuu ja sen karttaminen tulee nuorisokielessäkin epätodennäköiseksi” (mts. 124). Oma näkemykseni on, että tämä on todennäköisin vaihtoehto. Vielä ei kuitenkaan olla niin pitkällä, että yleiskielinen variantti neutraalistuisi nuorten puheessa, joten näkisin ainakin vielä seuraavan uuden nuorten ryhmän jatkavan yleiskielisen variantin karttamista. Kaiken kaikkiaan näkisin *tk*-yhtymän kehitykseen vaikuttavan kolme tekijää: (i) yhteisössä on meneillä muutos kohti yleiskielisen variantin vahvistumista, (ii) keski-ikäiset ovat tämän muutoksen johdossa (mahdollisesti työelämän vaikutuksesta johtuen) ja (iii) nuoret pyrkivät karttamaan yleiskielisen variantin käyttöä. Taulukon 2–9A (ks. mts. 94) rikkonaisuus johtuu näiden kolmen tekijän yhteisvaikutuksesta.

4.1.2 Alastaron murre ja inessiivin päätteet

Inessiiviä koskevat näennäisaikaennusteet epäonnistuvat Kurjen tutkimuksessa kaikissa asemissa (ks. 3.2.2 yllä). Syynä tälle on yleiskielisen variantin edustuksen odotuksenvastainen moninkertaistuminen 2000-luvun aineiston vanhassa nuorten ryhmässä (ks. Kurki 2005: 234). Uuden ennustuksen asettaminen on myös vaikeaa, sillä ei ole varmuutta siitä, onko vanhan nuorten ryhmän käyttäytymisessä kyse ikäsidonaisuudesta vai alkavasta muutoksesta (ks. mts. 177).

Kurjen taulukon 22 (2005: 137) perusteella yleiskielisen variantin osuus vahvistuu vanhassa nuorten ryhmässä 25 prosenttiyksikköä kymmenessä vuodessa. Samanaikaisesti *sA*-variantin kokonaisedustus heikkenee 1990-luvun aineiston 70 prosentista 2000-luvun aineiston 59 prosenttiin. Vaikka näennäisaikaennuste epäonnistuu, näkee Kurki (mts. 146) *sA*-variantin vakaan aseman murtuneen ja muutoksen kohti *ssA*-variantin yleistymistä alkaneen. Mielestäni Kurki on oikeassa sanoessaan, että 1990-luvun aineiston perusteella piirre näyttää vakaalta (ks. mts. 138). Mikäli Mustanojankin havaitsema työelämän mukanaan tuoma yleiskielistymistendenssi pitää paikkansa, olisi vanhassa nuorten ryhmässä nähty *ssA*-variantin vahvistuminen kuitenkin jossain määrin odotuksenmukaista. Edelleen verrattaessa 1970-luvun aineiston vanhojen ryhmää 1990-

luvun aineiston vanhojen ryhmään, on *sA*-inessiivi heikentynyt 20 prosenttiyksikköä samalla kun *ssA*-inessiivi on vahvistunut 19 prosenttiyksikköä. Näiden havaintojen valossa voisi ennustaa, että *sA*-inessiivi tulee hiljalleen heikkenemään ja *ssA*-inessiivi vahvistumaan. Edelleen olisi odotuksenmukaista, että *ssA*-variantin edustus olisi vahvinta vanhassa nuorten ryhmässä. *s*-inessiivin sijaan vaikuttaa täysin vakaalta. 2000-luvun aineiston perusteella tämä ennustus osuu osittain oikeaan, sillä *sA*-inessiivin kokonaisedustus on alhaisempi 2000-luvulla kuin 1990-luvulla. Niinikään vanhassa nuorten ryhmässä *ssA*-inessiivi on vahvistunut odotuksenmukaisesti – tosin nousua on peräti 25 prosenttiyksikköä, mikä saattaa kieliä osittaisesta ikäsidonaisuudesta. Vaikka *sA*-inessiivin edustuksessa näkyikin ennusteen mukaista kehitystä, ei sama päde *ssA*-variantista, sillä vaikka kokonaisedustus onkin vahvistunut 5 prosenttiyksikköä, johtuu tämä nousu pitkälti vanhasta nuorten ryhmästä. Kaiken kaikkiaan *ssA*-variantin edustus on 2000-luvulla hyvin rikkonainen: keski-ikäisten ryhmässä *ssA* on jopa heikentynyt 6 prosenttiyksikköä. Rikkonaisuus selittyy *s*-inessiivin yllättävällä vahvistumisella, mikä on Kurjen aineiston valossa täysin odotuksenvastaista ja jota olisi samalla ollut mahdotonta ennustaa. Muualta saatujen tietojen perusteella (ks. 3.3.2 yllä) loppuheitto on kuitenkin yleistymässä, joten sen vahvistuminen myös Alastaron murteessa ei ehkä sittenkään ole niin yllättävää. Huomionarvoista on kuitenkin se, että mikäli tässä tilanteessa 2000-luvun ennusteeksi asetettaisiin *s*-inessiivin yleistyminen, tehtäisiin se täysin muualta saatujen tietojen perusteella. Tällainen ennuste olisi mielestäni melko hataralla pohjalla, sillä vaikka loppuheitto luokitellaankin yleistyväksi puhekielisyydeksi (ks. Mantila 2004: 327), ei tätä vahvistumista voida noin vain sijoittaa tiettyyn aikaan ja paikkaan. Tästä syystä näkisin *s*-inessiivin vahvistumisen 2000-luvun aineistossa olevan ennustamatonta, mutta jälkikäteen arvioituna ei täysin yllättävää.

2010-luvun ennusteen rakentaminen aiemman aineiston perusteella on jokseenkin vaikeaa tilanteen rikkonaisuudesta johtuen. Nähdäkseni Kurki (2005: 146) on oikeassa siinä, että *sA*-inessiivin vallitseva asema kieliyhteisössä on murtunut. Täten *sA*-inessiivin edustuksen voisi ennustaa jatkavan heikentymistään. *ssA*-inessiivin vahvistuminen voisi samanaikaisesti olla odotuksenmukaista. Mikäli *ssA*:n runsas edustus vanhassa nuorten ryhmässä on osittainen ikäsidonaisuus, voisi *ssA*:n edustuksen ajatella heikkenevän kyseisessä ryhmässä jonkin verran. Toinen vaihtoehto on se, että uusi nuorten ryhmä on reagoinut vanhan nuorten ryhmän käyttäytymiseen ja puolestaan vähentänyt *ssA*:n käyttöä, mikä tekisi *ssA*:n edustuksesta uudessa nuorten ryhmässä osittaisen ikäsidonaisuuden. Nähdäkseni edellinen vaihtoehto on kuitenkin todennäköisempi. *s*-inessiivin tulevaa kehitystä on niinikään hyvin vaikea ennustaa. Mikäli kyseessä on yleispuhekieltä mukaileva tilanne, voitaisiin *s*-inessiivin kehityksen ajatella riippuvan pitkälti laajemminkin loppuheiton vahvistumisesta yleiskielessä. *sA*-inessiivin vallitseva asema ja *ssA*-

inessiivissä havaittu lievä nousu tekevät *s*-inessiivin runsaan vahvistumisen nähdäkseni epätodennäköiseksi. Sen sijaan lievä nousu tai edustuksen kokonaisedustuksen pysyminen samoilla tienoilla on mahdollista. *s*-inessiivin kehityksen ennustamista vaikeuttaa edelleen se, että seuraavan uuden nuorten ryhmän käyttäytyminen voi olla hyvinkin yllättävää. Koska *s*-inessiivin edustus on 2000-luvun uudessa nuorten ryhmässä ainoastaan 25 prosenttia, ei sekään ole mahdoton ajatus, että 2010-luvun uusi nuorten ryhmä lisää runsaastikin loppuheittoisen inessiivin käyttöä. Kaiken kaikkiaan näkisin 2010-luvun tilanteen heijastelevan 2000-lukua inessiivin päätteiden suhteen niin, että (i) *sA*-inessiivin edustus jatkaa heikentymistään, (ii) *ssA*-inessiivin edustus vahvistuu jonkin verran tai pysyy kutakuinkin samana ja (iii) *s*-inessiivin edustus vahvistuu jonkin verran tai pysyy kutakuinkin samana. Mikäli *sA*-inessiivin edustus laskee 50 prosenttiin tai jopa sen alle, saattaa varianttien edustus jakaantua karkeasti neljään niin, että *sA*-inessiivi kattaa noin puolet esiintymistä ja *ssA*- ja *s*-inessiivi molemmat noin neljäsosan.

4.1.3 Tampereen puhekieli ja *t*:n heikon asteen vastineet

Mustanojan ehdottama ennuste kadon vähentymisestä käy toteen. Sen sijaan ennuste *r*:n edustuksen heikentymisestä ei pidä paikkaansa vaan kokonaistulosten perusteella näyttää pikemminkin siltä, että *r*:n edustus on jonkin verran vahvistunut. (Ks. Mustanoja 2011: 316–317; ks. myös 3.3.8 tässä tutkimuksessa.)

Kadon edustuksen heikentyminen perustuu kouluttautumisen ja työelämän mukanaan tuomalle yleiskielistävälle vaikutukselle (ks. Mustanoja 2011: 316–317). Täten on odotuksenmukaista, että nuoret vähentävät aikustuessaan enemmän nuorisokieleen kuuluvan kadon käyttöä. Sama päättely ei kuitenkaan toimi murteellisen *r*:n kohdalla, sillä samanaikaisesti kun nuoret ovat aikustuessaan vähentäneet *r*:n käyttöä, ovat vanhemmat puhujat lisänneet *r*:n käyttöä eläkkeelle jäädessään (ks. mts. 317). Nähdäkseni tilanne on siis se, että hypoteesin mukaan kouluttautuminen ja työelämään siirtyminen lisää yleiskielisen variantin käyttöä muiden varianttien kustannuksella. Mutta tämä hypoteesi on ennusteessa mukana vain puolittain eli nuorten puhujien kohdalla. Hypoteesin toinen puoli eli työelämästä poistuminen, on mukana ainostaan ennusteen epäonnistumista selitettäessä. Mikäli tavoitteena on ennustaa kielen muutosta, tulisi hypoteesin molemmat puolet ottaa mielestäni huomioon ennustetta asettaessa. Tällaisen ennusteen mukaan tilanteen tulisi olla myöhemmässä aineistossa jokseenkin vakaa ja mikäli eroja löytyy, tulisi niiden selittyä joko sillä, että tutkimuksessa on mukana eri määrä vanhoja ja nuoria puhujia tai vaihtoehtoisesti sillä, että jotkut puhujat ovat yksinkertaisesti muuttaneet kieltään enemmän kuin toiset puhujat. Molemmissa tapauksissa vakaaksi ennustettu tilanne muuttuisi jonkin verran

suuntaan tai toiseen. Käsittääkseni näin *r*-variantin kohdalla onkin (ks. mts. 335–336). Tätä päättelyä tukee Mustanojan näkemys siitä, että *r*:n ja *d*:n variaatio on pääsääntöisesti ikäsidonlainen piirre (ks. mts. 336). Koska yhteisössä ei siis ole havaittavissa muutosta jonkin variantin heikentymisen tai vahvistumisen suuntaan (ks. mts. 316, 336), voitaisiin tilanteen ennustaa pysyvän kohtuullisen samankaltaisena tulevaisuudessakin. On kuitenkin huomattava, että vaikka tässä vaiheessa yhteisössä ei ole havaittavissa merkkejä alkaneesta muutoksesta, ei ole mitään takeita siitä, etteikö tällainen muutos suuntaan tai toiseen voisi alkaa seuraavan kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden aikana. Tällaisessa tapauksessa ennuste kohtuullisen vakaasta tilanteesta ei luonnollisesti pätsisi. Lisäksi täytyy muistaa, että Mustanojan tutkimuksessa ei ole mukana uutta nuorten ryhmää, joten vaikka jokin variantti olisikin alkanut vahvistua nuorimmilla puhujilla, ei sen havaitseminen ole Mustanojan tutkimuksen perusteella mahdollista.

4.2 Metateoriaa

Nuorgrammaatikkojen teesin poikkeuksettomista äännelaista voi nähdä heijastelevan ajatusta tieteiden ykseydestä. Tämän positivismiksikin kutsutun filosofian mukaan kaikki empiiriset tieteet – mukaan lukien kielitiede – ovat metodologisesti samanlaisia luonnontieteiden kanssa. Positivistinen käsitys tieteestä korostaa kausaalista selittämistä ja selitysten empiiristä testaamista ajallis-paikallisten havaintojen kautta. (Määttä 1994: 8–9; ks. myös Itkonen 1978: 1–19.) Se myös samaistaa ennustamisen ja selittämisen, sillä tosi selitys tuottaa aina tosia ennusteita.

Positivismin rinnalle on nostettu hermeneuttinen filosofia, joka korostaa ymmärtämistä ja eksplikaatiota (Anttila 1989a [1972]: 399). Itkosen (1978) mukaan kieliopillisessa kuvauksessa ei ole kyse ajallis-paikallisten tapahtumien havainnoinnista, vaan intuitiivisesti tiedettyjen sääntö-lauseiden systematisoinnista. Itkonen korostaa kielen normatiivisuutta (esim. 1978, 2008) ja rationaalista selittämistä (1983). Rationaalinen selittäminen voidaan puolestaan nähdä rakenteeseen perustuvan selittämisen alatyypinä (eng. *pattern explanation*, ks. Kaplan 1964: 327–336.) Hermeneuttinen filosofia ei myöskään samaista ennustamista ja selittämistä vaan korostaa tieteiden erilaisuutta (ks. Itkonen 1978: 20). Anttilan (1989b: 3) mukaan luonnontieteet pyrkivät selittämään ja ennustamaan, kun taas humanistisissa tieteissä pyritään selittämään ja kuvaamaan.

Mikäli positivistinen käsitys tieteiden ykseydestä pitäisi paikkansa, tulisi kielitieteessäkin kyetä tunnistamaan samankaltaisia yleisiä lakeja kuin luonnontieteissä. Tähän päivään mennessä yhtäkään tällaista lakia ei ole tunnistettu (ks. esim. Anttila 1989a [1972]: 400). Yleinen käsitys lienee se, ettei tällaisia lakeja ole olemassa (ks. Lass 1980). Näyttääkin siltä, että positivismin luoma tieteenkuva ei päde kielitieteestä. Yhden filosofian sopimattomuus ei kuitenkaan tee toisesta

filosofiasta automaattisesti sopivaa, mikä näkyy jo hermeneuttisiin teeseihin kohdistetusta kritiikistä (ks. Lass 1980). Keskustelua on herättänyt etenkin kielitieteessä yleisesti käytettävien funktionaalisten selitysten hyväksyttävyyys, johon liittyy myös kysymykset teleologisuudesta, puhujan osuudesta kielen muutoksessa ja ennustamisen mahdottomuudesta (ks. Lass 1980, 1997: 325–390; vrt. Itkonen 1999 [1981]; ks. myös Määttä 1994: 88–94). Positivistisen käsityksen epäsopivuus ja hermeneuttisessa lähestymistavassa koetut ongelmat ovatkin johtaneet paikoin tilanteeseen, jossa mitään selitysmetodeja ei koeta hyväksyttäväksi (ks. Lass 1980, vrt. Itkonen 1999 [1981]: 173). Tämä puolestaan on osaltaan edesauttanut evolutiivisten kielen muutoksen teorioiden nousua (esim. Haspelmath 1999; Kirby 1999, 2002; vrt. Laasanen 2004, 2008). Tässä yhteydessä ei ole syytä jatkaa aiheesta, mutta yksi kommentti sallittakoon. Hermeuttisen filosofian teesejä vastaan kohdistettu kritiikki on siitä erikoista, että se tehdään positivistisen filosofian luoman tieteenkuvan perusteella mutta kuitenkin siten, että samalla todetaan kyseisen mallin epäsopivuus. Ennustamisen mahdottomuus kielitieteessä on tästä hyvä esimerkki. Lass (1980: 3, 99) toteaa ensin, että kielitieteessä ei ole lakeja. Tämä tekee kielen muutoksen ennustamisesta käytännössä mahdotonta siinä mittakaavassa kuin luonnontieteissä. Samalla Lass (1980: 69) kuitenkin kritisoi funktionaalisia selityksiä siitä, että ne ovat auttamatta post hoc, koska ne eivät ole ennustavia. Kritiikin erikoisuus tulee paremmin ilmi, kun se käännetään seuraavaan muotoon:

- (ia) luonnontieteissä on lakeja ja ennustaminen on mahdollista
- (ib) selitykset ovat siis hyväksyttäviä

- (iia) kielitieteessä ei ole lakeja ja ennustaminen on vaikeaa tai mahdotonta
- (iib) selitykset ovat siis kyseenalaisia

(ia) ja (iia) ovat erilaisia. Selitysten hyväksyttävyyden arviointi suoritetaan kuitenkin samoin perustein molemmissa tapauksissa ja vieläpä luonnontieteiden näkökulmasta käsin. Tämä tarkoittaa sitä, että (ia) toimii sekä arvioinnin kriteerinä että arvioinnin kohteena, mikä puolestaan johtaa siihen, että (iia):ta kritisoidaan siitä, että se ei ole (ia). Tämä on vähintäänkin erikoista. Nähdäkseni huomattavasti järkevämpi vaihtoehto olisi yksinkertaisesti tunnustaa, että (ia) ei ole (iia) ja tarkastella selitysten hyväksyttävyyttä tästä lähtökohdasta käsin, mikä puolestaan tarkoittaa arviointikriteereiden eriyttämistä. Kuten Määttä (1994: 93) toteaa, ”[e]nnustamisen erilaisuudesta (tai jopa käytännöllisestä mahdottomuudesta) ei seuraa, ettei funktionaalisia selityksiä voi verifioida”.

Ennustamisen erilaisuus on avainsana. Kielitieteessä vallinneen kohtuullinen yksimielisyys

siitä, että muutoksen ennustaminen ei ole mahdollista ainakaan siinä mielessä kuin mitä se on tavallisesti luonnontieteissä. Näkemykset vaihtelevat kuitenkin laajalti siitä, missä määrin muutoksen ennustaminen on mahdollista. Yllä tuli jo ilmi, kuinka Lass (1980: 69) näkee muutosten funktionaaliset selitykset käytännössä kokonaan ei-ennustavina. Anttila (1989a [1972]: 401) kieltää mekanistisen ennustamisen mahdollisuuden mutta sallii ennustamisen *joissain tapauksissa*, esimerkiksi samanlaisuuksien ja vastaavuuksien perusteella (mts. 202, ks. myös 1989b: 1). Itkonen (1984: 212) puolestaan sitoo ennustamisen ihmisten rationaalisuuteen ja puhuu muutoksen *heikosta* ennustettavuudesta. Toisaalla (1982: 87) Itkonen puhuu teon päämäärän saavuttamisen ennustamisesta ja (1980: 350) sosiaalisen variaation osittaisesta ennustamattomuudesta (jolloin jokin osa on ennustettavissa). Paunonen (2003) taas liittää ennustamisen kielellisen järjestelmän rakenteellisen hierarkiaan ja ennustaa historian ja nykytilanteen kautta konsonanttivartaloiden vähittäistä väistymistä. Määttä (1994: 93) sanoo eri vahvuisten ennusteiden olevan mahdollista myös funktionaalisisessa selittämisessä. Kaiken kaikkiaan vaikuttaa siis siltä, että jonkinlainen ja jonkin vahvuinen ennustaminen on kielen muutoksenkin kohdalla mahdollista, mutta on hyvin vaikeaa sanoa mihin raja tulisi vetää. Tämä ei ole mitenkään triviaali kysymys. Esimerkiksi Nahkolan ja Saanilahden (2001: 1) tutkimuksen teoreettinen päätavoite on selvittää, missä määrin muutoksen etenemistä voidaan ennustaa. Vastauksena *jossain määrin* vaikuttaa kuitenkin jokseenkin epätydyttävältä ja vaikka täysin tarkan vastauksen antaminen onkin mitä todennäköisimmin mahdotonta, uskoisin parannettavaa löytyvän. Vaikeutena lienee ainakin se, että tapaukset voivat olla niin erilaisia.

Nähdäkseni voisimme asettaa ennustettavat tapaukset jatkumolle, joka kulkee ennustamisen mahdottomuudesta luonnontieteiden kaltaiseen mekanistiseen ennustamiseen. Tällöin on kysyttävä, mihin mikäkin tapaus jatkumolla sijoittuisi? Tämän tutkimuksen perusteella jakauma on suuri ja tapahtuu ei vain piirteen perusteella vaan myös puhujien lukumäärän ja tarkasteltujen taustamuuttujien perusteella. Voidaan esimerkiksi ennustaa jollain todennäköisyydellä, että eläkkeelle jäänti murteellistaa puhujien kieltä, mutta yksittäisen puhujan kohdalla tämä ennuste on epävarmempi. Samoin mikäli yhteisötasolla havaitaan muutosta jonkin variantin vahvistumisen suuntaan, ei ole mitään takeita siitä, että jossain tietyssä idiolektissä tuo sama variantti olisi vahvistunut. Näennäisaikamenetelmä puolestaan antaa melko luotettavan kuvan meneillään olevasta muutoksesta, mikäli ikäryhmittäisessä jakaumassa ei näy mitään poikkeavaa. Poikkeavuudet ja epäselvyydet mitä todennäköisemmin tekevät ennusteistakin epävarmempia.

Aikakin näyttäisi vaikuttavan merkittävällä tavalla ennusteiden luotettavuuteen. Näennäisaikamenetelmä saattaa antaa kohtuullisen luotettavan kuvan kehityksestä esimerkiksi seuraavan kymmenen tai kahdenkymmenen vuoden ajaksi mutta kuinka luotettava on tuo kuva,

mikäli aikaväliksi otetaan sata vuotta? Uskoisin ennusteen olevan huomattavasti epävarmempi jo siitä syystä, että tällöin tarkasteltavassa kielimuodossa on saattanut käynnistyä ja päästä vauhtiin sellainen muutos, jota ei sata vuotta sitten ollut lainkaan havaittavissa. Tämä on sikäli mielenkiintoinen seikka, että esimerkiksi Määttä (1994: 107) sanoo kielen kehitystendenssien olevan selvempiä, mikäli niitä tarkastellaan ajallisesti etäämpää. Tämän tutkimuksen perusteella kielen muutoksen ennusteet ovat lähietäisyydellä melko luotettavia. Edelleen mikäli olen oikeilla jäljillä näennäisaikamenetelmän täsmentämisen suhteen, voidaan näistä ennusteista tehdä vieläkin tarkempia. Mikäli on kuitenkin niin, että aikavälin laajentaminen tekee lähietäisyyden ennusteista epävarmempia ja samalla erilaisten kehitystendenssien havaitseminen ja siten myös ennustaminen on helpompaa ajallisesti etäämpänä, olisi muutoksen ennustettavuus ajan suhteen aaltomaista. Käsittääkseni tämä tarkoittaa myös sitä, että näennäisaikamenetelmän ennustusvoima on ajallisesti rajallinen. Reaaliaikaista tutkimusta tarvittaisiin täten ei vain näennäisaikamenetelmän tulosten testaamiseen vaan myös ennusteiden tarkentamiseen sekä mahdollisesti uusien ennusteiden rakentamiseen.

5 LOPUKSI

Uusimpien reaaliaikaisten tutkimusten perusteella näennäisaikamenetelmällä saadut tulokset ovat melko luotettavia. Tämän lisäksi on saatu viitteitä idiolektien muutosherkkyydestä, jonka perusteella perinteinen käsitys ikäkausivaihtelun harvinaisuudesta saattaa vaatia korjausta. Olen omassa tutkimuksessani tarkastellut reaaliaikaisissa tutkimuksissa esitettyjä näennäisaikaennusteita. Saatujen tulosten perusteella olen päätenyt ehdottamaan näennäisaikamenetelmän täsmentämistä. Tähän liittyy ensinnäkin ikäkausivaihtelun uudelleenarviointi ja toiseksi ikäkausivaihtelun tarkempi huomioiminen näennäisaikaennusteita rakennettaessa. Käsitteiseni mukaan tällainen menettely parantaa näennäisaikaennusteiden paikkansapitävyyttä ja tekee ennusteista yhä osuvampia.

Aihe on kuitenkin laaja ja vie moneen eri suuntaan. Jatkotutkimuksen kannalta ensimmäinen tekijä saattaisi olla aineistopohjan laajentaminen. Tässä tutkimuksessa olen käsitellyt ainoastaan suomalaisia reaaliaikaisia tutkimuksia, joten jo pelkästään ulkomaisten tutkimusten huomioiminen laajentaisi aineistoa huomattavasti. Yksi erittäin mielenkiintoinen näkökulma olisi ennusteiden tutkiminen niiden paikkansapitävyyden kautta. Tällöin voitaisiin tutkia esimerkiksi sitä, löytyykö oikeaan osuvien ennusteiden kesken vastaavuuksia tai yhteneväisyyksiä. Millaisia ovat ne näennäisaikaennusteet, jotka osuvat oikeaan ja miten ne eroavat niistä, jotka eivät osu oikeaan? Tämän tutkimuksen perusteella näyttää siltä, että selkeän ikäryhmittäisen jakauman perusteella tehdyt ennusteet osuvat useammin oikeaan kuin epäselvän jakauman perusteella tehdyt. Mikäli olen oikeassa siinä, että ikäkausivaihtelu voitaisiin ottaa paremmin huomioon ennusteita rakennettaessa, voitaisiinko tätä kautta parantaa ennusteita myös epäselvissä tilanteissa? Vai onko ikäryhmittäisen jakauman pirstaleisuus aina este luotettavalle ennustamiselle?

Reaaliaikaisissa tutkimuksissa on tehty useita havaintoja tekijöistä, jotka saattavat vaikuttaa idiolektien muutosherkkyyteen ja muutoksen suuntaan. Esimerkiksi Palanderin (2005: 267) mukaan yhteisön yhtenäisyys jonkin piirteen edustuksessa viittaa siihen, ettei piirre tule seuraavan sukupolven idiolekteissäkään muuttumaan niin herkästi kuin sellaisissa tapauksissa, joissa on jo vanhastaan ollut vaihtelua. Tämän havainnon vaihtelun ja muutoksen suhteesta ovat tehneet myös Nahkola ja Saanilahti (2001: 207). Palander (2005: 267) toteaa saman pätevän myös yksilön kohdalla siten, että jo lapsuudessa vaihteleva piirre on herkempi muuttumaan aikuisiässä kuin lapsuudessa vaihtelematon piirre. Kurki (2005: 80) näkee puolestaan yhteisöön integroitumisen vaikuttavan muutokseen siten, että muutoksen nopeus yksilön kielessä heijastelee yksilön integroitumisen astetta. On mahdollista, että näitä ja muita tämänkaltaisia tekijöitä voitaisiin myös käyttää hyväksi ennusteita rakennettaessa.

Viimeiseksi on vielä nostettava esiin kielen muutoksen ennustamiseen liittyvä

metateoreettinen keskustelu, jota kävin yllä läpi vain lyhyesti. Merkillepantavaa on se, että suurin osa metodologisesta keskustelusta on käsitelty muutoksen selittämistä, kun taas ennustamiselle on langennut vähäisempi rooli. Tämä on ehkä ymmärrettävää jo siitä syystä, että kielitieteessä ennustaminen ei ole mahdollista siinä mittakaavassa kuin mitä se on luonnontieteissä, mutta ainakin tämän tutkimuksen perusteella muutoksen ennustaminen on lähietäisyydellä jokseenkin luotettavaa. On kuitenkin vaikeaa sanoa, onko tällä mitään metodologisia vaikutuksia, mutta nähdäkseni tällainen mahdollisuus on ainakin otettava huomioon – onhan selittämisestä käyty keskustelu tapahtunut pääasiassa jo päättyneiden muutosten tutkimuksen perusteella.

LÄHTEET

- AALTO, SEIJA & AULI HAKULINEN, KLAUS LAALO, PENTTI LEINO & ANNELI LIEKO (toim.) 1989: *Kielestä kiinni*. Tietolipas 113. Helsinki: SKS.
- AIKHENVALD, ALEXANDRA 2002: Typological parameters for the study of clitics, with special reference to Tariana. – R.M.W. Dixon & Alexandra Aikhenvald (ed.) 2002, s. 42–78.
- ANTILA, ULLA 1982: Jälkitavujen a- ja ä-loppuiset vokaaliyhtymät. – Kaija Jonninen-Niilekselä (toim.) 1982a, s. 83–95.
- ANTILA-BAMICHAS, ULLA 1989: *Jälkitavujen a- ja ä-loppuiset vokaaliyhtymät Tampereen puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. TaY.
- ANTTILA, RAIMO 1989a [1972]: *Historical and Comparative Linguistics*. Second Revised Edition. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series IV, Current Issues in Linguistic Theory, vol 6. Amsterdam: Benjamins.
- _____ 1989b: Pattern explanation: survival of the fit. – *Diachronica* VI: 1, s. 1–21.
- BAILEY, GUY 2002: Real and apparent time. – J.K. Chambers, Peter Trudgill & Natalie Schilling-Estes (ed.) *The Handbook of Language Variation and Change*, s. 402–422. Blackwell Handbook in Linguistics. Oxford: Blackwell Publishers Ltd.
- BLOOMFIELD, LEONARD 1933: *Language*. New York: Henry Holt and Company.
- CHAMBERS, J. K. 2003 [1995]: *Sociolinguistic Theory. Linguistic Variation and its Social Significance*. Second Edition. Language in Society 32. Oxford: Blackwell.
- CHAMBERS, J. K. & PETER TRUDGILL 2004 [1980]: *Dialectology*. Second Edition. Cambridge Textbooks in Linguistics. Cambridge: Cambridge University Press. E-kirja, EBSCOhost. Luettu 1.11.2013.
- DIXON, R.M.W. & ALEXANDRA AIKHENVALD (ed.) 2002: *Word. A Cross-Linguistic Typology*. Cambridge: Cambridge University Press. E-kirja, ebrary. Luettu 2.12.2013.
- ECKERT, PENELOPE 1997: Age as a sociolinguistic variable. – Florian Coulmas (ed.) *The Handbook of Sociolinguistics*, s. 151–167. Blackwell Handbooks in Linguistics 4. Oxford: Blackwell.
- HASPELMATH, MARTIN 1999: Optimality and diachronic adaptation. – *Zeitschrift für Sprachwissenschaft* 18, s. 180–205.
- HOCKETT, CHARLES 1950: Age-grading and linguistic continuity. – *Language* 26, s. 449–459. E-lähde, <http://www.jstor.org/stable/410396>. Luettu 1.11.2013.
- ITKONEN, ERKKI 1966: *Kieli ja sen tutkimus*. Helsinki: WSOY.

- ITKONEN, ESA 1978: *Grammatical Theory and Metascience. A Critical Investigation into the Methodological and Philosophical Foundations of 'autonomous' Linguistics*. Amsterdam Studies in the Theory and History of Linguistic Science. Series IV, Current Issues in Linguistic Theory, vol. 5. Amsterdam: Benjamins
- _____ 1980: Qualitative vs. quantitative analysis in linguistics. – T.A. Perry (ed.) *Evidence and Argumentation in Linguistics*, s. 334–366. Berlin: de Gruyter.
- _____ 1982: Short-term and long-term teleology in linguistic change. – J.P. Maher (ed.) *Papers from the 3rd International Conference on Historical Linguistics*, s. 85–118. Amsterdam: Benjamins.
- _____ 1983: *Causality in Linguistic Theory. A Critical Investigation into the Philosophical and Methodological Foundations of 'non-autonomous' Linguistics*. London: Croom Helm Ltd.
- _____ 1984: On the 'rationalist' conception of linguistic change. – *Diachronica* 1:2, s. 203–216.
- _____ 1999 [1981]: Roger Lass: On Explaining Language Change. – *Kielitieteen kääntöpuoli. Kirjoituksia vuosilta 1963–199*, s. 159–176. Yleisen kielitieteen julkaisuja 2. Turun yliopisto.
- _____ 2008: The central role of normativity in language and linguistics. – Jordan Zlatev, Timothy P. Racine, Chris Sinha & Esa Itkonen (ed.) *The Shared Mind: Perspectives on Intersubjectivity*, s. 279–305. *Converging Evidence in Language and Communication Research*, 12. Amsterdam: Benjamins. E-lähde, <http://users.utu.fi/eitkonen/sharedmind2.pdf>. Luettu 15.1.2014.
- JONNINEN-NIILEKSELÄ, KAIJA 1980: *Tampereen puhekielen t:n heikkoasteisten vastineiden, nk:n astevaihtelun, ts-yhtymän, yleisgeminaation, 3. infinitiivin illatiivin ja monikon 1. persoonan kongruenssin sosiaalinen variaatio*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. TaY.
- JONNINEN-NIILEKSELÄ, KAIJA (toim.) 1982a: *Tampereen puhekieli tutkimuskohteena*. *Folia Fennistica & Linguistica*. Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 6. Tampere.
- _____ 1982b: Tampereen puhekieli tutkimuskohteena. – Kaija Jonninen-Niilekselä (toim.) 1982a, s. 7–35.
- _____ 1982c: Eräitä äänne- ja muoto-opillisia piirteitä. – Kaija Jonninen-Niilekselä (toim.) 1982a, s. 121–160.
- JOSEPH, BRIAN D. 2002: The word in Modern Greek. – R.M.W. Dixon & Alexandra Aikhenvald (ed.) 2002, s. 243–265.
- KAPLAN, ABRAHAM 1964: *The Conduct of Inquiry. Methodology for Behavioral Science*. San

Francisco: Chandler Publishing Company.

- KARLSSON, FRED 1998 [1976]: *Yleinen kielitiede*. Uudistettu painos. Helsinki: Helsinki University Press.
- KETTUNEN, LAURI 1981 [1940]: *Suomen murteet. Murrekartasto*. Neljäs, supistettu painos. SKST 188. Helsinki: SKS.
- KIRBY, SIMON 1999: *Function, Selection, and Innateness: The Emergence of Language Universals*. Oxford: Oxford University Press.
- _____ 2002: Learning, bottlenecks and the evolution of recursive syntax. – Ted Briscoe (ed.) *Linguistic Evolution through Language Acquisition: Formal and Computational Models*, s. 173–204. Cambridge: Cambridge University Press.
- KUNNAS, NIINA 2007: *Miten muuttuu runokielten kieli. Reaaliaikatutkimus jälkitavujen A-loppuisten vokaalijonojen variaatiosta vienalaismurteissa*. Acta Universitatis Ouluensis B Humaniora 78. Oulun yliopisto.
- KURKI, TOMMI 2001: Murteenseuruun ensisatoa. Murrepiirteiden säilyminen ja muutos. – *Virittäjä* 105, s. 431–448.
- _____ 2005: *Yksilön ja ryhmän kielen reaaliaikainen muuttuminen. Kielenmuutosten seuraamisesta ja niiden tarkastelussa käytettävistä menetelmistä*. SKST 1036. Helsinki: SKS.
- _____ 2007: Variaation tutkimuksen nykynäkymiä. – *Sananjalka* 49, s. 143–162.
- LAASANEN, MIKKO 2004: *Kielitypologian metodologiaa. Kielen muutoksen evolutionäärisistä teorioista*. Yleisen kielitieteen pro gradu -tutkielma. Turun yliopisto.
- _____ 2008: Toistuvan oppimisen malli ja kielen evoluutio. – *Virittäjä* 112, s. 66–83.
- LABOV, WILLIAM 1963: The social motivation of sound change. – *Word* 19, s. 273–309. E-lähde, <http://www.stanford.edu/~eckert/PDF/LabovVineyard.pdf>. Luettu 28.11.2013.
- _____ 1994: *Principles of Linguistic Change Vol.1. Internal factors*. Language in Society 20. Oxford: Blackwell.
- LAPPALAINEN, HANNA 2004: *Variaatio ja sen funktiot. Erään sosiaalisen verkoston jäsenten kielellisen variaation ja vuorovaikutuksen tarkastelua*. SKST 964. Helsinki: SKS.
- LASS, ROGER 1980: *On Explaining Language Change*. Cambridge Studies in Linguistics 27. Cambridge: Cambridge University Press.
- _____ 1997: *Historical Linguistics and Language Change*. Cambridge Studies in Linguistics 81. Cambridge: Cambridge University Press.
- LESKINEN, HEIKKI 1975: *Suomen murteiden historiaa I*. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 12. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.

- MANTILA, HARRI 2004: Murre ja identiteetti. – *Virittäjä* 108, s. 322–346.
- MIELIKÄINEN, AILA 1982: Nykypuhesuomen alueellista taustaa. – *Virittäjä* 86, s. 277–294.
- _____ 1989 [1986]: Nykysuomen murtuvat murrerajat. – Seija Aalto ym. (toim.) 1989, s. 234–242.
- MITRUNEN, HANNA-MARIKA 2005: *Possessiivikongruenssi ja muut omistusliiteilmaukset Tampereen puhekielessä 1970- ja 1990-luvuilla*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. TaY.
- MUSTANOJA, LIISA 2011: *Idiolekti ja sen muuttuminen. Realiaikatutkimus Tampereen puhekielestä*. Acta Universitatis Tamperensis 1605. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.
- MÄÄTTÄ, URHO 1994: *Funktionaalinen selittäminen morfologiassa. Metateoriaa ja huomioita suomen ja sen sukukielten tutkimusperinteestä*. Opera Fennistica & Linguistica 7. Tampere: Tampereen yliopiston suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos.
- NAHKOLA, KARI & MARJA SAANILAHTI 2001: *Kymmenen vuotta myöhemmin. Seuruututkimus kielenmuutosten etenemisestä yksilön kielessä ja puheyhteisössä*. Turun yliopiston suomalaisen ja yleisen kielitieteen laitoksen julkaisuja 68. Turku.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO 1986: *Kolmannen sukupolven kieli. Helsinkiin muuttaneiden suurten ikäluokkien eteläpohjalaisten ja pohjoissavolaisten kielellinen sopeutuminen*. Helsinki: SKS.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO & LIISA TIITTULA 2000: *Televisiokeskustelun näyttämöllä. Televisiointitionaalisuus suomalaisessa ja saksalaisessa keskustelukulttuurissa*. Helsinki: SKS.
- NUOLIJÄRVI, PIRKKO & MARJA-LEENA SORJONEN 2005: *Miten kuvata muutosta? Puhutun kielen tutkimuksen lähtökohtia murteenseuruuhankeeseen pohjalta*. Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen julkaisuja 133. Helsinki: Kotimaisten kielten tutkimuskeskus.
- PALANDER, MARJATTA 2005: *Lapsuudesta keski-ikään. Seuruututkimus itäsavolaisen yksilömurteen kehityksestä*. Suomi 191. Helsinki: SKS.
- PAUNONEN, HEIKKI 1980: Finskan i Helsingfors. – *Helsingfors två språk. Rapport I*. Meddelanden från institutionen för nordiska språk och nordiska litteratur vid Helsingfors Universitet. Serie B NR 4, s. 5–41.
- _____ 1989 [1982]: Muuttuvat puhesuomen muodot. – Seija Aalto ym. (toim.) 1989, s. 209–233.
- _____ 1995a [1982]: *Suomen kieli Helsingissä. Huomioita Helsingin puhekielen historiallisesta taustasta ja nykyvariaatiosta*. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos. Helsinki.
- _____ 1995b: Puhesuomen omistusmuotojärjestelmä. – *Virittäjä* 99, s. 501–531.
- _____ 2003: Suomen kielen morfologisista muutosmekanismeista. – Lea Laitinen, Hanna Lappalainen, Päivi Markkola & Johanna Vaattovaara (toim.) *Muotojen mieli. Kirjoituksia morfologiasta ja variaatiosta*, s. 187–248. Kieli 15. Helsingin yliopiston suomen kielen

laitos.

- _____ 2005a: Totta vai toiveajattelua: näennäisaikainen muutos todellisen muutoksen kuvastajana. – Johanna Vaattovaara, Toni Suutari, Hanna Lappalainen & Riho Grünthal (toim.) *Muuttuva muoto. Kirjoituksia Tapani Lehtisen 60-vuotispäivän kunniaksi*, s. 13–53. Kieli 16. Helsingin yliopiston suomen kielen laitos.
- _____ 2005b: Helsingiläisiä puhujaprofiileja. *Virittäjä* 109, s. 162–200.
- _____ 2008 [2006]: Vähemmistökielestä varioivaksi valtakieleksi. – Kaisu Juusela & Katariina Nisula (toim.) *Helsinki kieliyhteisönä*. 2. painos, s. 13–99. Helsingin yliopiston suomen kielen ja kotimaisen kirjallisuuden laitos. Helsinki.
- _____ 2009: Suomalaisen sosiolingvistiikan ja kielisosiologian näkymiä. – *Virittäjä* 113, s. 557–570.
- POPPER, KARL R. 1972: *Objective Knowledge. An Evolutionary Approach*. Oxford: Oxford University Press.
- RAPOLA, MARTTI 1966: *Suomen äännehistorian luennot*. SKST 283. Helsinki.
- _____ 1990 [1947]: *Johdatus suomen murteisiin*. Neljäs painos. Tietolipas 4. Helsinki: SKS.
- RAUTANEN, MARIANNE 1999: *Tampereen puhekielen jälkitavujen A-loppuiset vokaaliyhtymät, yleiskielen ts-yhtymän vastineet ja t:n heikon asteen vastinnet 1977 ja 1997*. Suomen kielen pro gradu tutkielma. TaY.
- SALONEN, MARJA 1982a: *Diftongien avartuminen Tampereen puhekielessä*. Suomen kielen pro gradu tutkielma. TaY.
- _____ 1982b: Diftongien avartuminen. – Kaija Jonninen-Niilekselä (toim.) 1982a, s. 97–119.
- SAUKKONEN, PAULI 1965: *Itämerensuomalaisten kielten tulosijainfinitiivirakenteiden historiaa I. Johdanto adverbiaali infinitiivi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Kirjapaino Oy.
- SILVENNOINEN, LEENA 1980: Laaja-alaiset itämurteisuudet Jyväskylän puhekielessä. – Aila Mielikäinen (toim.) *Nyky-suomalaisen puhekielen murros. Jyväskylän osatutkimus. Raportti 1*, s. 89–122. Jyväskylän yliopiston suomen kielen ja viestinnän laitoksen julkaisuja 20. Jyväskylä.
- VILHUNEN, AIRI 1979: *Tampereen puhekielen A:n loppuheitto ja sen sosiaalinen variaatio*. Suomen kielen pro gradu -tutkielma. TaY.
- _____ 1982: A:n loppuheitto ja sen sosiaalinen variaatio. Kaija Jonninen-Niilekselä (toim.) 1982a, s. 37–60.
- VIRTARANTA, PERTTI 1946: *Länsiyläsatakuntalaisten murteiden äännehistoria I. Konsonantit*. SKST 230. Helsinki: SKS.